

T.C
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

KÜRESELLEŞME VE İSTİHDAM

Fatma YAHŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA 2007

T.C
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

KÜRESELLEŞME VE İSTİHDAM

Fatma YAŞI

DANIŞMAN: Yrd.Doç.Dr.Yelda TEKGÜL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA 2007

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd.Doç.Dr.Yelda TEKGÜL
(Danışman)

Üye: Prof.Dr.Mahir FİSUNOĞLU

Üye: Doç.Dr.Seda ŞENGÜL

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum...../...../.....

Prof.Dr.Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

TEŐEKKÜR

Tez çalışmamın hazırlanması s¼recinde değerli bilgilerini, tecr¼belerini ve anlayışını benden esirgemeyen tez danışmanım değerli hocam Yrd.Doç.Dr.Yelda TEKG¼L'e Lisans ve Y¼ksek Lisans eğitimim boyunca değerli bilgilerini bizlere aktararak ufkumuzu açan Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak¼ltesi'nin t¼m değerli hocalarına,

Sosyal Bilimler Enstit¼s¼ değerli çalışanlarına ve İİBF2006YL21 no'lu projem için gereken harcamaların karşılandığı Bilimsel Araştırma Fonu alışanlarına,

Hiçbir zaman yardımını ve manevi desteğini esirgemeyen sevgili arkadaşım Sedef ŐAHİN'e

Canım aileme...

Her zaman yanımda olan, maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili annem Emine G¼ler YAHŞI ve sevgili babam İbrahim YAHŞI'ye, ¼zellikle tezin yazım aşamalarında b¼y¼k desteklerini g¼rd¼ę¼m sevgili kardeşlerim Ayşe ve Mediha YAHŞI'ye, teknik bilgi ve desteğine her zaman ihtiyaç duyduę¼m sevgili kardeşim Bekir M. YAHŞI'ye sonsuz teőekk¼rlerimi sunarım.

Fatma YAHŞI

ÖZET

KÜRESELLEŞME VE İSTİHDAM

Fatma YAHŞİ

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Yrd.Doç.Dr.Yelda TEKGÜL

Ekim 2007, 110 sayfa

Küreselleşme süreci, akademik ve siyasi çevrelerde son dönemde tartışılan en popüler kavramlardan biridir. Bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle hız kazanan küreselleşme; ekonomik, sosyal, teknolojik, kültürel ve politik açılardan global bütünleşme, entegrasyon ve dayanışmanın artması ve ekonominin uyumlu bir biçimde uluslararası ölçekte planlanması şeklinde ifade edilmektedir.

Bu yüksek lisans tezinde, etkisi yerel veya bölgesel olarak sınırlandırılmayacak olan ve tüm toplumları etkileyecek güç ve boyutta olan küreselleşme kavramının istihdam ve emek piyasası üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle birinci bölümde küreselleşme olgusu tarihsel süreçteki işleyişi dikkate alınarak, olumlu ve olumsuz tüm yönleri ile incelenmiştir. İkinci bölümde küreselleşme sürecinin istihdam üzerinde yarattığı etkiler üzerinde durulmuştur. Küreselleşme süreci ile ortaya çıkan yeni iş ve işgücü yapısı, değişen istihdam koşulları ve global işsizliğin nedenleri incelenmiştir. 21. yüzyılın gelişen teknolojileri, bilgisayar ve internet ağı bilgi toplumunu öne çıkarmış ve beşeri sermayenin önemi artmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümü beşeri sermaye ve bilgi toplumunun küreselleşen dünyada yeri incelenirken, uluslararası ölçekte planlanan ekonomide yabancı yatırımlar, özelleştirmeler ve firma birleşmelerinin istihdam üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Yine üçüncü bölümde küreselleşmenin bazı ülke grupları, AB ve Türkiye’de istihdam ve işsizlik üzerindeki etkilerinin boyutları ve bu etkilerin ne yönde olduğu verilerle ortaya konmaktadır. Küreselleşme süreci, istihdam yaratmada ve işgücü niteliğinin geçirdiği evrimde katkısı olan bir süreç midir? Yoksa tam aksine küreselleşme süreci bugün dünya ülkelerinin işsizlik konusunda yaşadığı ortak sıkıntının bir nedeni midir? Sorularına yanıt aranmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, İstihdam, Beşeri Sermaye, Kobi

ABSTRACT**GLOBALIZATION AND EMPLOYMENT****Fatma YAHŞI****Master Thesis, Economics Head Of Discipline****Supervisor: Assisatant Proffesor: Yelda TEKGUL****November 2007, 110 page**

The process of globalization, has been one of the much debated subject by academical and political environments nowadays. The globalization that has been gathered speed by information technology; is couched as economic, social, technological, cultural and global integration in the point of political angle, integration, gaing of solidarity and planning of economy in accordance with international scale.

In this master thesis has been evaluated the globalization process of employment and labor market influences that has a power and dimation effect all the world not local or regional limited areas. In this context before all else at the first chapter has been examined the positive and negative ways of globalization fact by taking into account of historical progress of it. At the second chapter has been emphasized the progress of globalization that caused the effect on the labor and has been examined the work, workforce structure has been causes by globalization process. Varying labor, conditions the reason of global unemployment. 21. century's booming technologies, computer and internet network has been highlighted the information society and increased the human capital. At the third chapter while has been examined the human capital and information society's place in this globalization world the foreign investments in which international planned scale of economy, pirivatizations, consolidation of firms's effect on employment has been mentioned. Also at the third chapter has been displayed the size and ways of effect caused by globalization employment and unemployment in some coutry grups the E.U. and Turkey. The progress of globalization whether contribute to the creation of work and the labor force which has to the creation of work and the labor force which has been evolved? Otherwise globalization progress is one of the reasons of all the world cuntries common problem of unemployment? That answers has been looked.

Key words: Globalization, Employment, Human Capital, SME

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
KISALTMALAR.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME KAVRAMI

1.1. Küreselleşme Tanımı ve Boyutu.....	4
1.2. Küreselleşmenin Tarihçesi.....	7
1.2.1. Liberalleşme ve Bloklaşma.....	11
1.3. Küreselleşmenin Olumlu ve Olumsuz Yönleri.....	13
1.3.1. Küreselleşmeye Olumlu Yaklaşım	13
1.3.2. Küreselleşmeye Olumsuz Yaklaşım.....	14
1.4. Küreselleşmenin Dinamikleri.....	16
1.4.1. Artan Uluslararası Rekabet Koşulları ve Çokuluslu Şirketler.....	16
1.4.2. Yeni Ekonomi ve Özellikleri.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.1. İstihdam ve İşsizlik Kavramları.....	21
2.2. Global İşsizliğin Boyutları.....	23
2.3. Küreselleşme ve İstihdam İlişkisi.....	28
2.3.1. Küreselleşme İle Değişen Yeni İş ve İşgücü Profili.....	30
2.3.2. Küreselleşme ile İstihdamda Sektörel Değişim.....	31
2.4. Esnek İstihdam ve Sendikaların Önemsizleşmesi.....	34
2.5. Kadın İstihdamında Küresel Eğilimler.....	38
2.6. Çocuk İşgücü ve İş Güvenliği Çerçevesinde Gelişmeler.....	39

2.6.1. Çocuk İşgücü	39
2.6.1.1. Çalışan Çocukların Karşılaştıkları Riskler.....	41
2.6.1.2. Çocuk İşçiliğine Karşı Yapılan Çalışmalar.....	41
2.6.1.3. Türkiye’de Çocuk İşçiliği.....	42
2.6.2. İş Güvenliği.....	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAZI ÜLKE GRUPLARI VE TÜRKİYE’DE İSTİHDAMIN YAPISINDAKİ DEĞİŞİM

3.1. Gelişmiş Ülkelerde İstihdam ve Genel Eğilimler	45
3.2. Geçiş Ekonomilerinde İstihdam ve Genel Eğilimleri.....	47
3.3. Gelişen Ülkelerde İstihdam ve Genel Eğilimleri.....	49
3.4. Avrupa Birliği’nde İstihdam ve Genel Eğilimler.....	51
3.4.1. AB’de İstihdam ve İşsizlik.....	54
3.5. Küreselleşme İle Birlikte Türkiye’de İstihdamın Yapısındaki Değişim.....	58
3.5.1. Küreselleşme Sürecinin İşgücü Arzı Üzerindeki Etkileri	58
3.5.1.1. Nüfusta Yaşanan Değişmeler.....	60
3.5.1.1.1. Cinsiyet ve Eğitim Açısından İşgücü Arzı.....	60
3.5.1.1.2. Türkiye’de İstihdam Seviyesi ve İşgücünün Sektörel Dağılımı.....	64
3.5.1.2. İşgücünün Niteliğinde Yaşanan Değişmeler.....	68
3.5.1.2.1. Teknoloji, Bilgi Toplumu ve İstihdam.....	68
3.5.1.2.2. Beşeri Sermaye ve Artan Önemi.....	71
3.5.1.3. Ekonomik Alanda Yaşanan Değişmeler.....	71
3.5.1.3.1. Yabancı Yatırımlar Özelleştirmeler ve Firma Birleşmelerinin İstihdam Üzerindeki Etkisi.....	71
3.5.2. Küreselleşme Sürecinin İşgücü Talebi Üzerindeki Etkileri.....	73
3.5.2.1. Türkiye’de Küreselleşme ve Genel İstihdam Yapısı.....	76
3.5.2.2. Beşeri Sermayenin Eğitim Boyutu.....	77
3.6. Türkiye’de Yaşanan Değişimler ve KOBİ’lerin İstihdam Açısından Önemi.....	80
3.6.1. Türkiye Ekonomisinde 1980 Öncesi Dönem.....	80
3.6.2. Türkiye Ekonomisinde 1980 Dönüşümü.....	81
3.6.3. Türkiye Ekonomisinde 1980’li Yıllarda İşgücü Piyasaları ve İstihdamın Yapısı.....	82
3.6.4. KOBİ’leri Geliştirme Politikaları.....	83

3.6.4.1. Küreselleşme Sürecinde KOBİ'lerin Artan Önemi.....	83
3.6.4.2. KOBİ'lerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri.....	85
3.6.4.3. Türkiye'de KOBİ'lere Uygulanan Teşvikler	88
3.6.5. Türkiye'de işgücü Piyasaları İle İlgili Genel Değerlendirme	92
SONUÇ	95
KAYNAKÇA	99
ÖZGEÇMİŞ	110

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik Birliği
ARGE	: Araştırma-Geliştirme
BM	: Birleşmiş Milletler
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Topluluğu
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
G7	: G7 Ülkeleri
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO	: Dünya Ticaret Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IPEC	: Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Fonu
ISO	: İstanbul Sanayi Odası
JER	: Ortak İstihdam Raporu
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÜGEM	: Küçük İşletmeleri Geliştirme Merkezi
NAFTA	: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşmaları
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEK	: Türkiye Ekonomi Kurumu
TEKMER	: Teknoloji Geliştirme Merkezi
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Kurumu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

- TTGV : Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TUBİTAK : Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TUIK : Türkiye İstatistik Kurumu
WTO : Dünya Ticaret Örgütü

TABLolar LİSTESİ

Tablo-1. Bölgelere Göre Dünyada Büyüme, İstihdam, İşsizlik (%).....	24
Tablo-2. İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	34
Tablo-3. AB ve Türkiye’de İstihdam Artışı ve İşsizlik Oranları.....	55
Tablo-4. AB ve Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı (2001-2004) (%).....	55
Tablo-5. Erkek ve Kadınların İşgücüne Katılma Oranları, Türkiye-Kent-Kır (+15).....	61
Tablo-6. Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu Türkiye (4 Dönem).....	63
Tablo-7. İşgücü ve İstihdam (+15)	65
Tablo-8. İstihdam ve GSMH-GSYİH Büyüme Hızları (1994 2004).....	75
Tablo-9. Değişen Eğitim Modeli.....	79
Tablo-10. Türkiye’de Girişimlerin Sayısı.....	86
Tablo-11. Türkiye’de imalat sanayinde KOBİ’ler.....	87
Tablo-12. Türkiye’de KOBİ’lere Verilen Destekler.....	90

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik-1. Türkiye’de ve AB Ülkelerinde Öğrenim Düzeylerine Göre İşsizlik Oranları (2006).....	58
Grafik-2. İşgücüne Katılım Oranları, Türkiye-Kent-Kır (+15).....	59
Grafik-3. Türkiye’de İşgücüne Katılma Oranı (%).....	60
Grafik-4. Türkiye’de İşsizlik Oranları (1996- 2005)-Yıllık (%).....	66
Grafik-5. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı.....	66
Grafik-6. Türkiye’de Yıllar İtibariyle Özel-Kamu Sektörü İşçi ve Memurların İşgücü Maliyetleri (1990 - 2003).....	74
Grafik-7. İstihdam ve GSYİH Büyüme Hızları (1994-2004)	76

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, sembolik olarak 1980’li yıllarda başladığı ya da bu yıllarda yoğunlaşarak etkisini arttırdığı ileri sürülen globalleşme, Türkçe deyimiyile küreselleşme kavramını açıklamak ve dünyanın ekonomik, siyasal ve yönetsel anlamda geldiği noktada istihdamda meydana gelen dönüşümleri, küreselleşme süreci ile ilişkilendirip ortaya koymaktır.

Küreselleşme; ulaşım ve iletişim teknolojilerinde sağlanan devrim ve yenilikler yoluyla bilgi aktarımını kolaylaştırmış ve bu sermayeye küresel dolaşım olanağı vermiştir. Küreselleşmeyi hızlandıran temel iki etken teknolojik yenilikler ile uluslararası finans ve ticarettir. Ancak küreselleşme olgusunu yalnızca sermaye odaklı düşünmek, küreselleşmenin toplumsal ve kültürel yaşam farklılıklarını neredeyse ortadan kaldırmaya yönelik etkilerini gözardı etmek anlamına gelmektedir. O nedenle küreselleşme kavramı iyi çözümlenmeli, etkileri tüm yönleriyle irdelenmelidir.

Akbey’in dediği gibi, “küreselleşme olgusu doğal bir süreç midir, yoksa liberal kapitalist felsefenin öncülüğünü yapan zengin ülkelerin, dünyanın geri kalanına sunduğu tek seçenek, ya da kapitalist sistemin bir dayatması mıdır?” türünden tartışmalar bir kenara bırakılırsa, “1980 sonrasında klasik Keynezyen Refah Devleti uygulamalarının ve politikalarının ideolojik ve pratik bağlamda bir kenara bırakılmaya başlandığı ve yerine neo-liberal piyasa ekonomisinin sosyo-ekonomik platformda kendisini hissettirmeye başladığı, bir gerçeklik olarak karşımıza çıkar”. (Akbey, 2004, 137)

Dünyada ülke ekonomilerinin gelişmişlik farklılıkları küreselleşme sürecinin tüm ülkeler için aynı etkiyi yapmasını önlemiştir. Küreselleşme olgusu avantaj ve dezavantajları içinde barındıran paradoksal bir süreçtir. Zira küreselleşme düzeni bazı toplumları zenginleştirip onlara daha iyi yaşam koşulları sağlarken, bazı toplumları ise olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Bu bağlamda bu tez çalışmasının ilk bölümünde, ana hatlarıyla küreselleşme kavramı anlatılmaktadır. Ayrıca küreselleşmenin tarihsel gelişimi, bugünkü boyutu, olumlu ve olumsuz yönleri ve dinamikleri tartışılmaktadır.

Yeni küresel sistemde enformasyon ve iletişim dallarındaki yeni buluşlar, bireyin ve bireyin ana ilkelerinin önemini arttırmıştır. Yeni teknolojiye hakim, bilgiyle donatılmış, değişen koşullara ve teknolojiye uyum yeteneği yüksek, eğitilmiş ve etkin birey, yeni küresel sistemin baş aktörü olmuştur. Bu nedenle küreselleşme, beşeri sermayenin artan önemine vurgu yapmaktadır. Donanımlı ve nitelikli beşeri sermaye ise etkin ve temel bir eğitim sürecinin ürünüdür. Günümüzde vasıflı işgücünün önemi bu denli fazla iken, eğitim seviyesi düşük, teknolojik beceri donanımı olmayan, intibak yeteneği düşük işgücü ise safdışı kalmış ve talep edilmez olmuştur. Dolayısıyla bilgi toplumuna geçmeyi başaramayan ve temel formel eğitimin önemini idrak edemeyen toplumlar, dahil olmaktan kendilerini alıkoyamadıkları küreselleşme sürecinin “kurbanları” olmuşlardır (Çukurçayır, 2003, 14). Nitekim son çeyrek asırdır dünyanın yaşadığı çarpıcı değişim sürecinde yalnızca az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin değil, gelişmiş ülkelerin de ortak sorunu işsizlik olmuştur. Küreselleşme süreci yalnızca işgücünün niteliğini değiştirmemiştir. Küreselleşme ile birlikte işler, fırsatlar, sektörler ve çalışma alanları da farklılaşmıştır. Çalışmamın ikinci bölümünde ise bu farklılaşmaların ne yönde olduğu, global işsizliğin boyutları, küreselleşme ile değişen iş ve işgücü profili, küreselleşmenin sektörel değişimi, kadın ve çocuk işgücünün küreselleşmeden ne yönde etkilendiği ve iş güvenliği konuları yer almaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, küreselleşme ile birlikte bazı ülke grupları ve Türkiye’de istihdamın yapısındaki değişim ve işsizlik, verilere dayandırılarak ortaya konmaktadır. Türkiye ile ilgili bölümde, Türkiye’de 1980’lerde başlayan ekonomik reform süreci ve 1980 dönüşümü ile ilgili bilgiler de sunulmuştur. Ayrıca Türkiye ile ilgili istihdam ve işsizlik verileri AB ile karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır. Bu bölümde küreselleşme sürecinin etkilerine işgücü arzı ve talebi açısından bakılmıştır.

Değişen yalnızca teknoloji değildir. Bilgi toplumunun insanı da yeni sıfatlar kazanmaktadır. Artık mesele ürün üretebilmek değil, bilgi üretebilmek ve üretilen bilgiyi ekonomik aktivitelerde kullanabilmektir. Bilginin kendisi yeni bir üretim faktörü olarak görülmeye başlanmıştır. Sonuç olarak teknolojik gelişme ve bilgi toplumuna geçiş, beşeri sermayenin ve eğitimin önemini arttırmıştır. Küresel düzende, teknolojiye uygun içerikli öğrenim edinmiş toplumlar bu süreçten karlı çıkarken, eğitime yeterince önem vermemiş toplumlar ise çeşitli dışlanmalara maruz kalmışlardır. Bilimle desteklenmeyen kalkınma ve teknolojinin gelişmeyeceği ve teknolojik yayılmanın işgücünün teknolojiye uygun içerikte eğitim almasına bağlı olduğu bilinmektedir. Nitekim bu konu, çalışmamın üçüncü bölümünde

yer almaktadır. Üçüncü bölümde ayrıca, özelleştirmeler, firma birleşmeleri ve yabancı yatırımların küreselleşme sürecinde istihdam üzerindeki etkisi, Türkiye’de yaşanan 1980 dönüşümü ve bu dönüşümün işgücü piyasaları ve istihdam yapısına etkilerinin yanı sıra yeni küresel düzende önemi artan KOBİ’ler incelenmektedir.

Ülkemizde, 1980’li yılların sonlarından itibaren yaşanan ekonomik dönüşüme ve KOBİ’lerin tüm dünyadaki artan önemine paralel olarak, KOBİ’lere destek politikaları geliştirilmeye başlanmıştır. Ekonomik kalkınma sağlanabilmesi, sanayileşme ve uluslar arası rekabet gücü kazanılmasına bağlıdır. Uluslar arası rekabet gücü ise yüksek teknolojik yeteneğe sahip olmak ve yenilik sürecine uyum kabiliyetine sahip olmakla kazanılmaktadır. Bu noktada, yarattıkları yüksek katma değer dikkate alındığında kalkınma politikaları içinde KOBİ’lere dayalı sanayileşme stratejileri ön plana çıkmış ve 1980’li yıllar küçük ve orta büyüklükteki işletmeler için önemli yıllar olmuştur. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de KOBİ’ler işletmelerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. KOBİ’lerin istihdam yaratma kapasiteleri dikkate alındığında küresel sistemde istihdam sorununun çözümünde ve küresel rekabetin olumsuz etkilerinden korunulmasında, teknolojiye uyum sağlayabilen, yüksek katma değere sahip, yeniliğe açık KOBİ’ler oldukça etkili bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla çalışmanın üçüncü bölümünde küreselleşme sürecinde KOBİ’lerin durumu ve önemi de değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME KAVRAMI

1.1. Küreselleşme Tanımı ve Boyutu

Dünya ekonomisinde özellikle 1980’li yılların sonlarında küreselleşme (globalleşme) kavramı, sıkça işlenmeye başlanmış ancak bu kavram üzerinde tam olarak mutabakat sağlanamamıştır. Küreselleşme kavramı DPT’nin tanımına göre; “ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanlarda, bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını” ifade etmektedir (Özdemir, 2004, 176). Küreselleşme, üretim faktörlerinin, ülke birikimlerinin ve değerlerinin ulusal sınırları aşarak yayılması, ticaret ve yabancı yatırımlarla dünya ülkelerinin bütünleşmesi ve ulusların ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel farklılıklarına rağmen ortak bir noktada buluşup uluslar arası ilişkilerin yoğunlaştırılması olarak tanımlanmaktadır (Özdemir, 2004, 176).

Yeldan’a göre ise; “küreselleşme olgusu, ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla eklenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesi” olarak yorumlanmaktadır (Yeldan, 2002, 13). 1980’ler öncesinde pek fazla telaffuz edilmeyen küreselleşme, günümüzde soysal, siyasal, kültürel ve ekonomik hemen hemen her konunun içinde yerini bulmuş, tartışmaların odak noktası olmuştur. Ulaşım ve iletişim teknolojileri geliştikçe uluslar ve ekonomiler birbirine yaklaşmış, karşılıklı ilişkiler yoğunlaşmış ve dünya üzerinde sermaye, mallar, hizmetler, işgücü, bilgi, fikirler, suçlar, kültür ve değerler, modalar, sosyal hareket ve anlayışlar, sosyal sorunlar, yaşam tarzları ve hatta hayatı algılayış biçimleri bile kitlesel olarak dolaşmaya başlamıştır (Özdemir, 2004, 174).

Dr. Bahadır Kaleağası’na göre ise küreselleşmenin tanımlanması farklı boyutlarda yapılabilir: “Uluslar arası ticaret, siyaset, ekolojik dengeler, kültürel etkileşim, internet, spor, terör, suç şebekeleri...” (Kaleağası, 2003, 3).

Küreselleşme ile birlikte insanlar ve toplumlar arası ilişkiler yoğunlaşmıştır. Ticaret, seyahat gibi pek çok faaliyet, uluslar arası bir nitelik kazanmıştır. Bu açıdan bakıldığında küreselleşmenin insanlar ve toplumlar arası ilişkileri zenginleştirdiği söylenebilir (Balay,

2004, 61). Küreselleşme ile birlikte insanlar mal, hizmet ve fikir alışverişi yaparak, ulusal düzeyde düşünce tarzını terk edip, uluslar arası ölçekte yeni bir ilişki ve düşünce tarzına geçiş yapmaktadır (Balay, 2004, 62).

Küreselleşme, ulusal hükümetlerin ekonomideki rolünü azaltmakta ve rekabetin alanını ülkeler arası boyuttan, uluslar arası, şirket ve firmalar arası bir boyuta taşımaktadır. Böylece ulus devletler ile çok uluslu şirketler arasında bir amaç çatışmasına tanık olunmaktadır (Balay, 2004, 63). Küreselleşme bir yandan, elektronik ve haberleşme teknolojisinde sağlanan gelişmeler, diğer yandan da sermayenin sınırsızlığı ve dünya ticaretinin serbestleşmesi olarak algılanmaktadır. Son yıllarda ekonomik, siyasal ve toplumsal anlamda hemen hemen her konu küreselleşme ile ilişkilendirilmiş ve küreselleşme paradoksal öğeleri de içinde barındıran kompleks bir kavram haline gelmiştir. Böylece küreselleşme ile ilgili olarak geliştirilen yaklaşımlarda bu kavramın ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda pek çok sorunun sebebi, sonucu ve çözüm yolu olarak ifade edildiği görülmüştür (Demir, 2001, 74). Küreselleşme ekonomik, yönetsel ve siyasal anlamda dünyanın geldiği yeni durumu ifade eden, yaşamın tüm alanlarını kuşatmış ve tüm toplumları etkileyecek güç ve boyutta olan bir kavramdır. Böylesine güçlü ve etkileri sadece toplumsal veya yerel olarak sınırlandırılmayacak olan bu kavram, olumlu ve olumsuz etkileri ile de yandaş ya da muhalif grupların oluşmasına neden olmaktadır. Çünkü küreselleşme, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında bütünleşmeyi sağlayıp, üretken sermayenin kar oranlarını arttırmak üzere üretimi dünya ölçeğinde planlama eğilimlerine işaret etse de, dünyanın diğer bölgelerini dışlama eğilimini de içinde barındıran ve üçüncü dünya ülkelerini kaderleri ile baş başa bırakıp, üçüncü dünyanın da üçüncü dünyası durumuna gelmesine sebep olabilecek paradoksal bir süreçtir (Çukurçayır, 2003, 1-17).

Küreselleşmeye yaklaşım genel olarak üç grupta incelenebilir (Özdemir, 2004, 175-176).

- 1- Birinci grupta yer alan anlayışa göre küreselleşme, teknolojik gelişmelerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan bir süreçtir. Özellikle bilgi toplumunun artan önemi ve gelişen bilgisayar teknolojisi ve internet ağı sayesinde kolaylaşan bilgi aktarımı ve iletişim sermayenin hareket alanını genişletmiş, üretim- yatırım ve tüketimi uluslararasılaştırmıştır.
- 2- Küreselleşmeye farklı bir pencereden bakan diğer bir grup ise neo-liberallerdir. Neoliberalere göre küreselleşme, piyasaların uluslararasılaşmasına

bağlanmaktadır. Teknolojik ilerleme ile birlikte artan üretim, piyasaların dışa açılmasını gerekli kılmış ve ticaret serbestleşmiştir. Ülke ekonomileri korumacı politikaları bir tarafa bırakarak, dış ticareti teşvik etmiş ve para piyasaları serbestleşmiştir. Kısacası ünlü iktisatçı Adam Smith'in "görünmez el" yaklaşımının geçerliliği kabul edilerek piyasa ekonomisi egemen kılınmaya çalışılmıştır.

- 3- Üçüncü grupta yer alan yaklaşıma göre küreselleşme yeni bir kavram değildir (Neo-Marksist yaklaşım). 19. yüzyıl dış ticaret hacmine ilişkin verilere, 500 yıl önceki keşif gezilerine ve yüzyıllar öncesine dayanan kervan ticaretlerine dayanarak küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığı ifade edilmektedirler.

Diğer taraftan kapitalist sistemin varlığını idame ettirebilmek ve yaşadığı krizden sıyrılabilmek için küreselleşme olgusunu bir çözüm yolu olarak ortaya koyduğu görüşü de ileri sürülmektedir (Özdemir, 2004, 176).

21. yüzyılda dünya; her alanda liberal felsefenin hakimiyetinde, teknolojik gelişmenin sınır tanımaksızın önemli değişmelere yol açtığı, bilgi ekonomisinin öne çıktığı bir döneme girmiştir. Haberleşme ve ulaştırma teknolojilerindeki hızlı gelişmeler dünyayı küreselleşmeye doğru itmekte, mal ve finans piyasalarının mobilitesi her geçen gün artmaktadır. Çok taraflı ticari ve mali ilişkilerin gelişmesi küreselleşmeye hız kazandırdığı gibi, benzer özelliklere sahip, aynı coğrafi bölge içinde olan ülkeleri, güç birliği oluşturma yönünde yoğun bölgesel ilişkiler içerisine de itmektedir. Kısacası "dünya ölçeğinde globalleşme bilgi ve sermayenin, hizmetlerin, sınırlar arasında mal akışının büyümesini yansıtırken, ülkeler arasında ekonomik dayanışmanın büyümesine de işaret etmektedir." (Zencirkıran, 2003, 1-8)

Günümüzde tartışılan küreselleşme kavramı ise, çok daha geniş tabanlı olup toplumların yalnızca ekonomik yapılarına değil sosyal, kültürel, siyasal ve teknolojik yapılarına da nüfus eden güçte ve boyuttadır. Bu nedenle küreselleşme kavramını daha geniş bir perspektif içinde ele almak daha akılcı ve açıklayıcı olmaktadır. Küreselleşme yeni bir olgu olmasa da; yeni kurallar koyan, yeni araçlar kullanarak yeni pazarlar oluşturan ve başrollerde yeni aktörlerin olduğu yeni dünya düzenini işaret eden bir süreçtir. Mesele küreselleşmeyi savunmak ya da küreselleşmeye muhalif olmak değildir. Küreselleşme artık, kayıtsız kalınamayacak bir biçimde yaşamın her alanında etkisini hissettiren bir kavramdır. O nedenle çok iyi tahlil edilmeli, olumlu ve olumsuz yanları analiz edilmeli ve olumlu

yönlerinden yararlanma çabasına girilirken, olumsuz yönleri için de tedbirler alınmalı, savunmaya geçilmelidir. (Çukurçayır, 2003, 13)

Küreselleşme en genel anlamda, ülkeler arasında ekonomik, politik ve sosyal ilişkilerin yaygınlaşması, gelişen teknoloji, haberleşme ve ulaşım ağı ile yerel ve ulusal düzenlemeler üzerinde sınırlar arası farklılıkların ortadan kalkması ve ülkelerarası ideolojik kutuplaşmaların çözülmesi şeklinde ifade edilmektedir. Böyle bir tanımlama ile, mekan ve yerel kural sınırlaması olmaksızın, üretim faktörlerinin, mal ve hizmetlerin, bilgi ve teknolojinin ve hatta maddi-manevi değerlerin milli sınırlarını aşarak yayıldığı bir dünya idealize edilir (Demir, 2001, 75).

Çizilen pembe tablo içerisine yerleştirilen yeni “dünya toplumu”, coğrafi sınırların önemini yitirmesi ile siyasi ve iktisadi çatışmaların olmadığı, ulus üstü kuralların hakim olduğu bir toplumdur. Böylece küreselleşme tüm dünyayı kuşatan ve kapsayan ve içinde barındırdığı ekonomilere eşit fırsatlar sunan bir süreç olarak sunulmaktadır.

Ancak dünya ülkeleri arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıklar, daha da önemlisi gelişmişlik farklılıkları bu süreçten tüm ekonomilerin aynı ölçüde yarar sağlayacağı görüşünün geçerliliğini sınırlandırmakta ve küreselleşme kavramının sorgulanması ihtiyacını doğurmaktadır. Küreselleşmenin paradoksal yapısı tüm dünyayı kuşatmasına izin vermemekte, hatta bazı ülkelerin dünya ile bütünleşmek yerine dünyadan dışlanmasına neden olmaktadır. (Demir, 2001, 75-102)

Küreselleşen ekonomiler arttıkça ve küreselleşme olgusu etkisini her geçen gün artarak hissettirdikçe, ülke ekonomileri ve ülkelerin sosyo-ekonomik yapıları bu hızlı değişimden kaçınılmaz olarak etkilenmektedir. Böylece uluslararası karşılıklı bağımlılık artmakta ve uluslar denizaşırı ülkelerde meydana gelen olay ve kararlara bağımlı hale gelmektedir.

1.2. Küreselleşmenin Tarihçesi

Küreselleşmenin tanımı, kapsamı ve etkileri konusunda ileri sürülen farklı görüşlere ilave olarak, küreselleşme ile ilgili bir diğer fikir ayrılığı yaratan konu ise, küreselleşmenin yeni bir kavram olup olmadığı hususundaki görüş farklılıklarıdır. “Eğer küreselleşmeyi,

ülkeler arasında büyük ve artan bir ticaret akışı ile sermaye yatırımının gerçekleştiği açık bir uluslar arası ekonomi diye yorumlarsak”, küreselleşmenin yeni olduğunu söylemek imkansızdır (Hirst ve Thompson, 1996, 8). Ancak hiç şüphe yok ki, bugünkü dünya ekonomisi 1900’lü yılların başındaki durumundan çok farklıdır.

İnsanlık tarihi incelendiğinde, her dönemde toplumların var olan sınırları aşmak gayretinde olduğu görülmüştür. Her dönemde insanlık ticaretin sınırlarını zorlamış, ticaretin sınırları genişledikçe yeni topraklara sahip olma güdüsü artmıştır. Çünkü artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak ancak ve ancak yeni hammadde ve gıda kaynaklarını bulmakla mümkün olmuştur.

Örneğin Uzak Doğu-Orta Asya hattı boyunca uzanan kervan ticaretleri ve İpek Yolu, bugünkü sınır ötesi ticaret ve uluslararası sermaye hareketinden çok da farklı bir şey olarak görülemez. Şüphesiz ki o çağlardaki bu tür girişimler bugünkü anlamda küreselleşmenin temelini atmış, zeminini hazırlamıştır. Tarihi süreç içerisinde küreselleşmenin seyrine bakıldığında, dünya üzerinde iki küreselleşme dalgasından söz edilebilir (Uludağ, 2004, 138). 1. Sanayi Devrimi öncesinde görülen küreselleşme yoluyla zenginleşme sürecinin coğrafi keşiflerle sağlandığı görülür (Kazgan, 2005, 3). Küreselleşmenin 1. Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan ve coğrafi keşiflerle etkisini hissettiren boyutu 1. küreselleşme diye tanımlanırken, 1980’li yıllardan sonra boyut değiştiren ve 1990’larda SSCB’nin dağılması ile etkisini artıran ve “yeni dünya toplumuna” doğru gidişi hızlandıran süreç ise 2. küreselleşme olarak tanımlanmaktadır (Kazgan, 2005, 4). Hiç kuşku yok ki; 2. küreselleşmeye ivme kazandıran ve 1. küreselleşmeye kıyasla, “ küreselleşme” veya “globalleşme” kavramlarının daha fazla tartışılmasına ve bu kavramlara yandaş ve muhalif gruplar oluşmasına neden olan en önemli gelişmeler teknolojik ilerlemelerin hız kazanması, internet ağının yaygınlaşması, ulusal devlet anlayışının giderek önemini yitirerek tek kutuplu dünyaya gidişin süratle sürmesidir.

Dünyada küreselleşme furçasının en önemli basamağı hiç kuşku yok ki, coğrafi keşifler olmuştur (Kazgan, 2005, 2). Coğrafi keşiflerle artan ticaret dürtüsü, küresel alanı genişletmiş ve serveti Avrupa topraklarına aktarmıştır. Böylece servetin toplandığı Avrupa’da üretim artmış, teknolojik icatlar gelişmiş ve ticaretin yayılmaya başladığı alanda küreselleşme de kendini hissettirmeye başlamıştır. 1. küreselleşme sürecinin başlamasının ardında yatan temel güdü pazar bulma ihtiyacıdır (Akbeş, 2004, 138). Tüm bu gelişmeler Avrupa’dan sonra dünyanın geri kalan bölgelerinde de görülmeye başlanmıştır. Ancak

dünyanın bazı bölgeleri gerek içsel sorunları gerekse ticari dürtü eksikliğinden dolayı, ya da elde edilen sermaye birikiminin ticari manada etkin kullanılmadığından dolayı bu sürecin dışında kalmış ve tıpkı bugünkü manada gelişmişler ve geri kalmışlar şeklinde kategorize olma eğilimine girmişlerdir. Böylece zenginleşen Avrupa henüz 1. Sanayi devrimi öncesi; dünyanın diğer alanları ile arasındaki farkı açmıştır. Böylece bazı toplumlar geri kalmışlığa mahkum olurken Avrupa ise ufkunu açmıştır (Kazgan, 2005, 3).

1. küreselleşme süreci 1. Dünya Savaşı ile kesilmiş ve 1970 yılına kadar küreselleşme süreci kesintiye uğramıştır. 1979 Petrol Krizi tıkanan ekonomik sisteme çözüm olarak neo-liberal politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bu da 2. küreselleşme dalgasını yaratmıştır (Akbeý, 2004, 138). Küreselleşme SSCB'nin yıkılmasıyla beraber boyut değiştirmiştir. Teknolojik yeniliklerle beraber her türlü sermaye sınır tanımaksızın serbestçe dolaşmaya başlamış, finansal serbestlik giderek artmıştır. Artık istikamet tek “merkezli dünya”dır.

Ticari faaliyetlerin uluslararasılaşması en eski uygarlıklara kadar dayanmaktadır (Hırs ve Thompson, 1996, 44). Avrupa’da Ortaçağ’da başlayan sınır ötesi ticaretle ve yeni icatlarla zenginleşen İngiltere, küreselleşmeyi sürükleyen devlet konumunda olmuştur (Kazgan, 2005, 5). Bu dönemde bazı tüccarlar İngiliz mallarını Güney Avrupa Ülkelerine satışına olanak sağlamışlardır (Hırs ve Thompson, 1996, 45). Sanayi Devriminden sonra ise, sınır ötesi ticaret faaliyetleri artış göstermiş ve çokuluslu şirketler sahnedeki yerini almıştır. 1.Dünya Savaşı’ndan sonra ise çokuluslu şirketlerin oluşumunu tamamlayıp yapılarını sağlamlaştırmalarıyla ticari faaliyetler hız kazanmıştır. Bu hız ekonomik buhran yıllarında yavaşlasa da , 1950’lerden sonra yeniden canlanmıştır (Hırs ve Thompson. 1996, 46-49).

Diğer yandan sınır ötesi ticaretin bir diğer ayağı da, ülkelerarası göç hareketleri ve bunun işgücü piyasası üzerindeki etkileridir.

19. yüzyılın ikinci yarısında, uluslar arası ticaretin önündeki en önemli engel olarak görülen taşıma maliyetlerindeki yükseklik ve ulaştırma giderlerinin fazlalığı, buhar makinesinin deniz ve demiryolu taşımacılığına uygulanmasıyla düşüşe geçmiş ve böylece hem uluslararası ticaret artmaya, hem de emek ve sermaye küreselleşmeye başlamıştır. İlk küreselleşme dalgasını yaratan, teknolojik yeniliklerle buhar gücü ve demir endüstrisini geliştiren Sanayi Devrimi’dir. Bunu ise üretimde verimlilik ve üretkenliğin artması ile ve ulaştırma-haberleşme teknolojisi ile sağlamıştır. Yani küreselleşme sürecinin ilk önemli

etkeni teknolojik yeniliklerdir denebilir. Küreselleşmenin diğer dinamiği de uluslar arası finans ve ticarettir (Akbeý, 2004, 138-139). Böylece uluslar arasındaki mal, hizmet, kültür ve işgücü alış-verişi için uygun zemin oluşturulmuştur. Nüfus arttıkça ücreti azalan emek sosyal güvenceye de sahip olamamış ve şansını deniz aşırı topraklarda deneme peşine düşmüştür (Kazgan, 2005, 6).

Gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere göç özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra artmıştır (Hirst ve Thompson, 1996, 52). Ancak yinede işgücü piyasasındaki uluslar arası hareketlilik, hiçbir dönemde mal ve hizmet hareketliliği kadar yoğun olmamış ve işgücü piyasalarının yapısı biraz daha ulusal kalmıştır. İşgücünün yüksek mobilitesi bölgesel bloklaşmaların içinde kalmıştır (özellikle AB). Uluslararası ticaret, sermaye hareketliliği, mal ve hizmetler için varlığı kabul edilen bir dünya piyasası, henüz emek piyasası için bulunmamaktadır. Emegın hareket alanı, bölgelerarasına pek fazla yayılmayıp, daha ziyade komşu ülkeler arasında sınırlı kalmıştır. İstihdama yönelik uluslar arası göçler 20. yüzyılın son çeyreğinde ciddi boyutlara ulaşmıştır ancak Körfez Savaşı'nın ardından geçici göçmen istihdamı sekteye uğramış ve işgücü illegal yollarla kendine istihdam alanı aramıştır. Yasal olarak istihdam edilenler ise nitelikli işgücü ve üst düzey yönetici konumunda olanlardır (Hirst ve Thompson, 1996, 56).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya ekonomisinde çok büyük bir küresel konjonktürel eğilimler gözlemlenmekte ve iktisadi faaliyetler hızla uluslararası nitelik kazanmaktadır. 1929 Büyük Dünya Bunalımı, ve bu kriz sürecinin aşılabilmesi, devlet müdahalesini gerekli gören Keynesyen yaklaşımın benimsenmesi ile mümkün olmuştur. Kapitalist mantığın işleyiş biçiminin ekonomik sistemlere verebileceği zararın kamu aracılığı ile giderilebileceği düşünülmüştür. Görenel bu düşünceyi şu cümlesi ile ifade etmiştir: “Ancak temel karşı çıkış, müdahalelerin asıl pürüz kaynağı oluşuydu”. (Görenel, 2002, 306) Ardından bu fikirden beslenen yeni klasik yaklaşım ve parasalcı yaklaşım hakimiyeti görülmeye başlanmış ve iktisadi liberalizmin derinleşmesi için çaba sarfedilmiştir.

Keynes'in devlet müdahaleli iktisat politikaları ile devlet, kurumları ve işletmeleri ile ekonomik konjonktüre yön verebilecek bir güce ulaşmıştı. Korumacılığa, ithal ikameci sanayileşme stratejisine, gelir dağılımındaki değişimlere ve işçi-işveren sınıflarının etkin mücadelesine dayanan devlet temelli bu güçlü yapı haliyle kendine muhalif grupları yaratmıştır.

Böylece kapitalizm ya da yeni adıyla küreselleşme, liberalizmin hayatın tüm alanlarına yansıtılma çabası olarak ve gelişmiş ülkelerde kar hadlerinin düşmesine bir çözüm yolu olarak varlığını kabul ettirmeye çalışmaya başlamıştır. (Görenel, 2002, 308)

1.2.1. Liberalleşme ve Bloklaşma

Son çeyrek yüzyıldır; ABD, AB ülkeleri ve OECD ülkeleri, devlet müdahalesinin minimum düzeyde olduğu, bireysel teşebbüsün teşvik edildiği yapısal bir reform sürecindedir. Bu doğrultuda piyasa ekonomisi benimsenmekte, ekonomik faaliyetler üzerindeki düzenleme ve vergiler azaltılmakta ve daha açık ekonomik sistemler benimsenmektedir. Özellikle 1980’li yıllar dünya genelinde liberalleşme ve dışa açılma programlarının yoğun bir biçimde uygulandığı yıllardır. Bu eğilim önce gelişmiş ülkelerde başlamış daha sonra ise gelişmekte olan ülkeler ve Avrupa’daki eski merkezi planlı ekonomilere yansımıştır. Hakim olan görüş, liberal bir dış ticaret rejiminin ekonomik büyümeyi hızlandıracağı görüşüdür.

Ekonomik liberalleşme normlarına uyum sağlanarak, kamu kurum ve kuruluşlarının özelleştirilmesi, mal ve finans piyasalarının serbestleştirilmesi, ekonomide devlet müdahalesinin azaltılması, uluslar arası ticaretin önündeki gümrük ve kota gibi kısıtlamaların kaldırılması, ulusal pazarın uluslar arası rekabete açılması ve yabancı yatırımların arttırılması gibi “yeni sağ” ideolojinin politikaları IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar tarafından az gelişmiş ülkelerin önüne sunulmakta ve liberal ekonomi politikaları küreselleştirilmektedir. Diğer yandan da hak ve özgürlüklerin, demokrasinin ve insan haklarına saygının arttırılması ve evrenselleştirilmesi hedeflenmektedir. Serbest piyasa ekonomisi ile zenginleşen ülkelerin daha fazla liberalleşme istekleri ile birlikte küreselleşme ve enformasyon teknolojisi artmış ve sosyalizm ve reformist sol önemini yitirmeye başlamıştır. Ekonomik kalkınmanın vazgeçilmez şartlarından biri de liberalleşme ile beraber özelleştirme politikası olarak görülmektedir. Özelleştirmenin ciddi boyutlarda olduğu önemli bir ülke ise ABD’dir. Diğer taraftan 1970’lerdeki petrol şokunun yarattığı ekonomik darboğazı, ithal ikameci ve korumacı ekonomik politikalarla aşmayı başaramayan Latin Amerika ve Afrika ülkeleri de liberalleşme ve özelleştirmeyi ekonomik büyümenin itici güçleri olarak kabul etmişlerdir (Aykaç, 2001, 2; DPT, 2005, 35-49).

Ekonomik liberalleşme Aykaç’a göre; “evrensel düzeyde serbest piyasa ekonomisine geçişi, tüm ülkelerin dünya piyasası ile bütünleşmesini, mal, hizmet ve sermaye mobilitesinin tam anlamıyla serbestleşmesini ve küreselleşmenin gerçekleşmesini ifade etmektedir.” Bu

çerçevede ekonomilerin dış ticaret politikalarında, korumacı nitelikteki unsurlar azaltılmakta, dış ticaretin yaygınlaştırılabilmesi için paraların konvertibil olması sağlanmakta, ekonomide devletin rolü azaltılarak, özelleştirmeler arttırılmakta, finansal serbestleşme yaratılmakta ve doğrudan yabancı yatırımlar teşvik edilmektedir. Böylece rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisi, temel itici gücün kar kabul edildiği bir çerçevede benimsenmeye çalışılmaktadır (Aykaç, 2001, 2-3).

Her ne kadar, yeni dünya düzeni içinde, tam serbestleşme ve tek dünya argümanları ön plana çıksa da, ülkeler uluslar arası sistemde güçlenebilmek için diğer ülkelerle anlaşmalı bütünleşme ya da güç merkezlerini yansıtan bloklara dahil olma yoluna gitmişlerdir. Bu bloklaşmalar, kimi zaman ekonomi-politik, kimi zamanda ideolojik ya da jeopolitik nitelikte olmuştur. Söz konusu bütünleşme ve bloklaşma eğilimleri, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte çift kutuplu uluslar arası sistemin ortadan kalkmasıyla yoğunlaşmaya başlamıştır. Ancak bir taraftan serbest ticaret ve küreselleşmeden söz edilirken, bir taraftan da ittifaklar kurulup bloklar oluşturulmaya çalışılmıştır. (Aykaç, 2001, 3)

2. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD için hedef, ekonomik, siyasal ve sosyal bir uluslar arası yapılanmaya gitmek olmuştur. Bu hedef doğrultusunda ABD'nin öncülüğünde ilk olarak Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Ardından dünya ekonomisinde piyasa koşullarının işleyişine yeni açılımlar getirecek olan, IMF, Dünya Bankası ve GATT gibi uluslar arası iktisadi kuruluşlar oluşturulmuştur. Bu kuruluşların oluşum ve işleyişi ile birlikte hem küreselleşme, hem de dayanışma ortamı yaratılmaya çalışılmıştır (DPT, 1995, 11). Uluslar arası ekonomik sistemi oluşturan büyük aktörler arasında ekonomik-politik ve teknolojik bağların artması, aralarındaki işbirliği hareketlerini körüklemiş ve IMF, GATT, WTO, Dünya Bankası ve BM gibi kuruluşlar küreselleşme; AB, NAFTA, EFTA gibi kuruluşlar ise bölgeselleşme çerçevesindeki işbirliğini simgelemiştir. Dünyanın neredeyse tüm bölgelerinde ekonomik bloklaşma hareketleri görülmektedir: Avrupa kıtasında AB, Amerika kıtasında NAFTA, Asya ve Pasifik'de APEC.... Afrika ve Orta Doğu Bölgeleri ise bu bloklaşma alanlarının dışında kalmaktadır (Türk, 1997).

Söz konusu kuruluşlara ve dünyanın geleceğine asıl yön veren güç ise, büyük aktörlerin oluşturduğu G7 gibi özel güç grupları olmuştur. Söz konusu devletler arası örgütlerin bazıları daha bilinçli, bazıları daha belirsiz olarak yeni dünya düzeni içinde yer alsa da, bu kuruluşların tamamı, doğrudan ya da dolaylı olarak, deregülasyon, dönüşüm, özelleştirme

ve devletin küçültülmesini desteklemektedir (Özdemir, 2004, 192). Bölgeselleşme bir anlamda küreselleşmeye karşıt gibi gözüke de, esasında bölgeler arasındaki ekonomik ilişkiler arttıkça, küreselleşme için doğal ve uygun bir ortam yaratılacağı düşünülmektedir.

(Aykaç, 2001, 3)

1.3. Küreselleşmenin Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Küreselleşme sürecinin önemli özelliklerinden biri, ulusal sınırların önemini yitirmesi ve ulus devletinin ekonomideki denetiminin giderek ortadan kalkmasıdır. Sermaye hareketlerinin küreselleşmesi ile hiyerarşik ve büyük kurumlar yerini, daha esnek kurum ve oluşumlara bırakmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde ekonomik karar birimlerine sunulan tek seçenek, küresel ekonomik düzenle bütünleşmektir. Bu seçeneğin dışına çıkıldığında, ekonomilerin yalnızlığa sürükleneceği düşünülmektedir. Artık küresel sermaye, hangi yatırımı nerede-ne zaman yapacağına veya hangi yatırımdan vazgeçeceğine kendisi karar vermektedir (Aksoy, 1996, 2).

Ancak paradoksal bir süreç olduğunu ifade ettiğimiz küreselleşme süreci sorunsuz değildir. Küreselleşme süreci tamamlanmamıştır ve hala yaşanmakta olan bir süreçtir. Küreselleşme sürecinin baş aktörleri dünya ekonomisi içindeki konumlarını ve işlevlerini belirleyip eylemlerini hayata geçirdikçe bu süreç, kendine yandaş ve muhalif gruplar yaratmış ve bu sürecin kazanan ve kaybedenlerini ortaya çıkarmıştır.

1.3.1. Küreselleşmeye Olumlu Yaklaşım

Küreselleşme yanlılarına göre, küreselleşmeye karşıt olanlar küreselleşmenin zararlarını büyüterek, değişimden korkanlardır (www.ekodialog.com).

Küreselleşme yanlılarına göre toplumlardaki eşitsizlikler yapısal değil bireysel kaynaklıdır (Balay, 2004, 63). İşsiz kalan birey, işsizliğinden kendisi sorumludur ve bu durumu yaratan ekonomik süreçler değildir. Diğer bir olumlu yaklaşım adalet temellidir ve küresel dünyaya uyum sağlayamayan bireylerin 'refah hakları'nı elde edemeyecekleri yönündedir. Bir başka olumlu yaklaşımda ise devletin toplumsal ve ekonomik alandaki işlevini asgari düzeye indirerek bunu fırsat eşitliğine dayalı ahlak ilkesi çerçevesinde değerlendirmesi gerektiği savunulmuş ve böylece 'demokrasi', 'bireycilik' ve 'özgürlük' kavramlarına dikkat çekilmeye çalışılmıştır (Balay, 2004, 63).

Küreselleşme yanlılarına göre küreselleşmenin olumlu yönlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1- İnsanlık adına yeni ortak değerler oluşmakta, kültür ve uygarlıklar yeni baştan anlamlandırılmaktadır (Balay, 2004, 64).
- 2- İnsan haklarına saygı, demokrasi, adalet ve eşitlik küresel ahlakın baş standardı olmakta ve insan haklarına saygı devletin iç meselesi olmaktan çıkarılıp, küresel toplumun ilgi alanına alınmaktadır (Balay, 2004, 64).
- 3- Gelişmekte olan ülkelerde küreselleşme ticareti arttırmakta dolayısıyla ticaretten elde edilen kazanç artmaktadır (www.ekodialog.com).
- 4- Küreselleşme ile birlikte nitelikli insan gücünün önemi kavranmakta ve kalkınmaya giden yolun yaşam boyu kitlesel eğitimden geçtiği anlaşılmaktadır (Balay, 2004, 64).
- 5- Dışsal faaliyetler az gelişmiş ülkelerde yeni endüstrilerin oluşumunu sağlayarak üretim artışına ve büyümeye yol açmaktadır (www.ekodialog.com).
- 6- Ülkeler arası iş birliği ile sağlık alanında ciddi adımlar atılmakta ve sağlıklı yaşam olanakları genişletilmektedir (Balay, 2004, 64).
- 7- Küreselleşmeyle birlikte teknolojik imkanlara erişim kolaylaşmakta ve yeni çağın dışında kalma riski azalmaktadır (Özdemir, 2004, 79).
- 8- Ülkeler ayrı ayrı başaramadıkları optimal kaynak kullanımı ve tam istihdamı, beraber olduklarında başarmaktadır. Yani küreselleşme birlikten kuvvet yaratmaktadır (www.ekodialog.com).
- 9- İş gücü mobilitesi artmakta, üretim ve tüketimde rekabet yaşanmakta ve dünyanın bir ucundaki insan dünyanın diğer ucundaki ürün ve hizmetten faydalanmakta, mesafeler mahrumiyet yaratmamaktadır (Balay, 2004, 65).
- 10- Teknolojik ilerlemeler işlem ve bilgi maliyetini azaltırken produktivite artışı sağlamakta ve büyümeye yol açmaktadır ([ekodialog.com](http://www.ekodialog.com)).
- 11- “Daha hızlı gelişim, daha yüksek düzeyde yaşam, demokratik ve katılımcı bir düzen ve yönetimde şeffaflık” sağlamaktadır (Kırdar, 2004, 107).

1.3.2. Küreselleşmeye Olumsuz Yaklaşım

Küreselleşme karşıtlarının savundukları fikirlerin temelinde, küreselleşmenin kapitalizmden beslenen bir olgu olduğu ve kapitalizmin genel teorisine hizmet etmek için bu

sürecin yaygınlaştırıldığı kanısı oluşturmaktadır. Hatta karşıtlara göre küreselleşme gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere dayatmaya çalıştığı emperyalizmin yeni bir versiyonudur (www.ekodialog.com).

Küreselleşme karşıtlığının temelinde, teknolojik değişimin sunduğu yeniliklere değil, gelişmiş ülkeler tarafından dikte edilen sosyo-ekonomik politikalara tavır konulduğu görülmektedir (Özdemir, 2004, 179).

Küreselleşme karşıtlarına göre küreselleşmenin zararları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 1- Küreselleşme, dünya üzerindeki güçsüz ekonomileri güçlü ekonomilere bağımlı hale getiren ve daha fazla kar amacıyla küreselleşme adı altında emperyalist sömürünün meşrulaştırılmaya çalışıldığı bir süreçtir (Balay, 2004, 65).
- 2- Küreselleşme ile, ulusal değerler, kültürler, stratejik kaynaklar ve hatta ulusal kimlik yok edilmekte ve küreselleşmenin bedeli yerelliğe ödetilmeye çalışılmaktadır.
- 3- Küreselleşme ülkeleri, bir yandan küreselleşme sürecinin dışında kalmamak, diğer yandan da milli bütünlüğü korumak gibi bir ikilem içine itmektedir (Balay, 2004, 65).
- 4- Küreselleşme dünyanın her noktasına aynı olanakları sunmamakta, gelir dağılımında adaletsizlik ve eşitsizlik yaratmaktadır. Çünkü küreselleşme ile birlikte zenginlik ve refahın dağılımı gibi fakirlik ve sefaletin dağılımı da hızlanmıştır (Özdemir, 2004, 180; Balay, 2004, 65).
- 5- Küreselleşme ile birlikte çalışma yaşamı artık yüksek nitelikli işgücü gerektirmekte ve vasıfsız emek, bilgi-teknoloji yoğun yeni üretim süreçlerinde kendine yer bulamamakta dolayısıyla insanların iş bulamama riski artış göstermektedir (Özdemir, 2004, 181).
- 6- “Küreselleşme IMF, Dünya Bankası gibi uluslar arası odaklarda somutlaşan, uluslar arası boyutlu tekellerin egemenliği altındadır.” (Özdemir, 2004, 181)
- 7- Küreselleşme ile birlikte artan sanayileşme, çevreye zarar vermekte, ekolojik dengeyi bozmakta ve küresel ısınma sorununu gündeme getirmektedir (www.ekodialog.com).
- 8- Ulaşımın kolaylaşması, elektronik haberleşme teknolojisinin gelişmesi, emek ve sermaye akışkanlığı gibi etkenler insanların çok uzaktaki olaylardan

etkilenmelerine yol açmakta ve hiçbir ülke, dünyadaki hiçbir olaya kayıtsız kalamamaktadır. Ülkeler arası bu akışkanlık, bir ülkede patlak verebilecek bir ekonomik krizden neredeyse tüm ülke ekonomilerinin etkilenmesine yol açmaktadır.

Görüldüğü gibi küreselleşme sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel anlamda olumlu ve olumsuz yönleri bir arada içinde barındıran bir süreçtir (Balay, 2004, 65). Küreselleşme bilgi çeşitliliği ve zenginliğini hayatın her alanına yayan bir süreç olmakla birlikte, bu bilgi ve teknoloji yoğunluğu içinde, söz konusu teknolojiyi ve bilgiyi özümseme kapasitesi olmayan ülkeleri dışlayarak, bir adım daha geri gitmelerine neden olan paradoksal yapıda bir süreçtir. Küreselleşme bir yandan insanlara yeni iş fırsatları sunarken diğer yandan da varolan iş alanlarının bir kısmını ortadan kaldırarak işgücünü işsizlik sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Küreselleşmenin olumsuz yönlerinden kaçınmak ise bireyi ve toplumları eğitmekle mümkün olabilir (Balay, 2004, 65-66).

1.4. Küreselleşmenin Dinamikleri

1.4.1. Artan Uluslar arası Rekabet Koşulları ve Çokuluslu Şirketler

Dünya genelinde ekonomik sürecin serbestleşme temeline dayandığı neo-liberal politikaların yükselişe geçmesi ile birlikte, dışa açıklık ve serbestlik temelli küresel bir yapı oluşmuş ve üretken sermaye verimlilik ve kar oranlarını arttırmak amacıyla üretim ve pazarlamayı dünya ölçeğine yaymıştır. Böylece hem parasal sermaye hem de üretken sermaye, küresel alanda kar arayışına yönelmiştir. Coğrafi sınırların önemsizleşerek, böyle bir serbesti düzeninin geçerli olmasıyla birlikte “rekabet” kavramı da önem kazanmaktadır (Yalçınkaya ve Çakır, 2005, 2; Demir, 2001).

Küreselleşme olgusu, tüm dünyada artan uluslar arası rekabet koşulları yaratmaktadır. Coğrafi uzaklık, mal ve hizmetlerin sağlanması ve dolaşımı açısından artık sınırlayıcı bir faktör değildir. Dünya mali piyasaları entegre olmuş, ilerleyen bilgi ve haberleşme teknolojileri, bilgiye ulaşmayı daha sistematik bir hale getirmiş ve bilgi paylaşımı kolaylaştırmıştır. İnternet teknolojileri ve elektronik ticaret gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Hızlı teknolojik değişim, işlem ve bilgi maliyetlerini azaltarak verimlilik artışı ve büyümeye yol açmaktadır. Böylece düşük maliyetler, etkin piyasalar, yüksek verimlilik, uluslar arası ticaretin önündeki gümrük ve kota gibi engellerin azaltılması ve yeni yatırım olanakları rekabeti arttırmıştır. Diğer yandan banka-dışı finans kuruluşlarının (menkul kıymet firmaları,

sigorta şirketleri ve karşılıklı fonlar) mali aracılık sürecinde artan önemi rekabeti arttırıcı etki yaratmıştır. Rekabet yalnızca sanayileşmiş ülkelerde değil, gelişmekte olan ülkelerde de artmıştır. Kısacası küreselleşme sürecinde bilgi teknolojisindeki devrim, rekabeti küresel düzeyde yoğunlaştırmaktadır (Erçel, 2000).

Yeni dünya düzeni içerisinde küreselleşmiş ekonominin egemen güçleri çok uluslu şirketlerdir. Bugün çok uluslu şirketler, ulusal hükümetlerin politikalarını etkisiz hale getirebilecek ve dünya ticaretine yön verebilecek güçtedir. Uluslar arası sermayenin bu gücü, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, uluslar arası sermayenin plan ve kararlarına bağımlılığı arttırmaktadır. Sonuç olarak çok uluslu şirketlerin yönlendirdiği dünya ticaretinde yer edinmek ve bu küresel süreçten pay alabilmek ise, küresel çapta ürün, hizmet, fiyat, kalite, pazarlama ve yenilik boyutlarıyla rekabet gücü edinmeyi gerektirmektedir (Yalçınkaya ve Çakır, 2005, 3). Nitekim Orhan'a göre küreselleşme, "piyasa ekonomisine dayalı sanayileşme modelini izleyen ya da hedefleyen ülkelerin, uluslar arası pazarlara açılarak, rekabet etmek amacıyla, siyasi ve mali yapılarında gerekli düzenlemeleri yaparak, dünya ekonomilerine entegre olmaları ve bir bütün olarak entegrasyon yolundaki girişimlerini, ifade etmektedir." (Orhan, 2003, 411). Bilgi ekonomilerinin şekillendirdiği yeni rekabet ortamında ve yeni küresel piyasalarda, var olabilmenin en önemli koşulu, yüksek rekabet gücü olarak görülmektedir (Kumral ve Değer, 2005, 277).

Ülkeler küresel rekabet ortamında, birbirleriyle yarıştıkça, daha "yatırım dostu" olarak görünmekte ve bu durumun sonucunda ise, "sosyal damping" durumu ortaya çıkmaktadır. Faaliyetlerini daha düşük ücret ve çalışma koşullarının bulunduğu yerlere taşıyan uluslar arası sermaye, maliyet rekabetine yol açmaktadır. Böylece ücretler ve sosyal harcamalarda azalma görülmektedir. Ancak çokuluslu şirketlerin, üretim yapacağı alanı seçerken, göz önünde bulundurduğu tek kriter düşük ücret ve sosyal güvenlik ödemeleri değildir. Emeğin vasfı ve verimliliği de yatırımlar için tercih edilecek ülkenin seçimini etkilemektedir (Özdemir, 2004, 196). Küreselleşme ile birlikte üretim faaliyetlerinin aşamaları maliyet avantajları doğrultusunda farklı ülkelere dağılmaktadır. Küresel üretim faaliyetleri dünya pazarına yönelik olarak, üretim maliyetlerini minimize edecek şekilde, üretim sürecinin farklı aşamalarının farklı ülkelerde gerçekleştirilmesi esasına dayanmaktadır. Çokuluslu firmaların hedefledikleri üretim alanı tüm dünyayı kapsamaktadır (www.dtm.gov.tr).

Sonuç olarak; “piyasa ekonomisinin dünya geneline yayıldığı ve devletin ekonomideki rolü ve payının sınırlanması yönündeki eğilimlerin arttığı günümüzde, ekonominin itici gücünü bireyler oluşturmakta ve uluslar arası rekabet yarışında ancak, bireye yatırım yapan, bilgi yoğun sanayiye dayalı, sağlıklı bir iktisadi yapıya sahip olan ülkeler yer alabilmektedir (www.dtm.gov.tr). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, firmaların bilgi erişimini ve erişilen bilginin yorumlanmasını kolaylaştırmış ve bu durum rekabetin artmasına yol açmıştır.

Son yıllarda artış gösteren uluslar arası serbestleşme faaliyetleri ve teknolojik gelişmeler sonucunda, üretim, tüketim ve finans alanlarında yeni sistemlere dayalı, yeni bir küresel ekonomi ortaya çıkmaktadır. Oluşan yeni küresel ekonominin baş aktörü, çokuluslu şirketlerdir. Çokuluslu şirketler sermaye, üretim ve tüketimin uluslar arası düzeyde yayılıp küreselleşmesini hızlandırmakta ve iktisadi faaliyetlerde belirleyici rol üstlenmektedirler. Çokuluslu şirketler günümüzde coğrafi sınırlarını giderek genişletmekte ve ekonomik güçlerini arttırmaktadır. Ancak sözkonusu şirketlerin büyük bir kısmının merkezleri, Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya-Pasifik’de bulunmaktadır. Dolayısıyla çokuluslu şirketlerin ekonomik faaliyetleri bu bölgeler arasında yoğunlaşmakta ve tüm dünya ülkelerinin bu küresel süreçten eşit ve dengeli bir biçimde yararlanma olanağı azalmaktadır (www.canaktan.org).

1.4.2. Yeni Ekonomi ve Özellikleri

“Yeni ekonomi, küreselleşme olarak nitelenen evrensel bütünleşme idealinin ekonomik ayağını oluşturan yeni bir düzendir” (www.canaktan.org). Yeni ekonomi kavramı çeyrek yüzyıllık bir geçmişe sahip olup, sürecin temel dayanağı enformasyon ve iletişim teknolojilerinde görülen hızlı gelişmelerdir.

Enformasyon teknolojilerindeki köklü değişim, ekonomik altyapının temelini fizik mallardan, daha çok bilgi temelli ve hizmet odaklı mallara dayandırmaktadır. Dolayısıyla bilgi toplumu, bilgi üretimi ve paylaşımı, bilişim ve yaratıcılık gibi kavramlar yeni ekonominin vurgu yaptığı kavramlardır. İnternet teknolojileri ve elektronik ticaret gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Üretim süreçlerinde enformasyon teknolojilerinin önem kazanması ile birlikte, sanayi ürünü eski değerini yitirmeye başlamaktadır. Yeni ekonomi kavramı ile anlatılmak istenen, ulus devletinin hakimiyetinin azaltıldığı, uluslar arası sermayenin hakimiyetinde, tek merkezli bir küresel dünyadır (www.bilgiyönetimi.org).

Yeni ekonomi sürecinde, ekonomik büyüme üzerinde temel belirleyici olan “bilgi” kavramının ve ekonomik karar birimlerinin geleceğe dönük beklentilerinde bilgi teknolojilerinin çok önemli yer tuttuğu görülmektedir. Yeni ekonominin dikkat çeken bir diğer özelliği ise bilgiyi hammadde olarak görmesidir. İnternet teknolojileri sayesinde yeni ekonomi süreci tüm dünyada etkisini göstermekte ve bu güçlü dönüşümü bütün dünya yaşamaktadır. Ancak yeni ekonomi sadece yeni bir teknoloji değil firmalar, piyasa yapısı, kamusal düzenlemeler, insan deneyimleri, rekabet kuralları ve stratejilerini değiştirip yeniden düzenleyen bir süreçtir (Bener, 2001, 1; inet-tr.org.tr).

Yeni ekonominin başlıca özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Aktan ve Vural, 2003, 1 ; www.bilgiyönetmi.org.tr; www.tisk.org):

1. Bilgi ekonomisi: Enformasyon teknolojisinin ilerlemesi, yeni ekonomide bilgiyi emek ve sermayenin önüne geçirecek, neredeyse yeni bir üretim faktörü haline getirmiştir. Dolayısıyla bilginin kaynağı olan bireyin de yeni ekonomide önemi artmaktadır. Günümüzde yeni ekonomi sürecinde yer alabilmek ve rekabetçi avantaj elde edebilmenin ön koşulu bilgi ve beşeri sermaye odaklı ekonomi anlayışını benimsemektir.

2. Dijital ekonomi: Yeni ekonomide her türlü bilgi, global sınırları aşarak, bilgisayar ve internet ağları sayesinde, son derece hızlı ve ucuz bir biçimde iletilmektedir. Yeni ekonomide teknolojiyi belirleyen faktör açısından mekineleşme yerine dijitalleşme önem kazanmaktadır.

3. Küresel ekonomi: Yeni ekonominin yükselişi ile birlikte artık yerel, ulusal, uluslar arası, bölgesel gibi kavramlar önemsizleşmekte ve tek bir dünya ekonomisi bulunmaktadır.

4. Beşeri yetenekler: Bilgi yoğun ekonomik faaliyetlerde çalışmak, teknolojiye uyum, kolay iletişim kurma, yeni fikirler üretebilme, yönetim ve kavramsal yetenek gibi özgün beşeri yeteneklere sahip olmayı gerektirmektedir.

5. Öğrenme süreci ve eğitim: Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin hızla ilerlemesi ile artan rekabet ortamında firmaların yeni ekonomi sürecinin dışında kalmamaları için karşılıklı öğrenme ve tecrübe paylaşımını teşvik etmeleri gerekmektedir. Artık en yeni ve

en önemli üretim faktörü bilgi ve bu faktörün kullanıcısı birey ise, birey eğitilmeli, donanımlı hale getirilmeli ve ekonomik aktivitelerde kullanılmalıdır.

6. Rekabetçi ekonomi: Teknolojik gelişmeler karşısında fiziki sermayenin kalite ve verimliliği artmakta ve artan iletişim bilgi ve bulguların yayılımını kolaylaştırmaktadır. Piyasalar, iletişim ve ar-ge maliyetlerinin azalması sonucu giderek artan bir oranda tüketicilere açılmakta ve global rekabet şiddetlenmektedir.

7. Bilgi yoğun mallar: Yeni ekonomide ortaya çıkan mallar bilgi yoğun, bilgiye dayalı mallardır. Bilgi yazılımları, ilaçlar, internete dayalı işlemler, iletişim ve servis ekipmanları ve biyoteknoloji gibi...

8. Stratejik beraberlikler: Yeni ekonomide birleşme, ortak girişim ve devralma gibi yöntemlerle işletmeler bir birlik oluşturarak, yaratılan sinerji ile diğer işletmelere karşı rekabete girişmektedir. Hızlanan iş süreçlerine uyum, iletişimin de hız kazanması ile birlikte ortaklık ve stratejik bütünleşmelerle daha etkili hale gelmektedir.

Yeni ekonomik büyüme modellerinde neo-klasik büyüme modelinden farklı olarak, ekonomik büyümenin temel kaynağı yalnızca sermaye birikimi değildir. Yeni büyüme teorilerinde modele katılan yeni üretim faktörü bilgidir. Bilginin kendisi üretimde etkinliği sağlayan önemli bir faktör iken, bilgiyi geliştirmeye yönelik olarak yapılan yatırımlar da üretim faktörlerinin verimliliğini arttırmaktadır. Bilginin üretim sürecinde kullanılması ise uzun dönemde artan verimleri ortaya çıkaracaktır. Yani neo-klasik modelde sermaye yatırımlarındaki artışın uzun dönemde azalan verimler yaratarak ekonomik büyüme sağlayamayışının aksine, yeni büyüme teorilerinde bilginin kullanımı ve paylaşımı diğer faktörlerin tersine marjinal verimliliğini arttıracak ve bilginin daha fazla oranda üretime koşulması ile sürekli büyüme sağlanacaktır. Ancak bu durum işgücünün sürekli eğitilmesi, ar-ge faaliyetlerine gereken yatırımın yapılması, yeni iş ve yönetim organizasyonları yaratılarak, teknolojinin de yardımı ile yeni bilgi artışı sağlamak ve bunları üretimde kullanmakla mümkün olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.1. İstihdam ve İşsizlik Kavramları

“İnsan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gerekli olan üretimin miktar ve vasıf itibariyle geliştirilebilmesi; her ülkenin beşeri kaynaklarını azami ölçüde değerlendirerek kullanması şartına bağlıdır.” (Savaşır, 1999, 61).

İstihdam, ülkedeki mevcut işgücünün ekonomik faaliyetler içerisinde sürekli biçimde çalıştırılmasıdır. Bir ekonomide ekonomik faaliyetlere katılabilecek insan gücünün kullanılma, çalışma veya çalıştırma derecesi “istihdamı” göstermektedir (Savaşır, 1999, 81). Yani istihdam; üretime yönelen emek faktörünü ifade etmektedir. İşgücünün çalışmaması ise “işsizlik” kavramını ifade eder. İnsanoğlunun üretim ve tüketim fonksiyonları emeğin istihdamını, çalışmadığı ya da çalışmadığı zamanlarda da işsizliğini gündeme getirmiştir (Özdemir, Ersöz, Sarıoğlu, 2006, 67). İnsanlığın ihtiyacını gidermek üzere mal ve hizmet üreten girişimci, diğer tüm üretim faktörleri ile beraber emeği de bir üretim faktörü olarak kullanır ve buna karşılık yaratılan değerden emeğe bir pay verir. Ancak var olan işgücünün tamamı üretimde kullanılamaz. İstihdam seviyesini ise emek piyasasına emeğini arz edip, cari ücret düzeyinden iş bulup çalışanlar oluşturmaktadır. İşgücü seviyesi ile istihdam seviyesi arasındaki fark ise işsizliği göstermektedir (Özdemir,Ersöz,Sarıoğlu, 2006, 74).

Bıçerli’ye göre; “ diğer tüm üretim faktörlerinin kullanılmamaları, kaynakların atıl tutulması ve etkinlikten uzaklaşılması sonucunu doğururken, emek faktörünün işsiz kalması bunun yanı sıra birey ve çevresi üzerinde başka olumsuz etkilerde yaratabilmektedir” (Bıçerli, 2004, 1). İşsizlik son 15 yıldır gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkeler içinde önemli ve öncelikli çözüm gerektiren bir problem olarak kabul edilmektedir. İşsizlik probleminin bu derece ciddi bir sorun olarak görülmesinin en önemli nedeni, işsizliğin gerek ekonomiye, gerekse birey ve ailesine çeşitli maliyetler yüklemesidir. İşsizlik insan psikolojisi üzerinde çok ciddi olumsuzluklar yaratarak suç oranlarını da arttırmaktadır. Dolayısıyla işsizlik yalnızca iktisadi bir sorun değil aynı zamanda sosyal ve psikolojik bir sorundur. Uzun süreli işsizliğin zamanla mesleki becerileri aşındırıp verimlilik kaybına yol açması da ekonomiler için ayrı bir kayıp olarak görülmektedir (Bıçerli, 2004, 5-6).

İstihdam edilen birey için çalışma sadece, yaşamını idame ettirmenin bir aracı değil aynı zamanda sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamanın da bir aracıdır. Çünkü istihdam edilen birey hem gelir elde eder, hem saygınlık kazanır, hem de kendini geliştirme olanağı bularak kişisel doyuma ulaşır (Özdemir, Ersöz, Sarıoğlu, 2006, 73-74).

İşsizliğin tespitinin sağlıklı bir biçimde yapılabilmesi için dikkat edilmesi gereken bir husus da eksik istihdam kavramıdır.

Bir ülkenin istihdamı, o ülkenin kalkınmışlık seviyesi, nüfusu, doğal kaynakları, teknolojik yenilikleri, eğitim ve ekonomik şartlarına bağlıdır. Eğer bir ekonomide üretim faktörlerinin tamamı çalışıyor ve üretime katılıyorsa “tam istihdam” durumu söz konusudur. Tam istihdamın sağlandığı bir ekonomide mevcut çalışma koşullarında ve cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen tüm iş gücünün iş bulabildiği gibi, ülkenin mevcut sermaye malları stoku ve doğal kaynaklar faktörü de tamamen üretime katılmış durumdadır. Böylece ekonominin mevcut üretim potansiyelinden yararlanılmakta ve atıl kapasite ve kaynak bulunmamaktadır. Üretim faktörlerinin bir kısmının üretime katılmadığı durumlarda ise “eksik istihdam” söz konusu olmaktadır.

Ekonomilerde etkisini hissettiren yüksek işsizlik baskısı ve işsizliğin maliyetini giderecek sosyal güvence mekanizmasını yetersiz olması nedeniyle işgücü ilk bulduğu işi kabul etmek durumunda kalmaktadır. Bu durum işgücünün verimsiz alanlarda istihdam edilmesine ve etkinlik kaybına yol açmaktadır. Eksik istihdam yaratan bir başka nokta ise insan gücü ve eğitim planlamasının yapılamaması ya da yetersiz düzeyde yapılmasıdır. Planlamanın olmayışı ya da hatalı planlamaya gidilmesi sonucu ya eğitilmiş işsizler ya da eksik istihdam sorunu ortaya çıkmaktadır. Kısacası kendi meslek ve becerilerine ya da eğitim düzeylerine uygun iş bulamayan işgücü farklı alanlarda çalışmak durumunda kalmaktadır (Özdemir, Ersöz, Sarıoğlu, 2006, 74-75).

İşsizlik temelli ekonomik sorunların bir çözümü olarak geliştirilen kavram “İş Yaratma Politikası”dır. İş Yaratma Politikası ekonomik karar birimlerinin yeni işler yaratılmasını aktif olarak destekleyen teşvikler oluşturmasıdır. Yani istihdam oluşumuna katkıda bulunmasıdır. Bu da işgücüne yönelik nitelik kazandırıcı eğitim faaliyetlerini arttırarak istihdam edilebilirliği arttırmakla mümkündür. İş Yaratma Politikasının temel 4

hedefi bulunmaktadır. Bunlar; istihdam edilebilirlik, fırsat eşitliği, istihdam ve işe yerleştirmedir. (Özdemir, Ersöz, Sarioğlu, 2006, 75).

2.2. Global İşsizliğin Boyutları

Dünya Çalışma Örgütü ILO'nun 25 Ocak 2007 tarihinde, kamuoyuna duyurulan yıllık “ Küresel İstihdam Eğilimleri” raporunda, tüm dünyadaki işsiz sayısının 2006 yılında tarihi açıdan en yüksek seviyede kaldığı belirtilmiştir (www.ilo.org).

ILO'nun raporunda, dünyada çalışan insan sayısında artış görülmesine rağmen, 2006'da işsiz sayısının 195.2 milyon gibi rekor düzeye çıktığı belirtilmiştir. Rapora göre, dünyadaki 1.37 milyar olan “çalışan yoksul” un durumunda ise çok az miktarda iyileştirme sağlanabildiği belirtilmektedir (www.ilo.org).

ILO Genel Direktörü Juan Somavia'ya göre ise, son yıllarda sağlanan küresel ölçekte hızlı büyümenin çalışan yoksul kesimin durumunun iyileştirilmesi yönünde yarattığı etki çok sınırlı düzeyde kalmaktadır. Yani büyüme, küresel işsizliğe çare olamamıştır. Çünkü güçlü büyüme oranları karşısında insana yakışır işler yaratılamamıştır. Büyümenin yanı sıra verimlilik artışı da sağlanabilmiş ancak istihdamın genişlemesi sınırlı düzeyde kalmıştır (www.ilo.org).

2006 yılında kadın istihdamı hala çok geri seviyelerdeyken, işsizliğin en çok etkilediği kesim 15-24 yaş arası gençlerdir. Bu kesim dünyadaki toplam işsizlerin %44'ünü oluşturmakta ve genç işsiz oranı 86.3 milyona ulaşmaktadır. Kadın istihdamı 1996'da %49.6 iken 2006'da %48.9, erkek istihdamı ise 1996'da %75.7 iken 2006'da %74.0'dır (ilo.org).

Hizmetler sektörü 2006 yılında ilk kez tarım sektöründeki istihdam oranını aşarak %39.5'den %40'a çıkmıştır. Tarım sektörünün payı ise %39.7'den %38.7'ye gerilemiştir. Sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı ise %21.3'tür (www.ilo.org).

Dünya genelinde 1990'lı yıllardan itibaren işsizlik oranlarının yıldan yıla arttığı açıkça gözlemlenmektedir. Dünya genelinde işsizlik oranı 1994 yılında %5.5, 1995 yılında %6.0, 2001 yılında %6.1, 2002 yılında %6.3 ve 2006 yılında yine %6.3 olarak gerçekleşmiştir. 2006

yılında işsizlik oranı önceki yıllara göre daha az oranda değişmekle birlikte işsizlik oranları yüksek düzeyini sürdürmektedir (Özdemir, Ersöz, Sarıoğlu, 2006, 78).

Aşağıdaki tablo bölgelere göre dünyada büyüme, istihdam ve işsizlik oranlarını göstermektedir.

Tablo 1: Bölgelere Göre Dünyada Büyüme, İstihdam, İşsizlik (%)

Bölge	Büyüme Oranı			İşgücü Artışı	İşsizlik Oranı				
	1995-2005	2004	2005		1995-2005	1994**	1995**	2003*	2004*
Dünya	3.8	5.1	4.3	1.6	5.5	6.0	6.3	6.3	6.3
Gelişmiş Ekonomiler ve AB	2.6	3.3	2.5	0.7	8.2	7.8	7.4	7.1	6.7
Merkez ve Doğu Avrupa (AB) Dışı	4.0	8.2	5.7	0.1	6.5	9.4	8.4	9.5	9.7
Doğu Asya	7.6	8.7	8.0	1.0	2.5	3.7	3.3	3.7	3.8
Güneydoğu Asya ve Pasifik	3.8	6.1	5.1	2.2	4.1	3.9	6.5	6.2	6.1
Güney Asya	5.8	7.1	7.1	2.2	4.0	4.0	4.8	4.7	4.7
Latin Amerika ve Karayip	2.8	5.5	4.0	2.5	7.0	7.6	9.3	7.4	7.7
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	4.4	5.4	5.0	3.5	12.4	14.3	11.7	13.1	13.2
Sahra Altı Afrika	3.9	5.4	4.5	2.4	9.8	9.2	10.0	9.9	9.7

Kaynak: Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006, 78

Not: 2005 yılı verileri tahminidir.

* ILO, Global Employment Trends, Geneva, ILO Publ., 2006, s. 11.

** ILO, Global Employment Trends, Geneva, ILO Publ., 2005, s. 8.

Tablo 1 incelendiğinde, son on yıl içerisinde işsizlikle mücadelede AB ve gelişmiş ülkeler nispeten başarı gösterebilmişlerdir. Diğer bölgelerde işsizlik artmıştır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi dünyanın en yüksek işsizlik oranının ve hatta dünya işsizlik ortalamasının iki katının üzerinde bir işsizlik oranının görüldüğü bölgedir. Bu bölgede işsizlik oranında 1995-2005 döneminde nispeten bir azalma görülmektedir. İşsizlik oranı %14.3'ten %13.2'ye gerilemiştir. 2006 yılında ise işsizlik oranı bu bölgede %12.2'dir. Dünyanın

işsizlikten en az etkilenen bölgesi ise Doğu Asya bölgesidir. 2006'da bu bölgede görülen işsizlik oranı %3.6'dır. Merkez ve Doğu Avrupa ile Güney Sahra'da ise işsizlik azaltılamamıştır. 2006 yılı işsizlik oranı %9.8 olarak görülmüştür (www.ilo.org; Özdemir, Ersöz, Sarıoğlu, 2006, 76-77).

ILO 2007 “Küresel İstihdam Eğilimleri” raporunda dikkat çekilen bir başka konu ise, istihdam / nüfus oranlarının bölgeler arası gösterdiği farklılıklardır. Bu bakımdan 2006'nın en yüksek oranı %71.6 ile Doğu Asya Bölgesi'nde iken, en düşük oran %47.3 ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da görülmektedir. İstihdam / nüfus oranındaki azalış eğer eğitime daha fazla katılımın sonucu ise bu, olumlu bir durum olarak görülebilir. Latin Amerika'da bu oran 1.8 puanlık artış göstererek %60.3'e yükselmiştir (www.ilo.org).

ILO raporuna göre 2001-2006 yılları arasında Sahra Güneyi Afrika dışında tüm bölgelerde, günde 1 dolar kazanarak çalışan yoksulların toplam sayısı azalmıştır. Sahra Güneyi Afrika'da günde bir dolar kazanan yoksullara 14 milyon kişi daha eklenmiştir. Günde iki dolardan az kazanan yoksul çalışanların sayısı ise Orta ve Doğu Avrupa'da azalmıştır. En büyük azalma ise Doğu Asya'da görülmüştür. En büyük artış ise Sahra Güneyi Afrika'dadır (www.ilo.org).

ILO 2007 “Küresel İstihdam” raporunda özetle şu vurguyu yapmaktadır: “Her bölge işgücü piyasası ile ilgili önemli güçlüklerle yüzleşmek zorundadır. Genç nüfus yetişkinlere göre işgücü piyasasında daha fazla güçle karşılaşmaktadır; kadınlar, erkeklerle eşit fırsatlara sahip değildir ve işgücü piyasalarında arz-talep uyumsuzluğu nedeniyle bir nüfusun ortaya koyduğu potansiyelden her zaman yararlanılamamaktadır.” ILO'nun sunduğu çözüm önerisi ise, yoksulluğu azaltmanın insana yakışır iş olanakları sunmakla mümkün olacağı yönündedir. Hedef; “tam üretken ve insana yakışır istihdam” olarak gösterilmektedir (www.ilo.org).

Türkiye ekonomisi gibi bilhassa gelişmekte olan ülke ekonomileri baz alındığında, iş gücü piyasalarında tarım dışı ve tarım sektörleri arasındaki verimlilik farkının ciddi boyutlara ulaştığı, kadın işgücünün istihdam edilme oranının özellikle kentlerde çok düşük düzeyde kaldığı ve işsizlik oranının giderek arttığı gözlemlenmektedir. Diğer taraftan ücretli çalışanların toplam istihdam içindeki payının düşük olmasının yanı sıra, ücretlilerin sadece beşte birinin toplu sözleşme kapsamında olması yani sendikalaşmanın son yıllarda önemini

yitirmesi, iş gücü piyasalarının kurumsal açıdan da sıkıntılar içinde olduğunun kanıtıdır (Şenses, 2003, 146-161).

Türkiye’de iş gücü piyasasının görece küçük bir kısmını nitelikli, yüksek ücretli ve sosyal güvenlik olanaklarına sahip çalışanlar, büyük bir kısmını ise düşük ortalama verimlilik düzeyindeki tarım ve enformel sektörlerde çalışanlar oluşturmaktadır. İş gücü piyasasındaki böyle bir oluşumla birlikte, küreselleşmenin etkisi ile, uluslar arası düzlemde de işgücü piyasaları benzer özellikler göstermektedir. Şenses’in neoliberal ekonomi politikaları ve işgücü piyasaları üzerinde yaptığı incelemesinde aktardığı gibi; “yüksek ortalama verimlilik düzeyine ulaşmış, yüksek ücretli, sosyal güvenlik kapsamındaki çalışanların yer aldığı sanayileşmiş ülke işgücü piyasalarının oluşturduğu küçük merkez etrafında yer alan, çok daha büyük gelişmekte olan ülke işgücü piyasaları bu “parçalı” uluslararası iş gücü piyasasının temel unsurlarını oluşturmaktadır.” (Şenses, 2003, 146-161). Yani birbirinden temel özellikleri bakımından ayrılan bu iki parçalı yapı içinde merkezde yer alanı, gelişmekte olan ülke işgücü piyasalarının merkezindeki işgücü piyasalarıyla, ticarete liberalizasyon, teknoloji transferleri ve ulus ötesi şirketlerin yaptığı yatırımlar aracılığıyla giderek daha da benzerlik göstermektedir.

Aynı şekilde gelişmiş ülkelerin merkezde yer edindiği uluslar arası işgücü piyasalarında istihdam edilen niteliksiz işgücünü oluşturduğu gruplar bulunmakta ve bu gruplar, gelişmekte olan ülkelerin tarım ve kentsel enformel sektörlerinde istihdam edilen işgücüne büyük benzerlik göstermektedir. Bu temel benzerliğe karşın, gelişmiş ülkelerde bu gruplara sosyal destek ve koruma sağlanması farklı bir yön ortaya koymaktadır. Diğer taraftan da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde işgücü piyasasının merkezinin dışındaki kesimler, düşük kazancın elde edildiği ve o ülkenin nispeten yoksul kesimlerini oluşturmaktadır. Bu durumda, hem ulusal hem de uluslar arası işgücü piyasasındaki konum, yoksulluğun temel belirleyicilerinden biri olarak görülmektedir (Şenses, 2003, 146-161).

Gelişmiş ülkelerde istihdam eğilimleri incelendiğinde işsizlik oranının aşamalı olarak azaldığı görülse de işsizliğin önemli bir sorun olmaya devam ettiği görülmektedir. 1973 Petrol Krizi ile, bu yıla kadar gelişmiş ülkelerde devam eden tam istihdam durumu sona ermiş ve işsizlik giderek artmaya başlamıştır.

Bu dönemde OECD ülkelerinde işsizlik oranı %3.5'den yaklaşık %9'lara yükselmiştir. Japonya, Norveç, İsviçre, Avusturya ve İsveç işsizlik oranı en az olan ve en az artan ülkeler iken, Belçika, Hollanda, İrlanda, İngiltere, İspanya ve Türkiye ise en yüksek işsizlik artış oranlarına sahip ülkelerdir. Gelişmiş ülkelerde istihdamın azalmasının ve işsizliğin artış göstermesinin nedeni, teknolojik gelişmelerin artması sonucu ortaya çıkan yapısal değişiklikler ve üretimin sanayi ve imalat sektöründen hizmetler sektörüne kaymasıdır (Aykaç, 2001, 6).

Ulusal ekonomi programlarını küresel akıma uygun biçimde ayarlayan ülkelerin küreselleşmenin nimetlerinden faydalanmaları mümkün olabilir. Ekonomilerde teknolojinin çok ileriye gitmiş olması 'masetme' (absorbe-özümleme) durumunu yaratmaktadır. İstihdam edilen emek faktörünün küreselleşme ve teknolojik ilerlemeye adaptasyonu, bu noktada önem kazanmaktadır. Küreselleşme ile birlikte yayılan teknolojik bilgiye hakim olamayan ülkelerde, istihdam olanakları daralmaktadır. Dolayısıyla bu noktada küreselleşmenin istihdam üzerindeki negatif etkisi yüzünü göstermektedir. Teknolojik bilgi ve beceri, ekonomik aktivitelerde kullanıldığı ölçüde işe yarayacaktır. Dolayısıyla teknolojik bilgi ve beceriye sahip olmak gerekli ancak yetersizdir. Yeni teknolojilerin ve küreselleşmenin yarattığı yeni sektörler ve iş alanlarında teknolojik bilgi ve beceriye sahip olan işgücünün istihdam ediliyor olması da gerekmektedir. Kısacası ilerleyen bilgi teknolojisine yüksek derecede uyum sağlayan beşeri sermayeye ihtiyaç artacak, ancak vasıfsız işgücü işsiz kalacaktır. Kalifiye işgücünün istihdamı ile üretimde yükselen kalite ve standartlar ise yeni ufuklar, yeni sektörler, yeni iş imkanları ve yeni pazarlar yaratırken, bu gelişmeler hem ekonomik, hem de sosyal pek çok alanda etkisini hissettirecektir. Enformasyon teknolojisinin yükselişi ile hız kazanan küreselleşme sürecinde, üretim sürecinde ciddi dönüşümler yaşanması ile kitle üretim ve tüketiminin içine girdiği kriz durumundan sıyrılmaya çalışılmıştır. Yaşanan süreç içerisinde bilgi ve hizmet odaklı işler ve bu nitelikteki işlerde istihdam edilecek işçilerin önemi artarken, mavi yakalı işçilerin ve bilek gücüne dayalı imalat işlerinin önemi azalmaya başlamıştır. Bu noktada küreselleşmenin iki yüzü açığa çıkmaktadır: bir yanda vasıflı, eğitilmiş, yaratıcı ve enformasyon teknolojilerine adaptasyonu yüksek derecede olan bilgi işçileri bu süreçten kazançlı çıkan tarafı oluştururken, diğer yandan da milyonlarca mavi yakalı işçi istihdam sürecinin dışında kalmıştır (Zencirkıran, 2001, 1).

2.3. Küreselleşme ve İstihdam İlişkisi

Sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin temel belirleyicisi ve aynı zamanda bu değişimlerden birincil olarak etkilenen ana unsur insan faktörüdür (Savaşır, 1999, 61). İktisadi kaynakların ve tabii kaynakların tespit edilmesi, etkin bir biçimde yönlendirilip değerlendirilmesi ve üretimden pazarlamaya kadar kontrol altında organize edilmesi ancak insan unsuru ile gerçekleşmektedir. Teknoloji ne kadar ilerlerse ilerlesin, üretimde insan yerine ne kadar robot ve otomasyon ekipmanları ikame edilirse edilsin ve küreselleşme ile birlikte iş gücünün profili ne kadar değişirse değişsin; insan faktörü her daim üretim ve ekonominin temel unsuru olmaya devam edecektir (Savaşır, 1999, 61).

İnsan gücünün ve emek unsurunun ekonomik ve sosyal düzende sahip olduğu bu yüksek öneme binaen değişen dünya düzeni içerisinde de yerini bulacağı muhakkaktır. Küreselleşme ile birlikte işgücü profili – özellikle teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak farklılaşmaya başlamıştır. Belki de daha doğru olanı; azalan istihdam olanaklarının yeniden canlandırılabilmesi için, bu farklılaşmanın bir keyfiyet olmaktan çıkıp, mecburiyet haline gelmiş olmasıdır. Aksi halde ekonomiler yeni dünya düzeni içerisinde kendilerine yer bulamayacak olmaktan korkmakta ve bu süreçten zararlı çıkacaklarına dair bir inanca kapılmakta ya da böyle düşünmeye ve hareket etmeye zorlanmakta olabirler. Küreselleşme süreci, istihdam yaratmada ve işgücü niteliğinin geçirdiği evrimde katkısı olan bir süreç midir? Yoksa tam aksine küreselleşme süreci bugün dünya ülkelerinin işsizlik konusunda yaşadığı ortak sıkıntının bir nedeni midir?

Günümüzde gelişmekte olan ekonomiler yanında gelişmiş ekonomilerde de işsizlik sorunu müşterek bir problemdir. Değişen dünya düzeni ile birlikte iş gücü piyasası, özellikle teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak farklılaşmaya başlamıştır.

Dünya genelinde özellikle 1980'li yıllardan sonra hız kazanan çok önemli yapısal ve ekonomik dönüşüm süreci gerçekleşmektedir. Küreselleşme ise bu sürecin merkezinde yer alan bir olgudur. Küreselleşmenin etkisi altına aldığı alanlardan biri de hiç şüphe yok ki; iş gücü piyasası ve istihdam stratejileridir. Çünkü küreselleşme süreci tüm dünyada üretim ve tüketim anlayışını etkilemekte ve değiştirmektedir. Dolayısıyla küreselleşme ile beraber teknolojik ilerleme ve bilgi toplumuna geçiş üretim biçimlerini ve istihdamı doğrudan etkilemektedir (www.iskur.gov.tr). Gelir dağılımında eşitsizlikler, finansal krizler ve

istihdamda meydana gelen dönüşümler dünya ülkelerinin (özellikle az gelişmiş ülkelerin) küreselleşme sürecinde yaşadığı önemli sorunlardan bazılarıdır. Neo-liberal dönüşüm sürecinin ivme kazandırdığı küreselleşme, 1980'li yıllardan itibaren uluslar arası ticarete yönelik üretimin önem kazanması ve sermayenin sınır tanımaksızın, ulus ötesi şirketler vasıtasıyla mobilitésinin artması ile, ulusal işgücü piyasaları üzerinde çok önemli dışsal etkiler yaratmaktadır (Şenses, 2003, 146-161)

Dünyanın büyük bir bölümünde, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren işsizlik oranlarında artış, istihdamda ise gerileme görülmektedir. Dünya üzerinde çok sayıda gelişmiş ülke, sürekli ve yüksek oranda işsizlik, düşük ücretler ve niteliksiz işgücüne istihdam yaratılamaması gibi sorunlarla karşı karşıyadır. 1980'li yıllardan itibaren işgücü arzındaki artışa rağmen, işgücü arzını karşılayabilecek düzeyde yeni iş olanakları yaratılamaması işsizlik oranlarında artışa ve istihdam koşullarında bozulmaya neden olmuştur (Özdemir, Ersöz, Sarioğlu, 2006, 76)

Ulusal işgücü piyasaları, küreselleşme ile ortaya çıkan süreçten etkilenmektedir. Küreselleşme ile birlikte, ulusal işgücü piyasaları ile sosyal ve istihdam politikalarının bağımsızlığı giderek ortadan kalkmakta ve ulusal istihdam yapıları geçerliliğini yitirmektedir. Uluslar arası sermaye hareketlendikçe, sermaye, emek kullanımı açısından küresel olanaklara ulaşmakta ve en verimli emeği seçme şansını yakalamaktadır. Zaten sermaye minimum maliyetle işgücü istihdamını sağlayabileceği alanlara hareket etmektedir. Küreselleşme sürecinde üretimi minimum maliyetle gerçekleştirebilmek için uluslar arası iş bölümüne gidilerek, üretim sürecindeki farklı işler, farklı ülkelerdeki işgücü piyasalarına dağıtılmaktadır. Böylece yüksek nitelikli işgücü gerektirmeyen üretim aşamasında işletmeler üretimi, az gelişmiş ve düşük ücretli ülkelere aktarmaktadırlar. Bu da gelişmekte olan ülkelerde emek yoğun ve yüksek nitelik gerektirmeyen istihdam ve üretimde artış anlamına gelmektedir (www.buik.net).

Diğer yandan küreselleşme sürecinde vasıflı işgücünün mobilitési artmıştır. Almanya'da 20.000 kişi Hindistan ve daha farklı pek çok ülkeden ithal edilmiş ve istihdam edilmiştir. ABD'de ve Avrupa'da ise yaklaşık 250.000 Afrikalı istihdam edilmektedir. İthal edilen bu kişiler belirli dallarda uzmanlık kazanmış vasıflı elemanlardır. Sonuç olarak ABD'de 1959-95 yılları arasında niteliksiz işgücünün toplam istihdam içindeki payı % 47'den % 36'ya düşmüştür. Bu durumda gelişmiş ülkelerde, daha çok sermaye yoğun üretim

yapılmakta ve vasıflı işgücü istihdamı artış gösterirken, niteliksiz işgücünün ise işsizlik oranları yükselmekte, ücretleri düşmektedir (www.buik.net).

Selamoğlu'na göre; “nihayetinde istihdamı etkileyen unsurlar; hızlanan teknolojik gelişme, düşük ve orta vasıflı imalat sanayi işlerinin azalması ve yoğunlaşan uluslar arası ticaret ve rekabettir. Kuşkusuz sanayi ötesi dönüşüm ve küreselleşme de istihdamı etkileyen bu unsurların etkileşimini hızlandırmaktadır.” (Selamoğlu, 2002, 34).

“Öte yandan teknolojik gelişmelerin temel dinamiğini oluşturduğu bilgi toplumuna geçiş sürecinde düşük ve yüksek vasıflı işgücü açısından farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.” (Selamoğlu, 2002, 35). Bilgi toplumunun güç kazanması ve öneminin artmasıyla birlikte gerekli bilgi birikimi, teknik donanım, yüksek beceri ve nitelik kazanamayan işgücü, yetersiz istihdam olanakları, düşük ücret ve sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalırken, geleceğe dair beklentileri de ortadan kalkmaktadır. Diğer yandan nitelikli işgücü ise bilgi toplumuna geçişte aranan ve talep edilen kesimi oluşturacak kendisine geniş istihdam olanakları bulacaktır (Selamoğlu, 2002, 35).

2.3.1. Küreselleşme İle Değişen Yeni İş ve İşgücü Profili

21. yüzyılın en çok tartışılan kavramı küreselleşme; uluslar arası ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesini ve maliyetlerinin azalmasını sağlayan teknolojik gelişme ve yenilikleri tüm dünyaya yayan ve etki alanını genişleten bir olgudur. Küreselleşmenin etki alanına dahil olan alanlardan biri de; iş piyasaları ve çalışma hayatıdır. Nitekim ilerleyen teknoloji, uluslar arası serbestleşme ve artan rekabet, bilgiye sahip emeğin önemini arttırmış ve daha az nitelik gerektiren üretim ve istihdam azalmaya başlamıştır. İstihdamı etkisi altına alan bu unsurların etkileşimini hızlandıran ise küreselleşme süreci, sanayi ötesi dönüşüm ve bilgi toplumuna geçiştir (Selamoğlu, 2002, 34; www.buik.net).

Bilgi toplumuna geçiş sürecinin küreselleşme ile birlikte hız kazanması ve bu sürecin zeminini oluşturan teknolojik gelişmelerin ulaştığı çarpıcı boyut düşük ve yüksek vasıflı işgücü açısından farklı sonuçlar ortaya koymaktadır (Selamoğlu, 2002, 34).

Küreselleşme ve teknolojik ilerleme ile değişen iş ve işgücü profilinin özellikleri şu şekilde sıralanabilir: (Gürel, 2001, 84-86; www.iskur.gov).

1. Vasıflı işgücünün önemi artarken, vasıfsız ve enformasyon teknolojisine uyum sağlayamayan iş ve işgücünün önemi azalmaktadır.
2. Yüksek beceri isteyen yönetsel ve teknik işlerde artış olmaktadır.
3. Kalite, bilgi ve beceriye sahip işgücünün önemi artarken fiziksel sermaye ikinci planda kalmaktadır.
4. Giderek artan sermaye hareketliliği, yabancı yatırımlar ve firma birleşmeleri ile birlikte ulus ötesi şirketler önem kazanmakta ve lisan bilen işgücü tercih edilmektedir.
5. Fiziksel sermaye ile beşeri sermayenin uyumu önem kazanmaktadır.
6. Vasıflarını ortaya çıkarabilen ve yeterli teknik donanıma sahip işgücü önem kazanmaktadır.
7. İşgücünün bilgi ve teknolojiye hakimiyeti yeterli olmamakta teknolojiyi absorbe edebilecek beceri düzeyine sahip olması gerekli olmaktadır.
8. Kolektif çalışma yapabilme beceri ve yeteneğine sahip işgücünün önemi artmaktadır.
9. İşverenin verdiği talimatlara uygun hareket eden ve bilek gücüne dayalı çalışan insan gücünden ziyade; yaratıcı, iş geliştirme üzerine yeni fikirler ileri sürebilen, öneriler sunabilen, daima öğrenme ve araştırma güdüsüne sahip, yaratıcı ve esnek fikirli insan gücüne gereksinim duyulmaktadır.
10. Pazarlamanın önemi giderek artmakta ve satış becerisi yüksek işgücü ön plana çıkmaktadır.

2.3.2. Küreselleşme ile İstihdamda Sektörel Değişim

Küreselleşme ve teknolojik devrimin istihdam üzerindeki etkilerinin daha doğru bir biçimde analiz edilebilmesi için istihdam sorununun uluslar arası rekabete açık ve kapalı sektörler açısından ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. Tarım, sanayi ve hizmetler sektörünün ulaşım, iletişim, finans, sigorta gibi faaliyet alanları uluslar arası rekabete açık sektörlerdir. Uluslar arası rekabete kapalı sektörler ise hizmetler sektörünün yerel tüketime yönelik toptan ve perakende ticaret, konaklama hizmetleri, eğitim ve sağlık hizmetleri alt kolları sayılabilir (Selamoğlu, 2002, 34).

Yüksek ve düşük nitelikteki işgücünün istihdamı açısından bakıldığında uluslar arası rekabete açık ve kapalı sektörler farklı sonuçlar ortaya koyabilecektir. Yüksek nitelikli

işgücüne, rekabete açık sektörlerde istihdam olanakları daha fazla sunulurken, yüksek nitelikli işgücü rekabete kapalı sektörlerde işsizlikle karşı karşıya kalacaktır. Düşük nitelikli işgücü için ise istihdam fırsatları, rekabete kapalı sektörlerde dir.

ABD ile AB kıyaslandığında uluslar arası rekabete kapalı sektörlerde yüksek istihdamı yakalayan ABD'dir. Bunun nedenleri arasında ABD'deki düşük ücret düzeyi, esnek ücret ve iş güvencesi düzenlemeleri ve zayıf sosyal koruma anlayışı sayılabilir. ABD'de bu sektör hem düşük vasıflı işgücü hem de yüksek vasıflı işgücü için önemli istihdam yaratmaktadır (Selamoğlu, 2002, 35).

Küreselleşen ekonomilerde ön plana çıkan sektör hizmet sektörüdür. Özellikle gelişmiş ülkelerde 20. yüzyılın son çeyreğinden bu yana görülen gelişme şöyledir: (Aksoy, 1996, 3).

- İmalat sektörünün istihdam kapasitesi düşmekte,
- Hizmet sektörünün istihdam kapasitesi artmaktadır.

Kol gücüne dayalı imalat sanayi sektörü oranı, küreselleşme ve teknolojik gelişimle giderek azalmıştır. Bilgi toplumuna geçişle birlikte önemi artan yüksek beşeri sermaye yani nitelikli işgücü hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. "Hizmet sektörü içinde enformasyonun elde edilmesi, işlenmesi, saklanması ve kullanılmasıyla ilgili olanlar, bununla bağlantılı olarak bankacılık, reklamcılık, tasarımcılık gibi sektörler gelişme göstermiştir." (www.buik.net). Bilgiye dayalı üretim alanları ortaya çıkarken ağır sanayiye dayalı üretim anlayışı küresel sistemde önemsizleşmiştir. Böylece hizmet ekonomisindeki ilerleyiş, işgücü piyasaları için önemliyken, eski imalat merkezleri yüksek işsizlikle savaştıkları zorunda kalacaktır (Aksoy, 1996, 3).

"Tarım ve endüstriye dayalı bir ekonomik yapıdan hizmet iş kollarının ağırlık kazandığı bir yapıya geçişle birlikte, işgücü ihtiyacının yaklaşık %60'ı bilgi esaslı hale dönüşmüştür." (Tarcan, 2000, 1).

Diğer yandan tekstil sektörü, dünyadaki küresel dalga ve makroekonomik gelişmelerin etkisi ile farklı bir pozisyon almıştır. Tekstil sektörü tüm dünyada küreselleşme sürecinden en fazla etkilenen sektörlerden biridir. Dünyada tekstil sektörü özellikle aşırı fiyat rekabeti

nedeniyle gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru kaymaktadır. Tekstil sektörünün dünya üzerindeki farklı bölgelere taşınmasının nedenleri arasında kullanılan işgücü, çevresel faktörler, sermaye, üretim yeri, siyasi ve yasal esnek mevzuatlar olarak sayılabilir. Dünya üzerinde tekstil sektörünün yoğunlaştığı ülkeler; Hong Kong, Çin, Güney Kore ve Tayvan'dır. Bu ülkelerde üretim girdilerinin ucuzluğu Avrupa'lı yatırımcıları bu ülkelere çekmiş ve böylece bu ülkeler dünya tekstil ihracatında ilk sıralardaki yerlerini almışlardır (Balduk, 2007, 1).

Dünyanın tanık olduğu en güçlü olgu olan küreselleşme, doğal faktörlere olan bağımlılığı ve sosyal yapı içindeki ağırlığı nedeniyle tarım kesimini piyasa mekanizması dışına itmiştir. Tarım sektörü 1994'de Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Antlaşması kapsamında sektöre uygulanacak politikaların devlet müdahalesinden arındırılarak, piyasa ekonomisinin işleyişine bırakılmak istenmiştir. Ancak müdahaleci ulusal tarım politikasını benimseyen ülkeler, uluslar arası piyasalarda serbest ticaret kuralları çerçevesinde hareket edemeyince tarım politikalarında bu dönüşüm, sağlıklı bir biçimde gerçekleşmemiştir (Şahinöz, Özaltan ve Gökdoğan, 2004, 1-2).

Diğer yandan küreselleşme, liberal ekonomi politikalarının etkisinde ve hizmetinde yaşanan bir süreç olmasından dolayı, kamu sektörünü ikinci plana iterek, yabancı yatırımlar ve özelleştirmelerin artışı ile pazar ekonomisine doğru yönelişi işaret etmektedir.

Aşağıda tablo-2'de 1995-2005 yılları arasında dünya genelinde ve bazı bölgeler arasında istihdamın sektörel dağılımı görülmektedir.

Tablo 2: İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

	TARIM			SANAYİ			HİZMETLER		
	1995	2004	2005	1995	2004	2005	1995	2004	2005
Dünya	44.1	41.1	40.1	21.1	20.5	21.0	34.5	38.4	38.9
Gelişmiş Ekonomiler ve AB	5.1	3.9	3.7	28.7	24.9	24.8	66.1	71.2	71.4
Merkez ve Doğu Avrupa (AB dışı) ve BDT	27.9	23.2	22.7	27.5	27.2	27.4	44.6	49.6	49.9
Doğu Asya	54.4	51.5	49.5	25.9	24.8	26.1	19.7	23.7	24.4
Güney Doğu Asya ve Pasifik	55.3	44.3	43.3	15.4	20.3	20.7	29.3	35.4	36.0
Güney Asya	64.1	62.1	61.2	13.4	13.7	14.1	22.5	24.2	24.6
Latin Amerika ve Karayip	23.4	17.6	17.1	20.2	20.2	20.3	56.4	62.2	62.5
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	30.8	26.9	26.3	20.3	24.8	25.0	48.9	48.3	48.7
Sahra Altı Afrika	70.1	64.2	63.6	8.2	8.7	8.9	21.7	27.1	27.5
TÜRKİYE	44.1	34.0	29.5	22.0	23.0	24.7	33.9	43.0	45.8

Kaynak: ILO, Global Employment Tabanı. & TÜİK, Hanehalkı İşgücü Trends, 2006, s. 12. & DIE, Hanehalkı İşgücü Veri Anketi, 2005 Yılı Sonuçları, Haber Bülteni, S. 36.

Dünya geneline bakıldığında istihdam edilenlerin %40.1'inin tarım sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Bu oran AB ve gelişmiş ekonomilerde %3 civarındadır. AB dışı Merkez ve Doğu Avrupa ve BDT, Latin Amerika ve Karayipler tarımsal istihdamda dünya ortalamasının oldukça altındadır. Diğer bölgelerde ise tarım sektöründe istihdam, ağırlığını sürdürmektedir.

Dünya genelinde istihdam artışı görülen tek sektör hizmetler sektörüdür. Sanayi sektöründe ise dünya genelinde ciddi boyutta bir değişim yaşanmamıştır.

2.4. Esnek İstihdam ve Sendikaların Önemsizleşmesi

1980'li yıllardan itibaren dünya ekonomisinin yeniden yapılandırılması trendi bu trendin merkezinde yer alan küreselleşme olgusu, pek çok değişikliği beraberinde getirmiştir (Aykaç, 2006, 573). Yaşanılan küresel rekabet içinde, iş ve örgütle ilgili olarak yapısal

değişimler yaşanmakta ve istihdamda yeni yaklaşımlar gözlenmektedir. Değişen dünya düzeni içinde, değişime ayak uydurup dinamik pazar ortamında varlığını sürdürmek isteyen işletme ve kuruluşlar artık daha esnek bir yapıya bürünmektedirler. İşgücü ise tam gün istihdam dışındaki uygulamalara rağbet etmekte ve ekonomik karar birimleri de bu talepler doğrultusunda esnek işgücü çalıştırmayı teşvik etmektedir (Tarcan, 2000, 1). “Esas olarak emek piyasasındaki çeşitli katılıkları kaldırmak veya azaltmak amacıyla uygulanan politikaları ifade etmek için kullanılan esneklik kavramı, sendikaların gücünün azaltılması ile firmanın emek istihdamı ve ücretlendirilmesini etkileyen sabit maliyetlerinin düşürülmesini amaçlamaktadır.” (Aykaç, 2006, 575)

Çalışma hayatında uygulamaya konulan esneklik çeşitli şekillerde olabilir (www.ekodialog.com); bunlardan ilki, işyerinin esnekleştirilmesidir. Günümüzde gelişen bilgi teknolojileri, iletişim ve ulaşımda gelinen son nokta, bir işin yapılmasında teknik çalışmanın önemini vurgulamaktadır. Böylelikle işletmeler üretimin farklı aşamalarını diğer uzman işletmelere yönlendirerek, bazı işlerin asıl işveren tarafından değil de alt işveren ya da taşeronlar aracılığıyla yapılmasını sağlamaktadır.

Diğer bir esneklik çeşidi ise iş ve işçinin esnekliğidir. Değişen ekonomik ve teknolojik şartlara, piyasa talebine, yeni üretim ve yönetim metodlarına yüksek derecede adaptasyon, tayin, nakil ve iş değişikliklerinde kolaylık, geçici işçi, mevsimlik işçi, kısa süreli ya da kısmi çalışma gibi uygulamaları içeren bir yaklaşımdır.

Üçüncüsü çalışma sürelerindeki esnekliktir. İşgücü çalışma süresini kendi tercihleri doğrultusunda belirleyebilmekte, işletmeler ise işi gerek duydukları sürelerde yaptırabilmektedir.

Ücret esnekliğinin söz konusu olduğu durumlarda ise, işgücünün performansına bağlı olarak beceri gelişimine yardımcı ve motivasyonu artırıcı ödüllendirme esasına göre hareket edilmektedir. Ücret esnekliğinin geçerli olduğu bir iş yerinde çalışanlar arasında rekabeti artırıcı bir etki de görülmektedir. Çünkü ödüllendirilen başarı diğer çalışanları da motive edecektir. İşveren ise ücret esnekliği sayesinde değişen piyasa koşullarına uyum sağlama konusunda zorlanmayacaktır.

İş yasalarının esnekleştirilmesi ise ekonomik ve teknolojik değişime uyum sağlanabilmesi için iş yasalarının kurum ve kuralları ile yenilenerek esnek bir yapıya kavuşturulmasıdır.

Genel kabul gören anlayışta standart çalışma saatleri ve günlerinin dışında uygulanan iş gücü kullanım şekilleri esnek istihdam kapsamında değerlendirilmektedir. Esnek çalışma şekillerinden en yaygın olarak kullanılan terim “kısmi süreli” (part-time) terimidir. Kısmi süreli çalışma şekli tam gün (full-time) istihdam şekline bir alternatif olarak geliştirilmiştir. Kısmi süreli, vardiyalı, evde çalışma gibi farklı esnek çalışma uygulamaları arasında kısmi süreli çalışma Avrupa ve dünyada en yaygın olarak kullanılan esnek çalışma şeklidir. AB’de 1995’de açılan işlerin yaklaşık %80’i kısmi sürelidir. Kısmi süreli çalışma şekli daha çok perakende dağıtım, eğitim, sağlık, konaklama, bankacılık, finans ve sigorta hizmetleriyle ilgili iş kollarında görülmektedir (Tarcan, 2000, 1-5).

Avrupa’nın genelinde kısmi süreli istihdam oranı yüksektir. Hollanda’da 1990’lara doğru toplam işgücünün %30’u kısmi süreli olarak istihdam edilirken, bu oran Danimarka, Norveç, İsveç ve İngiltere’de %20’dir. Çalışan kadınlar içinde bu ülkelerde oran %40, Hollanda’da %60’dır. Güney Avrupa ülkeleri Türkiye, Yunanistan, Portekiz, İspanya ve İtalya’da kısmi süreli çalışanların oranı %10’larında altında seyretmektedir (Tarcan, 2000, 4-5).

Diğer bir esnek çalışma şekli olan vardiya tipi istihdam, günde 24 saat mal ve hizmet üretimine kesintisiz olarak devam edilmesi gereken iş kollarında öteden beri kullanılmaktadır. Ancak insana yakışır istihdam anlayışı neticesinde haftalık yasal çalışma sürelerinin azaltılması, gece ve hafta sonu çalışmalarına kısıtlama getirilmesi sorunlarıyla işveren karşı karşıya bırakılmış ve bazı ülkelerde vardiya tipi istihdam usulüne sınırlamalar getirilmiştir (Tarcan, 2000, 5).

Küreselleşme sürecinde işsizlik oranlarının artması ve yeterli sayıda yeni iş yaratılamaması, esnek istihdam uygulamalarıyla, işgücünün toplam çalışma zamanlarını azaltarak daha fazla kişiye iş olanağı sağlamak amaçlanmıştır. Ayrıca esnek istihdam usullerinin uygulamaya geçirilmesi ile; yeni pazar şartlarına uyum, stoksuz üretim, düşük maliyet, tam gün çalışmayan nitelikli işgücünden mahrum kalmama ve sanal ortamda çalışan işgücünden yararlanma da amaçlanmıştır.

Aynı şekilde işgücü de kendine ve ailesine daha fazla zaman ayırma isteği, ek gelir ihtiyacı, sağlık durumunun elverdiği, işsizlik, tam zamanlı çalışma için tecrübe edinme gibi pek çok sebepten dolayı esnek istihdam uygulamalarını talep etmektedir (Tarcan, 2000, 5-6).

Diğer yandan istihdamda küreselleşme ile birlikte görülen yapısal dönüşüm, esnek istihdam uygulamalarını gündeme getirirken, sendikaların zayıflamasına yol açmaktadır. Son çeyrek yüzyılda küreselleşmenin hız kazanmasıyla üretim yapısında ciddi dönüşümler yaşanmaktadır. İstihdam ve sektörel yapıdaki dönüşüm, bilgi ve hizmet işlerini ön plana çıkarırken sendikal yapıda da ciddi sorunlara yol açmaktadır. Sendikal yapının zayıflamasının nedenleri arasında, sendikanın çalışanları tek bir kitle olarak görmeleri ve sendikaların yapısının seri üretime uygun olarak oluşturulduğu hususu gösterilmektedir. Sendikaların güçlü olduğu alan, kitle üretiminin yapıldığı dev fabrikalarda çalışan mavi yakalı işçilerin hakimiyetindeki bir üretim sürecidir (Zencirkıran, 2001, 1-8).

“ Bilgi ve enformasyon teknolojilerinin gelişimi, küçük işletmelerin artması, işsizlikte meydana gelen artış, iş piyasasında esnek çalışma şekillerinin uygulamalarının artması, işverenlerin sendikasızlaşma yönündeki tutumları birçok ülkede sendikal hareketin krize girmesine neden olmuştur. Sanayi toplumunun dev fabrikalarının ve fordist üretim anlayışının krizi, sendikaların da krizini oluşturmuştur.” (Zencirkıran, 2001, 1-8).

Son çeyrek yüzyıla bakıldığında sendikalarla ilgili dikkat çeken unsurlardan biri, sendika üyeliğinin belirgin bir biçimde sürekli azalması, diğeri ise hükümet, işveren ve işçi açısından sendikaların gücünün giderek zayıflamasıdır. Bunun nedeni ise esneklik, kuralsızlaştırma, özelleştirme ve insan kaynakları yönetiminin önem kazanarak yaygınlaşmasıdır. Ayrıca işsizlik sendikacılığı güç kaybında önemli bir etken olarak görülmektedir. Azalan istihdam olanakları ve artan işsizlik sonucu işsiz sendika üyeleri, sendika üyeliğinden ayrılmaktadır. Ayrıca sendikal gücün hakimiyetindeki işkollarında görülen istihdam azalışı sendika üyeliğinin de azalmasına yol açmaktadır (Aykaç, 2006, 562).

Öte yandan sendikalaşmanın önemini yitirmesi, kar oranlarını artırma yönündeki sermaye politikalarının ve küreselleşme süreci ile sunulan yeni liberal politikaların, işçi örgütlerinin gücünü zayıflatıcı etkisinin artırılmaya çalışılmasıyla paralel görülmektedir (Selçuk, 2004, 319).

2.5. Kadın İstihdamında Küresel Eğilimler

Uluslararası Çalışma Örgütü ILO'nun “ Kadın İstihdamında Küresel Eğilimler, 2007” başlıklı raporuna göre, iş gücü piyasalarına katılan – fiili olarak çalışan ya da iş arayan kadın sayısı 2006’da en yüksek seviyeye ulaşarak tüm dünyada 2.9 milyar çalışanın içinden 1.2 milyara ulaşmıştır. Ancak diğer taraftan çalışmayan kadın sayısı da her zamankinden daha fazla ve 81.8 milyondur. Çalışan kadınların büyük çoğunluğu ise tarım ve hizmetler sektöründe, düşük verimlilikteki işlerde istihdam edilmektedir. Hatta erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen kadınlar daha az ücret almaktadır. Çalışma yaşamı içindeki kadın sayısının bazı yörelerde azalıp bazılarında duraklaması, çalışma yaşamı yerine eğitimde daha çok kadının yer alması ile açıklanmaya çalışılmıştır (www.ilo.org).

Küreselleşme ile birlikte kadınlar daha fazla istihdam olanağı buluyormuş gibi görünse de, bu işlerin çoğunluğu düşük ücretli, sosyal güvence ve yasal korumadan yoksun işlerdir (Kumbetoğlu ve Caga, 2000, 60).

Küresel sosyoekonomik eğilimlerin bir sonucu olarak birçok kadın, işlerini daha nitelikli erkek işçilere bırakırken, daha teknik bilgi gerektiren iş fırsatlarından yararlanamamaktadır. Kadınların yalnızca üçte biri ekonomik açıdan aktif kabul edilmektedir. (Kumbetoğlu, Caga, 2000, 60).

ILO'nun raporuna göre, bugün çalışan kadınların toplamı içinde ücret ve maaş karşılığı çalışanların payının 10 yıl öncesine göre arttığı ileri sürülmektedir (%42.9’dan %47.9’a). Ancak bu duruma rağmen, bir bölge ne kadar yoksulsa, kadınların kendi hesabına düşük gelirli işlerde veya ücretsiz aile işçisi olarak çalışma olasılığı da erkeklere göre daha çok artmaktadır. Kadınların ücretsiz aile işçiliğinden, ücretli ve maaşlı, sosyal güvenlik haklarına sahip çalışan konumuna geçişleri ILO’nun raporuna göre birçok kadın için özgürlük ve verimlilik artışı anlamında önemli bir adım olacaktır. ILO’nun raporunda dünyadaki çalışan yoksulların- yani işi olan ancak kendisini ve ailesini günlük bir dolar kazanç sınırının üzerine çıkaramayanların- en az %60’ını kadınların oluşturduğu tahmin edilmektedir. Kadınların işsiz kalma olasılığı erkeklerden fazladır ve 2006’da kadınlar arası işsizlik oranı %6.6, erkekler arası işsizlik oranı ise %6.1 olarak gerçekleşmiştir (www.ilo.org).

Tüm dünyada istihdam/nüfus oranları kadınlar için erkeklere göre daha düşük seviyede kalmaktadır. 15 yaş üzeri kadınların yarısı çalışırken, bu yaştaki on erkekten yedisi çalışmaktadır. Doğu ve Kuzey Afrika'da ise kadınlar için durum daha kötüdür ve on kadından ikisi çalışmaktadır. ILO raporunda ayrıca kadın erkek arasındaki ücret eşitsizliğinin de sürdüğü belirtilmektedir (www.ilo.org).

Küreselleşme ile değişen istihdam yapılarında, kadının emeği esnek ve ucuz olduğundan önem kazanarak, kadınlar yedek işgücü olarak ve daha ziyade informel işgücü piyasalarında istihdam edilmektedir. İformel sektörde çalışanların çoğunluğunu kadınların oluşturmasının nedeni, daha yoksul ve daha az eğitilmiş olmalarıdır (Kumbetoğlu, Caga, 2000, 60-61).

Netice itibariyle kadınlara yönelik üretken ve insana yakışır iş olanaklarının yaratılması, çalışma hayatındaki kadınların sorunları dikkate alınarak şekillendirilen müdahale ve politikaların uygulanmasına bağlı olacaktır.

2.6. Çocuk İşgücü ve İş Güvenliği Çerçevesinde Gelişmeler

2.6.1. Çocuk İşgücü

Yeni bir dünya düzeni yaratan küreselleşme, tüm dünyada ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel açıdan pek çok değişimlere yol açmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle dünya genelinde artan bir seyir gösteren işsizlik, bir yandan yoksulluğu arttırırken, diğer yandan da çocuk işçiliği körüklemektedir. ILO'nun 1973 tarih ve 138 sayılı sözleşmesinde, “ meslek statüsü ne olursa olsun (ücretli, bağımsız çalışan, ücretsiz aile işçisi) ekonomik amaçlı mal ve hizmet üretimine katılan 15 yaşından küçük kişiler” “ çalışan çocuk” olarak tanımlanmaktadır (Yaşar, 2003, 2).

Çocuk istihdamı dünyanın gündeminde, öncelikli çözüm bekleyen sorunların başında gelmektedir. Bir ülkenin hiçbir sorunu, toplumsal alanda yaşatılması ve korunması gereken bireyler olan çocuklardan daha önemli ve öncelikli değildir. Toplumların geleceği için büyük önem taşıyan çocukların eğitilmesi, korunması, sağlıklı ve verimli bireyler olarak topluma ayna tutması, sosyal ve ekonomik politikaların çocuk sorunlarına yönelik çözümler ve yeni açılımlar getirmesiyle mümkün olacaktır. Nitekim küresel dünyada insanoğlunun maruz kaldığı eşitsizlik ve adaletsizlikler içinde en acımasız boyutta olanı çocukların maruz kaldığı eşitsizliklerdir. Çünkü henüz bir birey olarak sosyal, fiziksel ve biyolojik olarak gelişimini

henüz tamamlanmamış olan çocuklar emek piyasasına dahil olduğunda; eğitim, sağlık, aile ve oyundan yoksun kalmaktadır. “Dünya genelinde milyonlarca çocuk fiziksel, zihinsel, ruhsal, eğitsel, sosyal ve kültürel gelişimlerine zarar veren ve yasalar ve uluslar arası standartlara uygun olmayan koşullarda çalışmaktadır.” (www.ilo.org).

Çocukların temel çalışma nedenleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılaşmakla birlikte; yoksulluk, göç, gelir dağılımında eşitsizlik, eğitim ve gelenekler olarak sıralanabilir. Gelişmekte olan çevre ülkelerde çocuk işçiliğinin daha yoğun olması, çocuk işçiliğinin asıl sebebinin yoksulluk olduğunu göstermektedir. Özdemir ve Gamze Özdemir’e göre çocuk emeği gerçeğini anlamak, bu gerçekliğin ardındaki iktisadi, siyasi ve ideolojik mekanizmaları anlamaktan geçmektedir. Yani, “merkez ve çevre ülkelerde çocuk emeğinin kullanımı ancak küresel ölçekte emek-sermaye arasındaki güç ilişkilerinde ne gibi değişiklikler yaşandığı ve sermayenin ekonomik, toplumsal ve siyasal iktidarını yeniden üretmek için hangi politikaların uygulandığı incelenerek açıklanabilir.” (Özdemir ve Özdemir, 2005, 8).

Zenginliğe ve teknolojik birikime sahip gelişmiş ülkelerde 20. yüzyılda çocuk emeği nispi olarak sınırlandırılmış ve koruma altına alınabilmektedir. Ancak 21. yüzyılda küreselleşme sürecinin etkisi ile çocuk emeğinin istismarı yeniden yoğunlaşmaktadır. Yeni küresel piyasa söz dinletebileceği, mali ve sosyal açıdan hakkını aramaktan yoksun olan çocuk emeğini gözüne kestirmiştir. Gelişmiş ülkelerde çocuk işçilerinin çoğunu, kaçak ve göçmen işçilerin çocukları oluşturmaktadır. Eğitimsiz ve vasıfsız işgücüne sahip olan göçmen ailelerin kazançları yetersiz olduğundan çocuklar da işgücü piyasasındaki yerini almaktadır (Yaşar, 2003; Özdemir ve Özdemir 2005; Peker, 2000).

20. yüzyılın son çeyreğinde küreselleşme ile birlikte gelişmiş ülkelerin çok uluslu şirketlere, maliyetlerini azaltıp küresel kapitalizmin karını arttırmak için, üretimlerini emeğin ucuz olduğu çevre ülkelere yöneltmişlerdir. Böylece çevre ülkelerde çocuk işçiliği ve sosyal güvencesiz, örgütsüz ve ucuz emek kullanımı artmıştır.

ILO’nun verilerine göre dünyada 5-14 yaş arası çalışan çocuk sayısı yaklaşık 250 milyondur. 12-17 yaş arası 283 milyon çalışan çocuk ise, çalıştıkları için okula gidememektedir. Dünya genelinde milyonlarca çocuğun, çalışma koşulları ve ortamlarının uygunsuzluğu nedeniyle, sağlık ve güvenlikleri tehlike altında olmakla birlikte, fiziksel ve

ruhsal gelişimleri de olumsuz yönde etkilenmektedir. Çocukluklarını yaşayamayan ve çalıştıkları yerlerde yeterli beslenme, bakım, ilgi ve şefkat almaksızın büyüyen çocukların psikolojik değeri azalmaktadır. Çocukların küçük yaşlarda çalışma hayatına atılmaları ve yetişkin sorumluluğunu üstlenmeleri onları suça yöneltmektedir. Okula devam eden çocuk, boş zamanını etkin bir biçimde değerlendirme olanağı bulabilecekken, çalışan çocuklar iş dışındaki boş zamanlarında suça yönelmektedirler.

2.6.1.1. Çalışan Çocukların Karşılaştıkları Riskler

Çocukların çalışma hayatındaki karşılaştıkları riskler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- 1- Çocuk işçilerin çalıştığı işyerlerinin çevre şartları, doğal çevre kaynaklı riskler yaratabilmektedir. İşyerine ağır iklim ve tabiat koşulları, ulaşım ve haberleşme güçlüğü, enfeksiyon riski ve beslenme durumu çocuklar için risk oluşturan unsurlardır.
- 2- Bir diğer risk unsuru üretim metod ve materyaller ile üretimin gerçekleştiği mekandır. Üretimde kullanılan alet ve makinelerin çocuk sağlığı ve yapısı ile uyumu, üretilen madde ve ürünlerin çocuk sağlığı ve yapısı ile uyumu ve üretim tesisi ve çalışma alanının uygunluğu büyük önem ve risk taşımaktadır.
- 3- Çocuk işgücünün çalışma süresi ve ücret hususunda üstlendiği risk ise çalışma koşulları ile ilgili risk unsurlarıdır.
- 4- Bir diğer risk unsuru ise çocuğun işyerinde karşı karşıya kaldığı muameledir. Çocuklara uygulanan cinsel istismar, psikolojik baskı ve işyerinde yetişkinlerin tartışma, münakaşa ve genel etik kurallarına uymayan söz ve davranışlarına çocukların tanık olması risk oluşturan diğer hususlardır.

2.6.1.2. Çocuk İşçiliğine Karşı Yapılan Çalışmalar

Çocuk emeğinin kullanımı ile ilgili standartların belirlenmesinde ILO'nun "çekirdek sözleşme" olarak belirlediği sözleşme standartları esas alınmaktadır. Emek standartları ILO'nun 7 temel sözleşmesinde gündeme gelmiştir. Çocuk işçiliği ve emek standartlarını kapsayan sözleşme ise ILO'nun 182 sayılı sözleşmesidir. ILO'nun emek standartları ve istihdam düzenlemeleri ile ilgili en yoğun çalışmaları 1996 Singapur ve 1999 Seattle Zirveleri'nde yapılmıştır.

ILO'nun dünya genelinde ilgi görmüş çalışmalarından biri, 1992'de başlatılan Çocuk Emeginin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (www.ilo.org)'dır. Ancak birçok ülke, kurum ve kuruluşun IPEC ile ortak yürüttüğü çalışmaların sonucunda çocuk emeginin kullanımının önlenmesi yönünde pek çok katkılar sağlanmasına rağmen, çocuk işçiliğinin bugünden yarına önlenemeyecek bir sorun olduğu da anlaşılmıştır. Bu noktadan sonra çalışmalar, çalışan çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesi yönünde ağırlık kazanmıştır. IPEC programı 1992'de Brezilya, Hindistan, Endonezya, Kenya, Tayland ve Türkiye'de başlatılmıştır. 1994'de programa Bangladeş, Nepal, Pakistan, Filipinler ve Tanzanya, 1996-97 yıllarında da Kamboçya, Sri-Lanka, Benin, Mısır, Madagaskar, Senegal, Kosta-Rika, Domanik Cumhuriyeti, El Salvador, Guatemala, Handuras, Nikaragua, Panama, Arjantin, Bolivya, Peru, Venezuela, Kolombiya ve Ekvator katılmıştır. ILO/ IPEC'in uzun vadeli asıl hedefi, çocuk emeginin kullanılmasına son verilmesi, kısa vadeli ve öncelikli hedefi ise en kötü şartlarda istihdam edilen çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesidir. Çocuk emeginin sınırlandırılmasına ilişkin geliştirilen ve tartışılan araçta "sosyal etkileme"dir. Sosyal etkileme metodu ile piyasaya sürülen mal ve ürünlerin üzerinde çocuk emeginin kullanılmadığına dair bir ibarenin yer alması yoluyla çocuk emeginin istismarına bir tavır takınılması amaçlanmaktadır. Geliştirilen diğer bir araç, "Sosyal Sorumluluk Standardı (SA 8000)"dir. SA 8000, ISO 9000 gibi, üretilen mal ve hizmetlerin üretimini belgelendiren standartların sosyal sorumluluk için düzenlenmiş olanıdır (www.ilo.org; Yaşar, 2003; Özdemir ve Özdemir, 2005).

IPEC'in tüm dünyadaki uygulamaları, çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik etkin bir mücadele stratejisi oluşturması amacına yönelik olarak sürmektedir.

2.6.1.3. Türkiye'de Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliği sorunu, küresel gelişmelerle birlikte Türkiye içinde ciddi bir sorundur. Türkiye kırsaldan kente göçün yoğun olduğu, nüfus artışının hızla devam ettiği, eğitim seviyesinin düşü olduğu ve ekonomik gelişimini tam anlamıyla tamamlayamamış bir ülkedir. DİE'nin ILO desteği ile gerçekleştirdiği 1999 Çocuk İşgücü Anketi'nin sonuçlarına göre Türkiye'de nüfusun %25.4'ü 6-17 yaş grubu insanlardan oluşmaktadır. 16.088 olarak tahmin edilen 6-17 yaş grubu nüfusunun %10.2'si ekonomik faaliyetlerde çalışmaktadır. Bunların % 61.8'i erkek, %38.2'si ise kızlardır. Bu yaş grubunun okula devam edenlerinin yüzdesi ise % 78.8'dir. Türkiye ILO/ IPEC programına katılarak çocuk işçiliği ile ilgili mücadelesini yürütmektedir. (www.ilo.org; Fişek,2003; Peker, 2000)

Ülkemizde ayrıca daha küçük ölçekli işletmelerde, elverişsiz ve sağlıksız ortamlarda çalışan çocukların daha iyi bir ortamda çalışabilmesi için “Fişek Modeli” adı verilen bir program geliştirilmiştir. Bu program Fişek Enstitüsü tarafından yürütülmekte ve IPEC’ten destek almaktadır. Yenimahalleli Yaşar’ın ifadesi ile Fişek Modeli; “hizmetin yürütüldüğü bölgede bir sağlık merkezi bağlantı noktası oluşturulması, yürüyen bir klinikle küçük işyerlerinin gezilmesi, çıraklık eğitim merkezlerinde bir okul sağlığı birimi kurulması ve iş sağlığı güvenliği destek hizmet sistemi olanaklarının sunulmasından oluşmaktadır”. “İş sağlığı güvenliği destek hizmet sistemi, yürüyen röntgen, işyerinde gürültü düzeylerinin ölçülmesi, kulak işitme ve akciğer fonksiyon testlerinin yapılmasını kapsamakta; bunların yanından iş hijyenisti, iş güvenliği uzmanının risk analizi, strateji belirleme, eğitim ve danışmanlık çalışmalarıyla, iş sağlığı güvenliği önlemler sergisini içermektedir.” (Yaşar, 2003; Fişek, 2003).

2.6.2. İş Güvenliği

Dünya tarihinin en kapsamlı değişimi küreselleşme ile olmuştur. Küreselleşme ile Önal’ın belirttiği gibi “tüm dünya ekonomik etkinliğinde bir artış” olmuştur (Önal, 2001, 8). Bu etkinlik artışı tüm dünyada işgücü piyasalarında çalışma yaşamında ve koşullarında, işletme yapılarında ve stratejilerinde kendini hissettirmektedir. Küreselleşme ve ilerleyen teknoloji ile esnek üretim ve esnek çalışma koşulları hızla gelişmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Küreselleşme ile artan yoksulluk ve işsizlik sosyal güvenceye olan gereksinimi her geçen gün arttırmaktadır (Gökbayrak, 2004). Ancak küreselleşme, çalışma hayatı açısından şirket risklerini minimuma indirirken insan unsurunu göz ardı eden bir süreçtir.

İşletmelerde küresel eğilimler ışığında iş ve işgücü yapısında esneklik artmaktadır. Şirketler üretim birimlerini çeşitli parçalara bölerek uzmanlık alanlarına göre küçük birimlere ayırmakta ve taşeron firmalarla işbirliğine gitmektedir. Böylece esnek bir organizasyon yapısı, esnek çalışma saatleri, esnek iş uygulamaları şeklinde görülmektedir. “Şirketlerin parçalanmasına gelecekte daha fazla rastlanacağından küçük işletmeler ve kendi hesabına çalışanlar için iş sağlığı ve güvenliği organizasyonuna daha çok dikkat vermek gerekmektedir.” (Önal, 2001, 9).

Küreselleşme ile gelen teknoloji, bilgi yoğun teknolojilerdir. Bilgi yoğun teknolojinin en temel kullanım araçları ise bilgisayar ve internettir. Bu yeni teknolojiler tüm endüstri ve

sektörlerde kullanılmaktadır. Yeni teknolojilerin talep ettiği kalifiye elemanlar ve yeni teknolojiye kolay uyum sağlama yeteneğine sahip işgücüdür. Artış işgücünde kas kuvveti ve el becerisi yerine, teknolojik bilgi birikimi aranmaktadır. Bu nitelikte işgücü yeni bilgi ve haberleşme teknolojilerini kullanarak, işini daha kolay, hızlı ve güvenli bir biçimde yapabilecektir. Ancak olayın etkilerinin sadece bir yüzüdür. Diğer taraftan görme ile ilgili sorunlar, ortopedik ve vücudun iskelet yapısı ile ilgili sıkıntılar, stres kaynaklı koroner kalp rahatsızlıkları verimlilik ve iş kalitesini düşürmektedir. Yeni teknoloji ve küreselleşme, yeni işler, yeni malzemeler ve yeni uygulamalar getirmektedir. Yeni işlerde artan devingenlik; Psikolojik stres, sinir ve asabiyet, sigara ve alkol gibi kötü alışkanlıklara yönelik, alerjik ve enfeksiyon hastalıkları, mesleki kanserler ve ileri teknolojik aletlerin yaydığı aşırı radyasyonun sebep olduğu üreme hastalıklarının görülmesi ile bağlantılıdır. Yeni teknolojinin kullanımı için hızlı öğrenme çabası, teknolojilerde sürekli değişim yaşanması ve değişikliğe uyum gösterme gayreti, mesai kavramının önemsizleşmesi, daha fazla verimlilik, kar ve satış için işverenin yoğun baskısı gibi unsurlar işgücü üzerindeki psikolojik baskıyı arttırarak iş sağlığını tehdit etmektedir. Ayrıca çalışma saatlerinin fazlalığı nedeniyle, birey aile ve arkadaş çevresine fazla vakit ayıramayarak sosyal ve ruhsal tatmine erişememektedir. Uykusuzluk ve düzensiz beslenme de iş sağlığını tehdit eden başka unsurlardır (Önal, 2001, 8-12; Ayoğlu ve Kıran, 2003; Zengingönül, 2004).

Bozulan iş sağlığı ve güvenliğine sebep olan küreselleşme ise de değilse de; sorunu tespit edip önlem alma, uygulama ve kontrolünü yapma koşulları küreselleşmenin kendi içinde çözümlenmelidir. Yeni teknoloji ve çalışma yaşamı için yeni uygulamalar geliştirilmelidir. İş sağlığı ve güvenliğinin sağlanmasının, birey ve toplum sağlığına olumlu etkisi olduğu, işte verimi arttırdığı ve ekonomiyi pozitif etkilediği iyi kavranmalıdır. Hem işçi hem de işveren iş sağlığı ve güvenliği konusunda eğitilmelidir. Bu bağlamda ILO'nun 155 ve 161 numaralı sözleşmeleri iş sağlığı ve güvenliği sağlama ilkesine yönelik hedefleri içermektedir (Önal, 2001, 8-12).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAZI ÜLKE GRUPLARI VE TÜRKİYE'DE İSTİHDAMIN YAPISINDAKİ DEĞİŞİM

3.1. Gelişmiş Ülkelerde İstihdam ve Genel Eğilimler

Gelişmiş ülkelerde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 1970'li yıllara kadar süren tam istihdam durumu, 1973 yılındaki Petrol Krizi'nin etkisi ile son bulmuş ve işsizlik giderek artmaya başlamıştır (Özdemir, Ersöz, Sarıoğlu, 2006, 81)

Bu dönemde ekonomik karar birimlerinin ve akademik çevrelerin tartıştığı konu; sanayileşmekten yoksun kalmaktır. Bu kavram gerek ülkeye özel yerel sebeplerden, gerekse ekonomik faaliyetlerdeki küresel değişim ve etkileşimden dolayı bir ülkenin, yurtiçi ve yurtdışı pazarlarda imalat sanayi mallarının ihracat ve imalatında uluslararası rekabet gücünün zayıflaması, pazar payının azalması ya da rekabet gücünün tamamen yitirilmesi şeklinde ifade edilmiştir (Aykaç, 2001, 5).

Ekonomik kalkınmanın temel özelliği hizmet ekonomisine geçiş yani istihdamın birincil sektörden ikincil, üçüncül, dördüncül sektörlere doğru kayışıdır. Üretimin sanayi sektöründen hizmetler sektörüne kayması ve yeni teknolojilerin gelişmesi ve yeni teknolojilerin yapısal değişiklikler yaratması, gelişmiş ülkelerde istihdamı azaltmış ve işsizliği arttırmıştır (Aykaç, 2001, 5).

Diğer yandan sanayileşmiş ülkelerin işsizlik oranları coğrafi açıdan farklılık gösterebilmektedir. Yaygın bir yerleşim usulü benimseyen uluslararası işletmelerin uzmanlaşmış birimleri belirli bir istihdam alanı stratejisi belirlemekte ve ona göre alansal tercih yapmaktadırlar. Bu tercihlerde iklim koşulları, tüketicinin talep yapısı, nüfus, altyapı v.b özellikler de dikkate alınmaktadır. Ayrıca yeni imalat yatırımları, kentlerde geniş alanların kalmaması nedeniyle, şehirden uzak kırsal alanlara yönelmektedir. Böylece özellikle Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da şehir merkezlerinde istihdam azalmakta, daha az şehirleşmiş alanlara kaymakta ve en yüksek işsizlik oranları şehir merkezlerinde görülmeye başlanmaktadır (Aykaç, 2001, 7).

Dünya üzerindeki sanayileşmiş ülkelerin neredeyse tamamı işsizlikten yakınırdurumdayken, Japonya bir istisna olmuş ve işgücü kıtlığı çekmiştir. Bu da Japon ekonomisinin hem iç hem de dış piyasadaki başarısının bir göstergesidir (Aykaç, 2001, 7).

Küreselleşme karşısında gelişmiş ülkelerde endişe yaratan bir diğer konu ise, yatırım ve üretimin gelişmiş ülkelere doğru kayacağıdır. Bu durum gelişmiş ülkelerdeki nitelikli elemanın ücretinin düşmesine neden olacak ve gelişen ülkelere yapılan ucuz ithalat, sanayileşmeye darbe vuracak ve gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerin hayat standardını kendi seviyesine doğru çekmeye başlayacaktır.

Sonuç olarak 1973 Petrol şokundan sonra gelişmiş ülkelerin istihdam ve işsizlik oranlarında ciddi değişimler olmuştur. OECD ülkelerinde işsizlik oranı 1973-75 döneminde %3,5'den %9'lara yükselmiştir. Japonya, Norveç, İsviçre, Avusturya ve İsveç en düşük işsizlik oranına sahip olan ve işsizlik oranı en az artan ülkelerdir (%1- %4). Bunun aksine Belçika, Hollanda, İrlanda, İngiltere, İspanya ve Türkiye ise en yüksek işsizlik artış oranına sahip ülkelerdir (%13 - %20). İşsizlik oranlarının düşme eğilimi gösterdiği diğer OECD ülkeleri ise ABD, Almanya, Fransa ve İtalya'dır.

İşsizlik oranlarındaki en ciddi artış 1960'lar ile 1970'ler öncesi dönemde yaşanırken 1973-1980 yılları arasında ise tüm sanayileşmiş ülkelerde işsizlik oranında hafif bir artış görülmüştür. 1973'de OECD ülkelerinin ortalama işsizlik oranı %3.3 iken 1983'de %8.6 olmuştur. 1989'da ise 6.7'ye düşmüştür. 1960-1970 döneminde ABD'de %4.5 olan işsizlik oranı, 1983-1988 döneminde %7.17'ye çıkmış. Aynı dönemlerde işsizlik oranları İngiltere'de %1.6'dan %10.82'ye, Fransa'da %1.5'den %9.92'ye, Almanya'da ise %0.8'den %8.07'ye yükselmiştir. 1990'lı yıllarda ise gelişmiş ülkelerin çoğunda işsizlik, yapılaşmıştır. 2000'li yıllarda ise gelişmiş ülkeler, geçmiş 10 yıldaki büyüme oranlarını yakalayamamışlar ve bunun sonucunda da istihdam yaratma kapasiteleri zayıflamıştır. İşsizlik sorunu ise önemli bir sorun olmaya devam etmiştir. 2004 yılında işsizlik oranları, Fransa'da %10, Almanya'da %9.3 ve İngiltere'de ise %4.7'dir. (Aykaç, 2001, 5; Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006, 81)

Avrupa ülkelerinde görülen en ciddi problem ise, uzun süreli kalıcı işsizliktir. Avrupa'da toplam işsizlerin yaklaşık yarısı bir yıldan fazla işsiz kalmış olanlardır (Aykaç, 2001, 6).

AB üyesi ülkelerde uzun dönemli kalıcı işsizliğin, toplam işsizlik içindeki payı 1983’de %46.3 iken 1986’da %52.7’ye çıkmıştır. OECD ülkelerinin 1993 yılı işsizlik oranı %7.7’dir. OECD ülkelerinin yaklaşık 1/3’ünün işsizlik oranı tek haneli iken diğer OECD ülkelerinde çift hanelidir (Aykaç, 2001, s. 6). Gelişmiş ülkelerde işsizliğin bir diğer özelliği de, yaygın olarak gençler arasında görülmesidir.

3.2. Geçiş Ekonomilerinde İstihdam ve Genel Eğilimleri

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde hakim olan ekonomik yönetim şekli merkezi planlama, 1980’li yılların sonunda komünist rejimlerin çökmesi ve 1991’de SSCB’nin yıkılması ile önemini yitirmiştir. Böylece söz konusu ülkelerin son derece yetersiz ve hazırlıksız bir ekonomik yapıda oldukları görülmüştür. Sonuç olarak da ekonomik faaliyetlerde geriye doğru gidişat baş göstermiştir. Bu ekonomilerin yeniden yapılandırılıp, dünya ticaret sistemi ile bütünleştirilmesi, tam de piyasa ekonomilerinin ciddi yapısal değişime uğradığı ve “küreselleşme”-“globalleşme” kavramlarının tartışılmaya başlandığı bir dönemde gündeme gelmiştir (Aykaç, 2001, 7).

Avrupa’da ekonomik organizasyon şekli merkezi planlama olan ekonomiler 1950-60’lı yıllarda hızlı bir büyüme seyri gösterdikleri halde, 1980’li yıllarda ekonomik performansları düşmüş ve büyüme oranları 1970 ve 1980’lerde düşüşe geçmiştir. Böylece Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde üretim artışı durmuş, reel ücretler azalmış ve merkezi planlamanın geçerli olması nedeniyle üretim faaliyetleri aşırı üretim ve işgücü şartlarında devam ederken, sonucunda işsizlik de görülmemiştir.

1989 yılında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin uluslararası ekonomide rekabet edebilmesi ve küresel ekonomide yerini alabilmesi için bir takım reformlar uygulanmaya başlanmış ve bu ülkelerde geçerli olan ekonomik organizasyon şekli merkezi planlamanın yerine piyasa sisteminin geçmesi stratejik hedef olarak belirlenmiştir. Yeni ayarlamalara gidildiği geçiş sürecinde de üretim ve istihdam da düşüşler görülmeye başlanmıştır. 1990-1993 yılları arasında Arnavutluk hariç, üretimde yıllık %10-15’lere varan düşüşler kaydedilmiştir. SSCB’deki cumhuriyetlerin çoğundaki üretim düşüşleri %10’un üzerindedir. Sadece Polonya ve Slovenya’da ise %10’un altında düşüş görülmüştür. Üretimde görülen bu düşüşler, geçiş sürecinin doğal bir sonucu olarak görülmüştür (Aykaç, 2001, 8).

Üretimdeki ciddi oranlarda düşüşe karşın, işsizlik de hızla artarak 1994'de iki haneli oranlara ulaşmıştır. Ancak üretimdeki düşüşe oranla işsizlik artışı daha küçük görünmektedir. Doğu ile Batı Avrupa arasındaki açığın kapatılabilmesi ve yeniden yapılanma sürecinin başarıya ulaşabilmesi hızlı büyümeye bağlı olduğundan, yeniden yapılanma da istenilen hızda gerçekleşmemiştir (Aykaç, 2001, 8).

Diğer taraftan faaliyet oranlarındaki azalma sonucu, istihdamdaki düşüş işsizlik artışını aşmıştır. Bunun nedeni ise işgücüne sağlanan sosyal yardımların yetersizliği ya da düşük ya da mevcut olmayan işsizlik yardımlarının bazı işsizlerin kayıt altına alınmasını önlemesi olarak açıklanmıştır. Rusya ise bu duruma uygun en iyi örnek olarak sunulmuştur. Kısacası ülkelerdeki işsizlik artışı ile istihdam azalışı arasındaki denge tutarsızdır. Örneğin Moldova'da işsizlik 1989 ve 1993 yılları arasında sadece 14.000 dolayında artış gösterirken istihdam 61.000 dolayında düşüş göstermiştir (Aykaç, 2001, 9).

Doğu Avrupa Bölgesi, coğrafi yakınlıklara, ekonomik, kurumsal ve siyasal entegrasyona karşın özellikle nüfus açısından ciddi farklılıklar göstermekte ve sosyal-kültürel açıdan çeşitlilikleri içinde barındırmaktadır. Örneğin bölgede yer alan ülkelerin nüfusları karşılaştırıldığında bir yanda 72 milyon nüfuslu Türkiye, diğer yandan ise 620 bin nüfuslu Karadağ görülmektedir. Ayrıca Türkiye gibi ülkelerde genç nüfus çoğunlukta iken, kimi ülkelerde ise nüfus giderek yaşlanmaktadır. Bölge ülkeleri gelir dağılımındaki eşitlik konusunda da birbirlerinden farklılıklar göstermektedir. Ayrıca ülkelerarası bu farklılık işgücü piyasası ve istihdam göstergelerinde de kendini göstermektedir. İstihdam oranı en yüksek ülke Slovenya'dır. Slovenya'nın istihdam oranı %70'lere yakındır. Bölge ülkelerinin beşinin istihdam oranı %50-60 arasında iken Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti %40 sınırının altındadır. Türkiye ile Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya ise kadın istihdamının en düşük olduğu ülkelerdir (Sengenberger, 2006).

Bölgenin genelinde para ve maliye politikalarının aşırı kısıtlayıcı olması, yatırım ve kamu harcamalarını olumsuz etkilemekte ve henüz sağlam bir temele oturmamış ticari serbestleşmeden kaynaklanan büyük ticaret açıkları; cari hesap dengesinin yanı sıra ekonomik büyüme ve istihdamı da olumsuz olarak etkilemektedir (Sengenberger,2006).

Bölge için doğrudan yabancı yatırımların etkisine bakıldığında ise, son yıllarda artış gösteren yabancı yatırımların, AB'ye girecek olan ülkelerde sermaye birikimini arttırdığı

görülse de doğrudan yabancı yatırımların özellikle istihdam ve işgücü piyasaları açısından bölgenin tamamını kapsayacak şekilde dengeli bir ekonomik kalkınma sağladığı da söylenememektedir. Yabancı yatırımlar yoksulluk ve işsizliğin daha yoğun olduğu yörelere yönelmek yerine büyük kentlere yönelmekte ve mesleki eğitimle vasıflı işgücü artışına katkı sağlamak yerine mevcut firmalardan vasıflı işgücü transfer etmektedir. Sonuç olarak yabancı yatırımların bazı Doğu Avrupa ülkelerinde nitelikli işgücü gerektiren ihraç ürünlerinin payını arttırdığı bazılarında ise tam tersi sonuçlara yol açtığı görülmüştür (Sengenberger, 2006).

Bölge ülkelerinin istihdam alanında olumlu mesafeler katedebilmesi için, yurtdışında çalışanların ülkelerine gönderdikleri sermaye birikiminin üretken yatırımlarda kullanılması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca işgücü piyasalarında istenilen seviyeye ulaşmak ve beklenen verimi alabilmek için, işgücü piyasalarında esnekliğin, çalışanların hem gelir hem de istihdam güvenceleriyle birlikte dikkate alınması gerekmektedir (Sengenberger, 2006).

3.3. Gelişen Ülkelerde İstihdam ve Genel Eğilimleri

1973 Petrol Krizi sadece gelişmiş ülkeleri değil, gelişen ülkeleri de etkilemiş ve 1980'li yıllarda gelişen ülke ekonomileri birbirinden farklı ekonomik performans göstermiş ve istihdam yapıları da farklılık arz etmiştir. İstihdam durumları iyiye giden ülkeler, büyüme oranları açısından da iyi durumda olan gelişen ülkelerdir. Ekonomik büyüme oranları düşük olan ülkelerde ise formel sektör istihdamında düşüş görülürken, informal sektör istihdamında artış görülmüştür. İnfomel sektörler, işgücüne sosyal güvence sağlamayan, düşük verimli, yüksek nitelik gerektirmeyen aile işçileri gibi alanları ifade etmektedir (Aykaç, 2001, 9-10).

Tarıma dayalı ekonomik yapıları, hızla artarak işgücü piyasasına dahil olan genç nüfusları ve düşük ekonomik performans ve verimlilik düzeyleri, gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkeler için işsizlik üretmektedir. Ayrıca bu bölgelerde işgücü istihdam edilse bile, çoğunlukla çalışan yoksul statüsünde olmaktadır. Çünkü işler, insana yakışır iş kapsamında olmayıp, informal sektörlerde, sosyal güvencesiz ve düşük ücretli işlerdir (Özdemir, Ersöz ve Sarioğlu, 2006, 89-90)

1986-1990 yılları arasında, gelişen ülkelerin ortalama işsizlik oranı %6 gibi oldukça düşük bir işsizlik oranı olarak görülmektedir. Ancak bu oranın sağlıklı bir biçimde yorumlanabilmesi için bölgede formel işgücü piyasasının küçüklüğü de göz önünde

bulundurulmalıdır. Örneğin Latin Amerika'da 1990'lı yıllarda sağlanan 15.7 milyon yeni iş fırsatının %8.4'ü informal sektörde yer almış ve bölgede informal sektör istihdamı %4.7 oranında artış gösterirken, formal sektör istihdamı yalnızca %1.1 oranında artış göstermiştir. Sonuç olarak formal sektör istihdamında gözlenen düşük artış oranı asgari ücrete de yansımış ve informal sektörde ortalama gelir düzeyi düşmeye başlamıştır. Kolombiya'da toplam kentsel istihdamın yarısından fazlasını kentsel informal istihdam oluşturmuştur. Aynı şekilde Afrika'da şehir işgücününün % 61'i şehir informal sektörde istihdam edilirken Alt Sahra Afrika'sı ve Gana'da durum yine aynıdır (Aykaç, 2001, 9-10).

1984-1992 yılları arasında kadınların sektöre katılım oranı %40.6'dan %43.2'ye yükselmiş ve informal sektör istihdamında azalma gözlenmiştir. Kadın işgücününün kentsel informal sektöre katılımı, Güneydoğu Asya ile Güney Asya arasında önemli ölçüde farklılık görülmektedir. Örneğin Bangkok, Tayland, Filipinler ve Malina'da işgücününün yarısından fazlasını kadınların oluşturduğu tahmin edilmektedir. Kadın istihdamı özellikle perakende ticaret, imalat ve giyim sektöründe yoğunlaşmaktadır. Ancak Hindistan ve Pakistan'ın bazı şehirlerinde bu sektörlerde kadın istihdamı daha düşük olmakla birlikte, buralarda kadın istihdamı düşük verimliliğe sahip faaliyetlerde yoğunlaşmaktadır.

Özetle; gelişmekte olana ülkeler için, özellikle Latin Amerika, Şili, Kolombiya, Karayipler ve Alt Sahra Afrikası'nda yüksek işsizlik oranları uzun süredir etkisini gösteren ciddi bir ekonomik sorun olmaya devam etmektedir. Afrika ülkelerinde bu kötü ekonomik gidişatın en önemli nedeni; Afrika'da nüfusun hızla çoğalmasına rağmen, artan nüfusa yeterli gıda, sağlık hizmeti ve eğitim vaat edilememesi olarak görülmektedir. Nitekim Japon kalkınmasının dayanağını eğitime verilen önemin oluşturduğu bilinen bir realitedir.

Gelişmekte olan veya azgelişmiş ülkelerin küresel ekonomik yapıya uyum sağlamaları oldukça güç olmaktadır. Çünkü bu ülkelerde piyasa mekanizmasının işleyişi henüz sorunsuz değildir. Eğitim imkanları ve işgücününün niteliği yetersizdir. Dolayısıyla bu yetersizlikler yeni ve karmaşık teknolojilerin öğrenilip uygulanmasını zorlaştıracığı gibi, yabancı yatırımlar için cazip ortam yaratılmasını da engelleyecektir. Sonuçta bu ülkeler ekonomilerini küresel piyasalara hazırlamada geç kalırsa, sanayileşen ülkelerle aralarındaki fark da giderek açılacaktır (www.ilo.org).

3.4. Avrupa Birliği'nde İstihdam ve Genel Eğilimler

İşsizlik ülkemizde ve tüm dünyada olduğu gibi AB ülkelerinde de ciddi bir ekonomik sorundur. AB bölgesi için işgücü piyasaları son yıllarda az da olsa olumlu eğilim gösterse de AB'ye üye düzeyindeki farklılıklar düşündürücü boyuttadır.

AB ülkelerinde işsizliğe yol açan en önemli nedenlerden biri, fabrikaların ucuz emeğin bulunduğu ülkelere kaymasıdır.

AB üyesi ülkelerde, özellikle işsizlik oranları nispeten düşük olan ülkelerde, kısmi süreli işlerde istihdam edilenlerin oranı, 2003 yılında ortalama %34'dür. İşsizliğin görece daha düşük olduğu ülkelerde kısmi süreli ve geçici işlerde çalışma oranının yüksek olduğu görülmektedir (Balcı, 2005; www.disk.org; Atik, 2006; www.ilo.org; www.iskur.gov).

AB'de kısa dönem için manzara çok da kötü görünmese de, yakın gelecekte işgücü piyasası ve istihdam, önemli problemlerle karşı karşıya kalacaktır. Çünkü bölgede ekonomi yeni iş yaratamamakta, beşeri sermayenin niteliğini arttırmaya yönelik yeterli eğitim programları uygulanmamakta ve Avrupa nüfusu her geçen gün yaşlanmaktadır.

AB üyesi ülke hükümetleri AB işgücü piyasalarıyla ilgili birçok tehdit olduğunun farkındadırlar. Bu nedenle “ tam zamanlı, verimli ve insan onuruna yakışır istihdam” hedefi 2007 Milenyum Gelişme Hedefleri içerisinde yerini almıştır.

Son çeyrek asırdır istihdam sorunları ve işsizliğin dünya genelinde ülkelerin çoğu için kalıcı bir problem haline gelmesiyle birlikte, OECD ülkeleri ve Avrupa birliği başta olmak üzere birçok ülkede işsizlikle mücadele politikaları geliştirilmiştir. AB'de 1990'lı yıllardan sonra işsizlikle etkin bir mücadele başlatılmış ve birliğe üye devletleri ortaklaşa ilgilendiren bir istihdam stratejisi gelişmiştir. Bu çalışmaların sonucunda 1994'de işsizlikle mücadelede temel ilkeleri belirleyen Essen stratejisi ortaya konmuştur. Essen stratejisinde küresel anlamda istihdam yapısında meydana gelen gelişim ve dönüşümler ışığında, eşitsiz muameleye maruz kalan genç, kadın, yaşlı ve uzun dönemli işsizlerin iş piyasasına dahil olabilmesi ve eşit muamele görebilmesi için mücadele araçları geliştirilmiştir. Ayrıca beşeri sermayenin gelişimi için mesleki eğitime önem verilerek, istihdam odaklı büyüme, esnek ücret politikası ve girişimciliğin teşviki amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda söz konusu sürecin

devamında 1997’de yapılan Amsterdam Antlaşması ile istihdam politikasının temel ve ortak bir Avrupa görevi olduğu ilk kez duyurulmuştur (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2004, 123-124).

20-21 Kasım 1997 tarihinde Lüksemburg’da toplanan istihdam zirvesinde “ Avrupa İstihdam Stratejisi” geliştirilmiş ve üye ülkelerin bu strateji doğrultusunda uygulaması gereken istihdam formülleri belirlenmiştir (Özdemir, Ersöz, Sarıoğlu, 2006, 123-124). Böylece üye devletlerin işsizlikle mücadelede uygulamaları gereken kriterler oluşturularak, istihdamla ilgili yakınsama süreci başlatılmaktadır.

AB ülkelerinin işsizlikle etkin bir biçimde mücadele edebilmesi için uygulanması gereken politikalar ve geçerli olan kriterler Lüksemburg’da belirlenmiştir. Bu esaslar çerçevesinde ülkelerin istihdam politikaları Avrupa Komisyon ve Konseyi tarafından hazırlanan “Ortak İstihdam Raporu (JER)” aracılığıyla titizlikle incelenerek, Komisyon tarafından her yıl, üye ülkeler için İstihdam Rehberleri hazırlanmaktadır. Üye ülkelerde bu rehberler doğrultusunda Ulusal Eylem Planı hazırlamaktadırlar. Ülkelerin belirlenen kriterleri uygun politikalar geliştirip geliştiremediği ve bu politikaların uygun hareket edip etmediği de birliğin denetim birimlerince takip edilmektedir.

Avrupa İstihdam Stratejisinin dört temel ayağı bulunmaktadır: İstihdam edilebilirlik, girişimcilik, uyarlanabilirlik (uyum yeteneği) ve fırsat eşitliği... (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu 2006, 126; AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2000)

İstihdam edilebilirlik, daha fazla insanın istihdama çekilmesidir. Beşeri sermayenin gelişmesi sağlanarak, iş arayanların istihdam edilmesi kolaylaştırılmalı, daha fazla insan istihdama çekilmeli ve istihdamda kalması sağlanmalıdır. İşgücü ve işverenin uyum yeteneğinde artış yaratılarak işgücü piyasasının daha esnek bir yapıya kavuşturulması önem taşımaktadır. Okuldan ayrılma oranı azaltılarak bir çıraklık sistemi oluşturulmalıdır. İşveren ve işgücünün beceri kazanmaya yönelik staj, çıraklık, yeniden eğitim fırsatları artırılmalıdır. Bu noktada istihdam edilebilirlik seviyesinin artışı için gereken altyapının oluşumu ve araştırma-geliştirme (AR-GE) faaliyetlerinin geliştirilmesi yapılması gereken en öncelikli eylemdir.

Girişimcilik, yeni iş imkanlarının yaratılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle yeni iş yaratma girişiminde olanlar teşvik edilmektedir.

Hem iş, hem de işgücünün yeni koşullara, teknoloji ve bilgi yoğun üretim anlayışına uyumu yaşam boyu öğrenme metodunun benimsenmesi ile daha kolay hale gelmektedir. Böylece yeni koşullara uyum kolaylaşmakta ve bu durum işgücünün istihdam edilebilme şansını da artırmaktadır.

Fırsat eşitliği prensibinde amaç, cinsiyet, etnik veya ırk kökeni, din ve inanç yaş ve maluliyet gibi durumlarda herkese eşit hak ve fırsatların sunulmasını sağlamaktadır. Temel sorumluluk; ayrımcılıkla mücadele, herkese eşit muamele konusunda duyarlı davranmak ve farklılıkların yararını ortaya koymaktır.

Avrupa Konseyi istihdam konusunda ayrıca Lizbon, Stockholm ve Barcelona'da önemli zirveler gerçekleştirmiştir. 2000 yılında Lizbon'da yapılan zirvede 10 yıllık bir strateji oluşturulmuş ve tam istihdama ulaşmak için somut hedefler belirlenmiştir. 2010 yılında Avrupa'da istihdam oranı hedefi %70'dir. Büyüme hedefi ise yıllık %3'dür. A.B üyesi ülkelerin istihdam oranlarının 2010 yılı hedefine yaklaştıkları görülmektedir. A.B üyesi 27 ülkenin istihdam oranları şimdiden %65 oranını yakalamış durumdadır (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006, 126).

Avrupa İstihdam Stratejisinde temel hedef; “içerici bir toplumu teşvik etmek ve bireyleri, bir küreselleşme ve hızlı teknolojik gelişme çağında değişmekte olan çalışma dünyası için donatmaktır.” (AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2000)

Yeni dünya düzeni içinde “baş aktör” olarak yerini ve önemini koruyan AB.'de küreselleşme ve ilerleyen teknoloji ışığında istihdamın önemi büyük yer tutmaktadır. Avrupa istihdam ve sosyal politikası, daha demokratik, daha insancıl, daha profesyonel ve daha yüksek standartta bir yaşam kalitesi sağlamayı amaç edinmiştir. AB, Avrupa istihdam ve sosyal politikasını üye devletlerin asli sorumluluğu ve sivil kuruluşların desteği ile uygulamaya koymaktadır (AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2000).

Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın 136. maddesinde Avrupa Sosyal Politikası'nın temel görevi ve amacı şu şekilde belirtilmiştir: “Topluluk AB ve üye devletler... İstihdamın

teşvik edilmesini, yaşama ve çalışma şartlarının iyileştirilmesini, bu iyileşme sürdürülürken yaşama ve çalışma şartlarının uyumlu hale getirilmesini, düzgün ve sosyal korumayı, yönetim ve işçiler arasında diyalog sağlanmasını, kalıcı yüksek istihdama yönelik olarak insan kaynaklarının geliştirilmesini ve dışlamaya karşı savaşılmamasını amaç edineceklerdir.”(AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2000).

3.4.1. AB’de İstihdam ve İşsizlik

AB ülkelerinde işsizlik ve istihdam oranları incelendiğinde, birliğin küresel işsizlik sorunundan kaçamadığı ve yeni istihdam olanakları yaratamadığı gözlenmiştir.

AB işgücü piyasasının ve istihdam yapısının özelliklerinin, birliğe 2000-2004 yıllarında dahil olan 10 yeni üye ülke ile, bu ülkeler dahil olmadan önceki üye ülkelerin ayrı ayrı değerleri ve istihdam analizleri dikkate alınarak incelemesi daha açıklayıcı olacaktır. AB (15) şeklinde sınıflandırılan üye ülkeler Yunanistan, Portekiz, İspanya, İtalya, Fransa, Lüksemburg, İrlanda, Birleşik Krallık, Belçika, Hollanda, Almanya, Danimarka, Avusturya, İsveç ve Finlandiya’dır. Birliğe sonradan katılan 10 ülke ise, Kıbrıs, Malta, Slovenya, Macaristan, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Litvanya, Letonya ve Estonya’dır. (Romanya ve Bulgaristan tabloda yer almamıştır). Yeni üyelere istihdam oranlarının, diğer ülkelerin oranlarından düşük kaldığı tespit edilmiştir. Tek istisna olan ülke Çek Cumhuriyetidir. İstihdam artış oranları da Letonya ve Macaristan hariç, yeni üye ülkelerde daha düşük kalmıştır.

Tablo 3, AB ve Türkiye’de işsizlik oranları ve istihdam artışını 2000-2004 arası dönemler için yansıtmaktadır.

Tablo 3: Avrupa Birliği ve Türkiye'de İstihdam Artışı ve İşsizlik Oranları (2000-2004)

- % olarak -

Ülkeler	İstihdam Artışı					İşsizlik Oranları				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
AB (25)	1.4	1.2	0.3	0.2	0.5	8.6	8.4	8.7	9.0	9.0
AB (15)	2.0	1.3	0.5	0.3	0.6	7.6	7.2	7.6	8.0	8.1
Euro-Bölgesi	-	1.4	0.5	0.2	0.6	8.1	7.8	8.3	8.7	8.9
On Yeni Üye Ortalaması	0.2	0.9	-0.4	0.6	0.5	11.1	11.0	10.4	10.2	9.9
Çek Cumhuriyeti	-0.7	-0.1	0.8	-0.6	-0.6	8.7	8.0	7.3	7.8	8.3
Estonya	-1.5	0.8	1.3	1.5	0.0	12.5	11.8	9.5	10.2	9.2
Kıbrıs	5.7	4.6	2.0	1.1	1.9	5.2	4.4	3.9	4.5	5.0
Letonya	-2.9	2.2	2.3	1.0	1.0	13.7	12.9	12.6	10.4	9.8
Litvanya	-3.7	-4.1	-7.4	2.4	0.0	16.4	16.4	13.5	12.7	10.8
Macaristan	1.0	1.0	0.1	1.3	-0.5	6.3	5.6	5.6	5.8	5.9
Malta	8.1	2.1	-0.7	-0.7	1.4	6.8	7.7	7.7	8.0	7.3
Polonya	-2.3	1.5	-1.9	-1.2	0.0	16.4	18.5	19.8	19.2	18.8
Slovenya	0.8	0.4	-0.4	-0.3	0.1	6.6	5.8	6.1	6.5	6.0
Slovakya	-1.8	0.6	-0.5	1.8	-0.3	18.7	19.4	18.7	17.5	18.0
Türkiye	-0.4	-1.0	-1.8	-1.0	2.0	6.5	8.3	10.3	10.5	10.3

Kaynak: (<http://epp.eurostat.ec.eu.int/portal/page.09>)

Tablo 3 incelendiğinde, birliğe yeni üye olan 10 ülke ortalamasına göre hiçbir zaman istihdam artış oranının %1'e bile ulaşmadığı hatta 2002 yılında istihdam da gerileme olduğu görülmektedir. Dolayısıyla 10 yeni ülke, istihdamdaki artış hızını yavaşlatmıştır. 10 yeni ülkeden Kıbrıs hariç diğer yeni ülkelerde, bazı yıllarda istihdam artışı yerine istihdam daralması yaşanmıştır. Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'da sadece bir yılda istihdam artışı gözlenmiştir. Türkiye'de aynı şekilde sadece 2004 yılında pozitif istihdam artışı olmuştur. İşsizlik oranları da 2000-2004 döneminde on yeni üyede %10-%11 arasında gerçekleşmiştir. 15 üyeli AB'de işsizlik oranları daha düşük rakamlardır. Polonya, Slovakya, Letonya ve Litvanya en yüksek işsizlik oranları ile dikkat çeken ülkelerdir. Türkiye'nin işsizlik oranları ise on yeni üyeye ait ortalama değerlere yakın olmakla birlikte, Polonya ve Slovenya'da görülen oranlar kadar yüksek değildir.

Sonuç olarak denilebilir ki; AB'ye yeni katılan ülkeler, AB'de işsizlik oranlarını artırmıştır.

Tablo 4 ise, istihdamın sektörel dağılımını göstermektedir. Ülkelerin ekonomik gelişme seviyesi yükseldikçe, işgücünün tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne kaydığı görülmektedir. Sanayileşmesini tamamlayan ülkelerde hizmet sektöründe istihdam artışı görülmektedir. Dolayısıyla AB'ye sonradan katılan ülkeler, nispi olarak önceki üye ülkelerden daha az gelişmiş olduğu için, hizmetler sektörünün AB'deki payını %71.6'dan %69.5'e düşürmüş, tarım sektörünün payını ise %3.9'dan %5.1'e yükseltmiştir. Türkiye'nin tarım sektöründeki payına bakıldığında ise, 2004 yılında %34 gibi bir oran görülmektedir.

Tablo 4: Avrupa Birliği ve Türkiye'de istihdamın Sektörel Dağılımı (2001-2004)

-Yüzde olarak-

Ülkeler	Tarım				Sanayi				Hizmetler			
	2001	2002	2003	2004	2001	2002	2003	2004	2001	2002	2003	2004
AB (25)	5.5	5.4	5.2	5.1	26.5	26.0	25.5	25.4	67.9	68.7	69.2	69.5
AB (15)	4.2	4.1	4.0	3.9	25.5	25.0	24.6	24.5	70.3	70.9	71.4	71.6
Euro-bölgesi (12 ülkeleri)	5.0	4.8	4.8	4.6	26.9	26.4	26.0	26.0	68.2	68.7	69.2	69.3
On Yeni Üye Ortalaması	10.7	10.7	10.2	8.7	32.9	32.1	32.1	32.6	56.3	57.0	57.7	58.6
Çek Cumhu- riyeti	4.8	4.8	4.5	3.7	40.1	39.7	39.4	39.1	55.2	55.5	56.1	57.2
Estonva	6.9	6.9	6.1	5.7	32.8	31.2	32.3	34.6	60.3	61.9	61.5	59.6
Letonya	14.8	15.1	13.4	12.5	25.9	24.4	25.8	26.6	59.2	60.5	60.8	60.9
Litvanya	17.1	17.6	17.8	15.8	27.2	27.4	28.0	28.1	55.7	54.9	54.1	56.1
Macaristan	6.2	6.2	5.8	5.3	34.4	34.1	31.9	32.8	59.4	59.7	62.3	61.9
Malta	-	-	-	2.2	-	-	-	34.3	-	-	-	63.4
Polonya	19.1	19.3	18.4	19.3	30.5	28.6	28.6	27.0	50.4	52.0	53.0	53.8
Slovenya	11.5	11.2	10.9	10.4	38.0	37.5	36.9	36.4	50.6	51.4	52.3	53.1
Slovakya	5.3	5.0	4.4	3.9	34.5	34.5	34.1	34.3	60.2	60.5	61.5	61.8
Türkiye	-	34.8	33.8	34.0	-	23.0	22.8	22.7	-	42.1	43.4	43.0

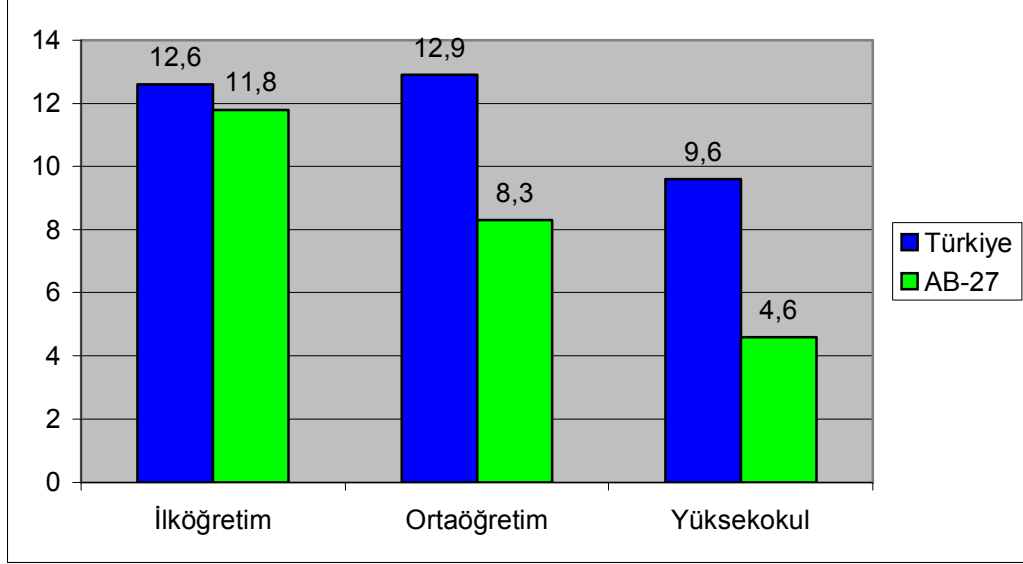
Kaynak: Avrupa Birliği verileri: (<http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page>. 09.06.2005;

Türkiye verileri: <http://www.die.gov.tr>. 21.06.2005).

Bu oran yeni ve eski AB üyeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye'nin tarım sektörü ağırlıklı bir yapıya sahip olduğu görülür. Sanayi sektörünün istihdamdaki payı ise, birliğe yeni ülkelerin katılımıyla %24.5'ten %25.4'e yükselmiştir. Türkiye'de ise bu oran %22.7'dir. Bu oran, Türkiye'nin iş gücünü tarım sektöründen sanayiye henüz arttıramadığını göstermektedir.

AB ile Türkiye üniversite mezunlarının işgücü durumuna göre kıyaslandığında, Türkiye'de üniversite mezunu, nitelikli işgücü sayılan, çalışabilir nüfusun %29'unun ekonominin dışında kaldığı, AB ülkelerinde ise üniversite mezunu ancak istihdam dışında olanların oranının %16 olduğu görülmektedir. Türkiye'de üniversite mezunu her 10 gencin 3'ü ekonomik yaşamın dışında kalmaktadır. Türkiye'de üniversite mezunlarının %71'i AB'de ise %83.2'si istihdam edilmektedir.

AB'de eğitim düzeyi ilerledikçe işsizlik azalmaktadır. İlköğretim seviyesindeki işgücü arasında işsizlik oranı %12 civarındayken, üniversite mezunları arasında bu oran %4.6'ya düşmektedir. Oysa Türkiye'de eğitim düzeyi ile istihdam arasında AB'de olduğu gibi bir ters orantı yapılamamaktadır. Türkiye'de eğitim düzeyinin yüksekliği ne işin niteliği ne de işsizliği belirleyici değildir. AB ülkelerinde üniversite mezunlarında işsizlik oranı kayda değer bir düşüş gösterirken Türkiye'de ilköğretim ve üniversite mezunlarının işsizlik düzeyi arasında belirgin bir fark görülmemektedir. Yani Türkiye'de okumak, işsizliğe çare olmamaktadır. Türkiye'de bu durumun iki ekonomik nedeni olabileceği belirtilmektedir. Bunlardan birincisi ekonominin, nüfus artışı ve güç gibi sebeplerle artan işgücü talebini emme kapasitesinin bulunmaması, ikincisi ise, Türkiye'deki 15-65 yaş arası çalışma çağındaki bulunan nüfusun istihdam edilebilir vasıflara sahip olamamasıdır.

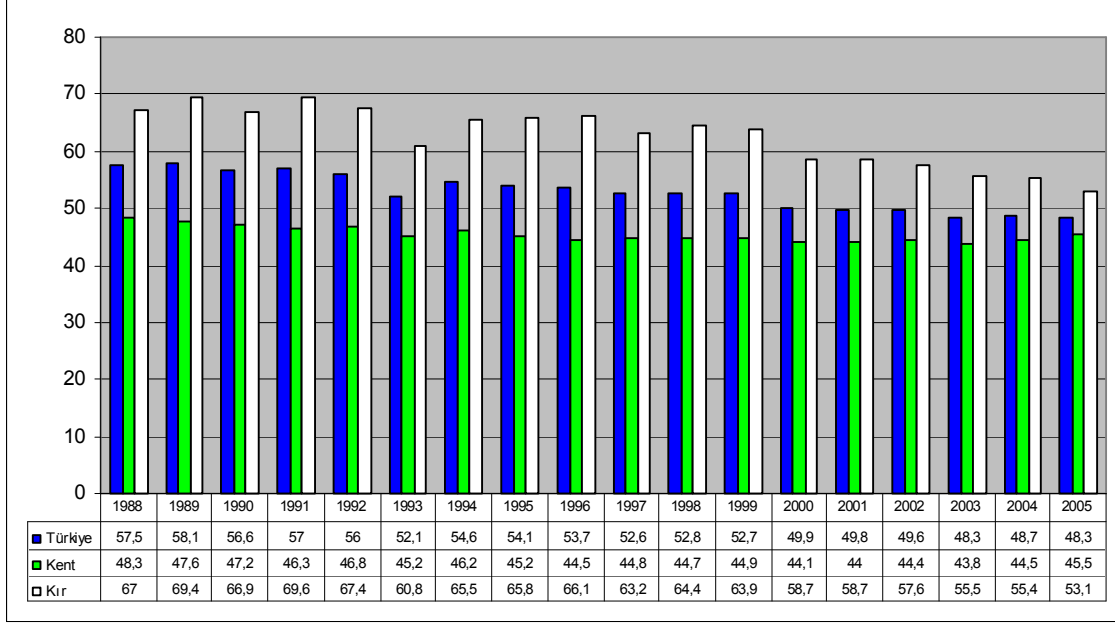
Grafik 1: Türkiye’de ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Öğrenim Düzeylerine Göre İşsizlik oranları (2006)

Kaynak: <http://www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&Id=397>

3.5. Küreselleşme İle Birlikte Türkiye’de İstihdamın Yapısındaki Değişim

3.5.1. Küreselleşme Sürecinin İşgücü Arzı Üzerindeki Etkileri

Türkiye’de işgücü arzı nüfus miktarı ve nüfusun demografik yapısına bağlı olarak günden güne artış göstermektedir. Türkiye’de nüfusun genç yapıda olması, çalışma çağındaki nüfusu ve işgücüne katılan nüfusu arttırmaktadır. Her yıl yaklaşık bir milyon kişi, çalışma çağındaki nüfusa eklenmektedir. Çalışma çağındaki nüfus miktarı 1988 yılında 33.7 milyon, 2005 yılında yaklaşık 50.8 milyon, 2006 Mayıs döneminde ise 52.4 milyon kişiye ulaşmıştır. Nüfus ise 73.4 milyon kişidir. İşgücü arzı her yıl ortalama %1.5 oranında artarak yaklaşık 300 bin kişi büyümüştür yani her yıl 300 bin kişiye istihdam olanağı yaratılması gerekmektedir. İşgücü arzı artmaktadır ancak, işgücüne katılma oranı azalmaktadır. OECD ülkeleri içinde işgücüne katılım oranı en az olan ülke Türkiye’dir. Her yıl daha fazla artan işgücüne karşılık, artan istihdam olanakları sınırlı kalmakta ve işsizlik kaçınılmaz olmaktadır (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006, 93).

Grafik 2: İşgücüne Katılma Oranları, Türkiye – Kent – Kır (15 +)

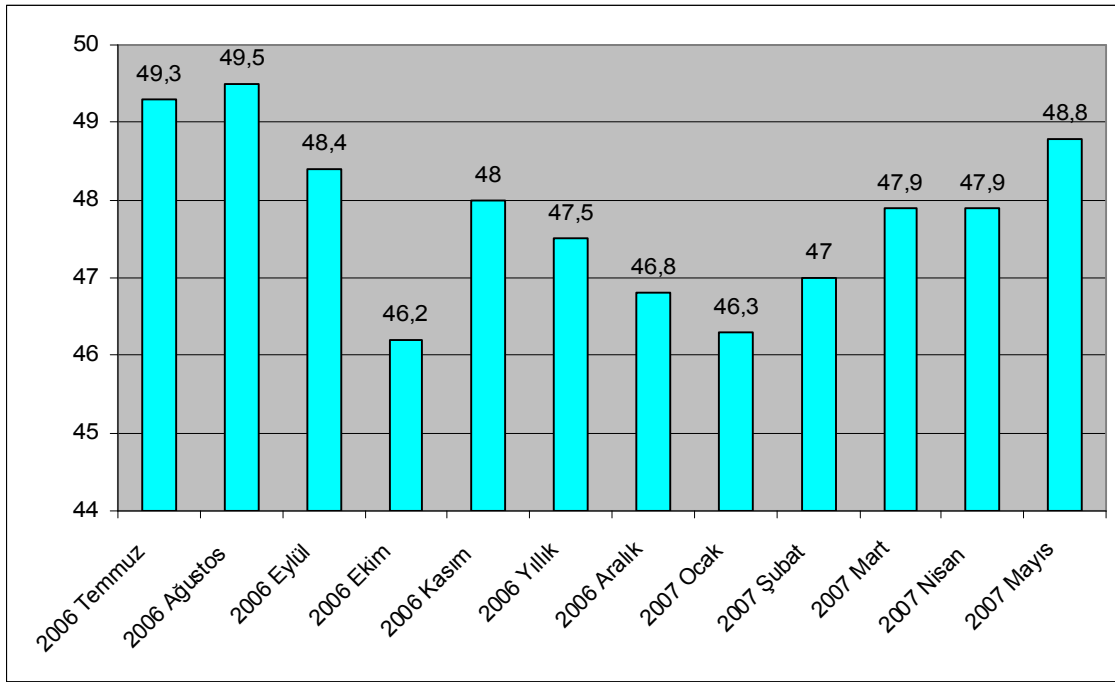
Kaynak: DİE, Hanehalkı İşgücü Veri Tabanı ve TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi, 2005 Yılı Sonuçları, Haber Bülteni, s.36

Grafik 2’de görüldüğü gibi Türkiye’de işgücüne katılma oranı 1988’de %57.5 iken, katılım eğilimleri zamanla düşmüş ve 2005 yılında %48.3 seviyesine gelmiştir. Bu orandaki azalış, toplumun iktisadi faaliyete katılan kesiminin daralması anlamına gelmektedir.

Grafik 3’de ise 2006 yılının Temmuz ayından, 2007 yılı Mayıs ayına kadar olan dönemde işgücüne katılım oranları gösterilmiştir. 2006 yılının işgücüne katılım oranı ortalaması %47.25’dir ve 2005 yılının işgücüne katılım oranına göre azalma göstermiştir. 2007 yılının Ocak ayında ise %46.3 olarak gerçekleşen işgücüne katılım oranı, 2007 yılının Mayıs ayında %48.8 seviyesine ulaşmıştır.

15-64 yaş arasındakilerin oluşturduğu, bir ülkenin istihdam potansiyelini gösteren nüfus, “çağ nüfus” olarak adlandırılmaktadır. Türkiye nüfusunun 3/2’sini çağ nüfus oluşturmaktadır (2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Sonuçları). Türkiye’de nüfus artış hızı hala yüksek olmakla birlikte düşmekte, nüfus ve istihdam potansiyeli ise artmaktadır. Ancak Türkiye’de yüksek işgücü arzı artışını emebilecek bir istihdam artışı, gerekli gelir artış hızına ulaşamadığından sağlanamamış ve bu durum işsizlik sorununun artmasına zemin hazırlamıştır.

Grafik 2'ye göre, Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki çalışma çağındaki nüfus dikkate alındığında, 2005 yılında işgücüne katılma oranı %48.3 olarak gerçekleşmiştir. Bunun anlamı, çalışma çağındaki her 100 kişiden ancak 48'i çalışmakta veya iş aramakta olduğudur. Bu oran dünya ülkelerinin oldukça gerisinde kalmaktadır. 2002 yılında OECD ülkelerinde işgücüne katılma oranı ortalama %71.1, ABD'de %76.1, Japonya'da ise %78'dir. İşgücüne katılma oranları etkin nüfusun bir göstergesidir ve bu orandaki düşüklük işgücünün verimli kullanılmadığını göstermektedir. Türkiye'de işgücüne katılma oranlarının düşük olmasının sebepleri arasında erken emeklilik, yüksek öğrenimde okuyan öğrenci sayısının artması, yüksek öğrenimde okuma süresinin uzaması ve enformel sektör ile aile işçiliğinin çok yaygın olması sayılabilir (Bozdağlıoğlu, 2004, 1-21).

Grafik 3: İşgücüne Katılma Oranı (%)

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?metod=IlgiliGosterge&id=3490>

3.5.1.1. Nüfusta Yaşanan Değişimler

3.5.1.1.1. Cinsiyet ve Eğitim Açısından İşgücü Arzı

İşgücüne katılım oranları cinsiyet açısından ele alındığında kadınların, çalışma hayatında yer alma oranlarının erkeklere oranla oldukça düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir. 1990 yılında erkeklerin işgücüne katılma oranı %79.7 iken, kadınların iş

gücüne katılma oranı %34.1'dir. Bu oranlar 2005 yılında kadınlarda %24.8'e düşmüş, erkeklerde ise %72.2'ye düşmüştür (tablo 5).

Tablo 5: Erkek ve Kadınların İşgücüne Katılma Oranları,
Türkiye - Kent - Kırsal (15+)

	ERKEK			KADIN		
	Türkiye	Kent	Kırsal	Türkiye	Kent	Kırsal
1988	81.2	78.1	84.7	34.3	17.7	50.7
1989	80.	76.8	84.8	36.1	17.8	55.1
1990	79.7	76.8	83.0	34.1	17.0	5.70
1991	80.2	77.0	84.1	34.1	15.6	55.5
1992	79.6	76.8	83.1	32.7	17.0	51.9
1993	78.0	75.2	81.6	26.8	15.7	40.5
1994	78.5	75.3	82.6	31.3	17.4	48.9
1995	77.8	74.1	82.6	30.9	16.8	49.3
1996	77.3	73.2	82.9	30.6	16.0	49.8
1997	76.7	72.9	82.0	28.8	16.9	45.0
1998	76.7	72.8	82.5	29.3	16.8	46.9
1999	75.8	72.2	81.2	30.0	17.8	47.4
2000	73.7	70.9	77.9	26.6	17.2	40.2
2001	72.9	70.6	76.3	27.1	17.4	41.7
2002	71.6	69.8	74.5	27.9	19.1	41.4
2003	70.4	68.9	72.9	26.6	18.5	39.0
2004	72.3	70.8	74.7	25.4	18.3	36.7
2005	72.2	71.5	73.5	24.8	19.3	33.7

Kaynak: DİE, Hanehalkı İşgücü Veri Tabanı & TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi, 2005 Yılı Sonuçları, Haber Bülteni, S. 36.

Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı kırsal kesimlerde, kentlere göre daha yüksektir. Çünkü kırsal kesimlerde kadın işgücü informel sektörde istihdam edilmektedir. Örneğin kadın iş gücü aile işçiliği yapmakta ya da tarım alanlarında ücretsiz çalışmaktadır. Ancak kadınların kırsal alanlarda işgücüne katılma oranları, kırsal alandan kentsel alana yaşanan iç göç yoğunluğu sebebiyle giderek azalmaktadır. Bu oran 2001 yılında %40 iken, 2005 yılında % 33.7'ye gerilemiştir. Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olmasının sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda pek çok sebebi vardır. Genel olarak işveren, kadın çalışanların yedek işgücü olarak görmekte ve evlilik, çocuk doğurma gibi nedenlerle kadın çalışanların işi bırakacakları kaygı ve öngörüsünü taşımaktadır. Bu durumda kadın

işgücüne olan talep azalmaktadır. Ayrıca kadınların işgücüne katılması, çalışma kararı alması bazı kesimlerde erkeğin izin ve denetimine bağlı olmaktadır. Bunun yanı sıra kadın iş gücü arzı cinsiyete dayalı engellerle kısıtlanmaktadır. Ayrıca kadın işgücü, değişen teknoloji ve küreselleşen ekonomilerin talep ettiği nitelikli işgücü kategorisine, eğitim seviyesinin düşüklüğünden dolayı girememekte ve ancak niteliksiz iş gücünün talep edildiği, düşük ücretli ve sosyal güvencesiz işlerde istihdam şansı bulabilmektedir. Kadınların genel eğitim düzeyindeki bu düşüklük kadınların istihdamını olumsuz yönde etkilemektedir (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006, 95-96).

Eğitim durumuna göre işgücüne katılma oranlarına bakıldığında, Türkiye’de Mayıs 2007 dönemi itibariyle işsizlerin % 72.5’i erkeklerden oluşurken, işsizlerin % 57.4’ü lise altı eğitilmiş durumda olanlardır. İstihdam edilen işgücünün ise % 72.9’u erkek nüfustan oluşurken, bunların % 61’i lise altı eğitilmiş durumda olanlardır. İstihdam edilenlerin % 57.7’si ücretli, maaşlı ve yevmiyeli, %27.7’si kendi hesabına ve işveren, % 14.6’sı ise ücretsiz aile işçisi konumundadır. Toplan işgücünün % 17.7’sini 15-24 yaş grubundakiler oluştururken, lise altı eğitilmişlerde iş gücüne katılma oranı %47.4, yüksek öğretim mezunlarında bu oran %79.5 olarak hesaplanmıştır. Lise altı eğitilmişlerde erkeklerin işgücüne katılma oranı % 71 iken, kadınlarda sadece %23’tür. Lise ve dengi okul mezunlarında erkeklerde işgücüne katılma oranı % 73.9, kadınlarda ise % 32’dir. Yükseköğretim mezunlarında erkeklerde işgücüne katılma oranı % 84.7, kadınlarda ise % 71.5’tir (Mayıs 2007 TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi).

Tablo 6, Türkiye’de 2003-2004 yıllarında eğitim durumuna göre işgücüne katılma oranlarını göstermektedir.

Tablo 6: Eğitim durumuna göre işgücü durumu, Türkiye (IV. Dönem)

	2003					2004				
	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İKO (%)	İO (%)	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İKO (%)	İO (%)
Toplam	23 206	20 811	2 396	47,1	10,3	24 297	21 870	2 428	48,4	10,0
Okur-yazar olmayanlar	1 518	1 424	95	26,8	6,2	1 512	1 459	54	23,9	3,6
Lise altı eğitilmişler	14 415	12 913	1 502	46,0	10,4	15 163	13 854	1 308	47,8	8,6
Lise ve dengi meslek	4 528	4 029	499	52,0	11,0	4 888	4 156	732	56,0	15,0
Yüksekokul ve fakülte	2 745	2 445	301	76,7	11,0	2 734	2 400	334	80,8	12,2
Erkek	16 966	15 159	1 807	69,5	10,7	17 954	16 158	1 796	72,1	10,0
Okur-yazar olmayanlar	472	431	41	45,1	8,7	529	486	44	44,8	8,3
Lise altı eğitilmişler	11 103	9 840	1 262	69,7	11,4	11 737	10 627	1 110	72,1	9,5
Lise ve dengi meslek	3 588	3 247	341	68,2	9,5	3 866	3 393	473	72,7	12,2
Yüksekokul ve fakülte	1 803	1 640	163	82,2	9,0	1 821	1 653	169	85,6	9,3
Kadın	6 240	5 652	588	25,1	9,4	6 344	5 712	632	25,1	10,0
Okur-yazar olmayanlar	1 046	993	53	22,7	5,1	983	973	10	19,1	1,0
Lise altı eğitilmişler	3 312	3 073	239	21,5	7,2	3 426	3 228	198	22,1	5,8
Lise ve dengi meslek	940	782	158	27,3	16,8	1 022	764	258	29,9	25,3
Yüksekokul ve fakülte	943	805	138	68,1	14,6	913	748	165	72,8	18,1

Kaynak: <http://tuik.gov.tr>

Not: (İKO) İşgücüne katılma oranı, (İO) İşsizlik oranını ifade etmektedir.

Tablo 6’de işgücüne katılma oranı (İKO) ve işsizlik oranı (İO) beraber verilmiştir. Okuryazar olmayanlar ve lise altı eğitilmiş durumda olanlarda işsizlik oranı 2004 yılında azalma göstermiştir. Ancak lise ve dengi meslek okulu ya da yüksekokul fakülte mezunlarında işsizlik oranları artmıştır. İşgücüne katılma oranı ise sadece okuryazar olmayanlar için düşmüş, diğerlerinde artmıştır. Erkek ve kadınlarda işgücüne katılma oranlarında ise yalnızca okuryazar olmayanlarda bir düşüş gözlenirken, diğerlerinde artış olmuştur.

İki cinsiyet için de son 15 yılın verileri incelendiğinde işgücüne katılım oranlarının en yüksek olduğu eğitim düzeyi yüksekokul ve fakülte olduğu görülmektedir. Emek piyasasına katılmanın üniversite eğitilmişler arasında daha yüksek olmasının bir nedeni; yüksek öğretim maliyetinin geri kazanılma beklentisidir. Diğer bir nedeni ise, özellikle kentsel işgücü piyasalarında, yüksek öğretimin katılımcılara daha fazla iş imkanı sunmasıdır. Çünkü yüksek öğrenim görmüş işgücü, daha kalifiye olup, değişen işgücü ve iş piyasalarına daha uyumlu işgücüdür (Biçerli, 2004, 241).

3.5.1.1.2. Türkiye’de İstihdam Seviyesi ve Sektörel Dağılım

Türkiye İstatistik Kurumu’nun üçer aylık dönemler itibariyle her ay açıkladığı Hanehalkı İşgücü Anketi’nin Nisan-Mayıs-Haziran 2007 dönemini kapsayan “Mayıs 2007” sonuçlarına göre, bu yılın Mayıs döneminde Türkiye’de kurumsal olmayan sivil nüfus, 2006’nın aynı dönemine göre 929 bin kişi artarak 73 milyon 414 bin kişiye, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus da 854 bin kişi artarak 52 milyon 415 bin kişiye çıkmıştır (TUIK Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları). Ancak ne yazık ki, istihdam artış hızı, nüfus artış hızının gerisinde kalmıştır. Türkiye’de istihdam artış hızı, daima nüfus artış hızının gerisinde kalmıştır. 1988-2005 döneminde çalışma çağı nüfusu 17.080 bin kişi artarken, istihdam sadece 4.292 bin kişi arttırılabilmıştır (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006, 97).

Tablo 7’de Türkiye’de 1988-2005 yılları arasında işgücü ve istihdam oranları gösterilmektedir. Tabloya göre Türkiye’de, 15 yaş ve üzeri nüfus artış hızı ortalama olarak %2.44 oranında iken, toplam istihdam artış hızı %1.32 oranında gerçekleşmiştir. Buna göre artan nüfusa yeterli derecede iş imkanı yaratılamamış ve nüfus artış hızı, istihdam artış hızının hep üzerinde seyretmiştir (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006, 97).

Tablo 7: İşgücü ve İstihdam (15+)

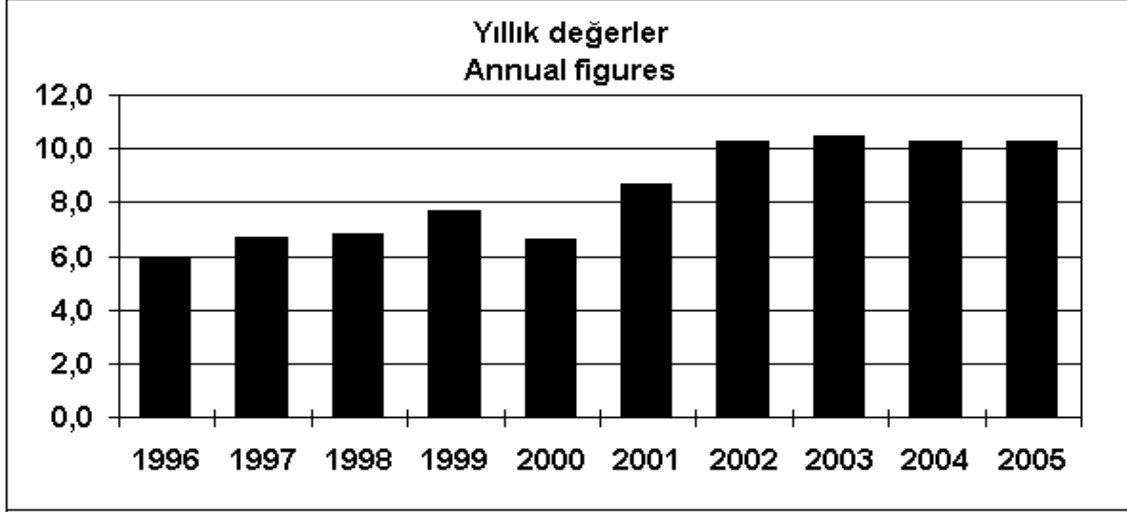
Yıllar	Nüfus (15+)	Nüfus Artış Oranı	İşgücü (Bin)	İstihdam (Bin)	İstihdam Artış Oranı
1988	33746	—	19390	17754	—
1989	34315	1.7	19930	18222	2.6
1990	35601	3.7	20 150	18538	1.7
1991	36868	3.6	21 010	19288	4.0
1992	37985	3.0	21 264	19460	0.9
1993	38957	2.6	20313	18499	-4.9
1994	40038	2.8	21 876	20006	8.1
1995	41 175	2.8	22285	20586	2.9
1996	42243	2.6	22696	21 194	3.0
1997	43 299	2.5	22755	21 203	0.0
1998	44295	2.3	23385	21 778	2.7
1999	45 310	2.3	23 877	22048	1.2
2000	46 211	2.0	23078	21 581	-2.1
2001	47 158	2.0	23491	21 524	-0.3
2002	48041	1.9	23818	21 354	-0.8
2003	48912	1.8	23641	21 147	-1.0
2004	49906	2.0	24289	21 791	3.0
2005	50826	1.8	24565	22046	1.2

Kaynak: DİE, Hanehalkı İşgücü Veri Tabanı. & TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi, 2005 Yılı Sonuçları, Haber Bülteni, S. 36.

Türkiye ekonomisi özellikle piyasa ekonomisine geçiş sürecinden itibaren işsizlik problemi ile mücadele etmektedir. 1990 yılında %8.2 olan işsizlik oranı 2000 yılında %6.6'ya gerilemiş ancak ekonomik kriz sonrası 2001'de %8.7, 2002'de %10.3, 2003'de %10.5, 2004'de %10.3, 2005'de %10.3 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranları 2006 yılının Mayıs döneminde % 8.8 iken, 2007 Ocak döneminde %11, Şubat'ta % 11.4, Mart'ta % 10.4 ve Nisan ayında % 9.8 düzeyindedir.

Aşağıdaki grafikte de görüldüğü gibi son beş yıldır işsizlik oranlarının düşürülmesi yönünde bir başarı sağlanamamış ve işsizlik oranları kriz öncesi düzeyine dönememiştir.

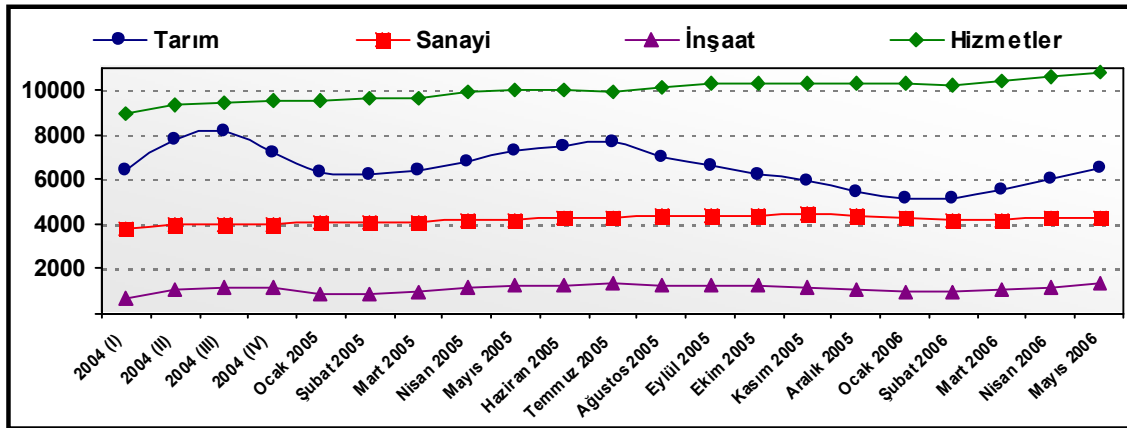
1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
6,0	6,7	6,8	7,7	6,6	8,7	10,3	10,5	10,3	10,3

Grafik 4: Türkiye’de İşsizlik Oranları (1996-2005/yıllık%)

Kaynak: <http://www.die.gov.tr/ep.htm>

TUIK Hanehalkı İşgücü Araştırması 2006 Mayıs dönemi sonuçlarına göre, Türkiye’de istihdam edilenlerin % 28.4’ü tarım, % 18.7’si sanayi, % 5.8’i inşaat ve % 47.1’i ise hizmetler sektöründedir. 2005 yılı Mayıs dönemi ile karşılaştırıldığında tarım sektörü istihdamının 3.6 puan azaldığı, hizmetler sektörü istihdamının ise 2.9 puan arttığı görülmektedir. Bu durum aşağıdaki grafikte de görülmektedir.

Grafik 5: İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (bin kişi)

Kaynak: <http://tuik.gov.tr/PrehaberBultenleri.do?id=350>

Türkiye’de istihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde, tarım sektörünün payının çok yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Türkiye’de tarımın istihdamdaki payı, giderek azalmakla birlikte, gelişmiş ülkelere göre hala çok yüksek seviyededir. Bu pay gelişmiş ülkeler ve AB’de % 3’ler civarındadır. 2005 yılı sonlarında ise, istihdamda tarım sektörünün payında dikkate değer bir azalma görülmüştür. Bu azalma, yani sadece 2005 yılındaki azalma oranı 1995-2004 yılları arasında tarım sektörünün istihdamdaki payının azalma oranının yarısı kadardır.

Sanayi sektörünün istihdamdaki payı ise 1995 yılında bir artış göstermiş ancak daha sonraki yıllar bu oranda ciddi dalgalanmalar olmamıştır. Türkiye, sanayi sektörünün istihdamdaki payı açısından A.B ülkeleri ortalaması ile aşağı yukarı aynı seviyelerdedir. Ancak Türkiye’de sanayi sektöründe yeterli iş olanakları yaratılmadığından dolayı, işgücü tarım sektöründen hizmetler sektörüne doğru kaymaktadır.

Hizmetler sektörünün istihdamdaki payı ise sürekli bir artış trendi göstermektedir. Ülkemizde hizmetler sektörünün payı, son 10 yılda %33.9’dan %47.1’e yükselmiştir (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006, 99).

Türkiye’de Mayıs 2006 döneminde yeni işe başlayan ya da iş değişikliği yapanların %17.5’i tarım, %21.7’si inşaat, %22’si sanayi ve %38.7’si hizmetler sektöründe işe başlamıştır. İşgücü dışına çıkanlardan daha önce bir işte çalışanların %35.2’si tarım, %23.8’i sanayi, % 4.9’u inşaat ve % 36’sı ise hizmetler sektöründe çalışmıştır (www.iskur.gov).

Türkiye nüfusunun %40’ı hala kırsal alanlarda yaşamakta ve istihdamın %30’a yakın kısmı (son yıllardaki hızlı düşüşe rağmen) tarım sektöründedir. İşgücünün giderek tarım dışı alanlara kaymasının en önemli etkisi, tarım sektöründeki düşük verimliliklerdir. Tarım sektöründen kopan düşük vasıflı işgücü, sanayi ve hizmetler sektöründe istihdam güçlüğü yaşamış ve böylece işsizlik artmıştır (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006, 98-99).

İstihdamın sektörel dağılımında, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi hizmetler sektörü ağırlıklı paya sahip olsa da, ücretli ve yevmiyeli olarak çalışanların payının hala yüksek olması, işgücünün sektörel dağılımı açısından henüz istenilen noktada bulunmadığını göstermektedir (Biçerli, 2004, 269). Tarım sektöründe istihdamın payı gelişmiş ülkelerdeki

azaltılmanın, tarımın ihtiyaç duyduğu işgücü dışındaki fazlalık, mesleki eğitimden geçirilerek hizmet ve sanayi sektöründe istihdama kazandırılmalıdır.

3.5.1.2. İşgücünün Niteliğinde Yaşanan Değişmeler

3.5.1.2.1. Teknoloji, Bilgi Toplumu ve İstihdam

“Enformasyon ve iletişim dallarındaki yeni buluşlar sonucu, dünyamız sanayi devrimine benzer ve hatta belki daha önemli bir devrime girmiş ve yeni bir çağ açılmıştır: Bilgi çağı” (Kırdar, 2004, 99). “Enformatik yüzyıl ya da bilgi çağı, bilginin üretim için temel kaynak olduğu, bilgi üretimi ve iletiminin yaygınlaştığı, bilgi üretimi ve dağıtımında çalışanların çoğunlukta olduğu, sürekli öğrenme ve bilgilenme yoluyla değişme ve gelişmenin kaçınılmaz hale geldiği yeni toplumsal ve ekonomik örgütlenme dönemini işaret etmektedir.” (Balay, 2004, 66).

Küreselleşme ile yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki değişmeler, eğitim alanında değişimi de zorunlu kılmaktadır. Eğitim, hala devam eden küreselleşme sürecine, insanları yeniden eğitmek yoluyla birey ve toplumları yeni koşullara ve teknolojiye uyumlu hale getirerek önemli katkılar sağlayacaktır (Balay, 2004, 66). Kırdar’a göre; “1960’lı yıllarda ünlü Amerikan iktisatçıları Edward Fulton Denison ve Simon Kuznets ekonomik gelişmenin sadece sermaye yatırımı ve işgücü ile sağlanamayacağını, eğitim, talim-terbiye, araştırma, yeni teknoloji üretme ve yönetim kabiliyeti gibi gelişme için gerekli diğer katkılar olduğunu, çok inandırıcı bir şekilde kanıtlamışlardır” (Kırdar, 2004, 109).

İnsanlığın var oluşundan bugüne bilgi edinmek uğraşısı her daim var olmuş, insanoğlu edinilen bilgi ile tabiatı keşfetmiş, kendisini keşfettiği tabiatı korumuş, yaşamını kolaylaştıracak icatlar yapmış ve bilgisi ile tabiata hükmetmeye başlamıştır. Ancak insanoğlunun bugün ulaştığı bilginin önemi, hiçbir çağdaki ile mukayese edilemeyecek derecededir. İnsanlığın keşfetme arzusu, onu araştırma-geliştirme faaliyetlerine yöneltmiştir. Bugün bilgi toplumu; tüm ekonomik eylemleri etkileyecek biçimde, nitelikli, yüksek produktiviteye sahip ve adaptasyonu yüksek insan gücü talep eder olmuştur (Yücel, 1997, 2).

Her yeni bilgi, yeni bir bilginin üretilmesine zemin yaratmış ve yol açmıştır. Bu bilimsel gelişme sürecini dikkatle takip eden ve araştırma-geliştirme faaliyetlerine yönelen ülkeler, bilimsel gelişme sürecinin devamlılığını sağlamış ve bu sürecin merkezinde yer

edinerek, bilimin getirdiği avantajları sonuna kadar kullanmışlardır. Diğer taraftan, bilimsel gelişmenin önemini idrak edemeyen ülkeler süreç dışında kalmış ve bilimsel gelişme trenini kaçırarak ülkelerinin bu avantajı kullanmasını sağlayamamışlardır. Dolayısıyla bugün kimi toplumlar bilgi toplumu oluşturmuş, kimileri sanayileşmiş, kimileri ise hala tarım toplumundan-sanayi toplumuna geçiş dönemini yaşamaktadır (Yücel, 1997, 3).

Bilgi teknolojisinin üretime koşulması ile beraber, iletişim ağı da genişlemiş ve dünya ekonomisi küçülmüştür. Ülke ekonomilerinin rekabet gücü ise, yeni bilgi ve teknoloji üretebildikleri ve üretilen bu bilgi ve teknolojiyi üretime dönüştürebildikleri sürece artmaya başlamıştır (Yücel, 2007, 4).

Teknolojik gelişmenin temel mantığı: yeni üretim yöntemlerinin keşfi, kaynak tasarrufu yaparak üretim miktarının artırılması ya da aynı miktarda üretimin daha az kaynak kullanılarak üretilmesidir. Dolayısıyla teknolojik bir gelişme ile ya sermaye faktörünün marjinal verimliliği emeğinkinden daha fazla artacak ve emek tasarrufu sağlanacak ya da, emeğin marjinal verimliliği sermayeninkinden daha fazla artacak ve sermaye tasarrufu sağlanacaktır. Yansız yenilikler ise, emek ve sermayenin marjinal verimliliğini aynı oranda artırır. Teknolojik gelişmenin bu tanımları İngiliz iktisatçı John Hicks'e (1932) aittir. Günümüzde teknoloji üreticisi birkaç sanayi ülkesinde genç nüfusun azlığı nedeni ile işgücü kıtlığı büyük bir sorun teşkil etmektedir. Dolayısıyla söz konusu teknoloji üreticisi ülkelerde, araştırma-geliştirme faaliyetleri, sermayeyi emek faktörü yerine ikame edilebilecek ve emek tasarrufu sağlayacak yönde sürdürülmektedir (Abramovitz and David, 1996).

Teknolojik yenilikler belirli bir üretim faktörünün tasarrufuna yönelik olabileceği gibi, belirli bir sektöre yönelik de olabilir. Şöyle ki; eğer teknolojik bir yenilik, bir sektörde yoğun olarak kullanılan bir üretim faktöründen tasarruf sağlıyorsa, söz konusu sektörde üretim artışı görülürken diğer sektörlerde üretim azalacaktır (Abramovitz and David, 1996).

Ülke ekonomilerinin teknolojik yeteneğe sahip bilgi toplumu olabilmeleri için yeni teknoloji üretmeleri ya da hali hazırda üretilmiş teknolojiyi transfer ederek özümsemeleri ve tabi ki ekonomik aktivitelerde kullanabilmeleri gerekmektedir. Bilgi çağına ayak uydurabilmek ve üretim faktörlerinin, bilhassa emek faktörünün atıl kalmasına meydan vermemek ise ancak eğitim ve öğretim sisteminin geliştirilmesi ve değişen teknolojiye adaptasyonunun sağlanması ile mümkün olmaktadır (Abramovitz and David, 1996).

Teknoloji iki yönlü bir kavramdır. İktisadi gelişme ve ilerlemenin hem sebebi, hem de sonucu olarak görülebilir. Teknoloji Yücel'e göre: "Bilimsel ve sistematik bilgilerin pratik amaçlar ve işler için geliştirilmesi ve uygulanmasıdır. Bir yandan ihtisaslaşmayı zorlayan teknoloji, diğer yandan da ihtisaslaşmanın bir neticesi olmaktadır". (Yücel, 1997, 7). Teknoloji işbölümü ve uzmanlaşmayı, planlama ve organizasyonu gerektirmektedir.

Teknolojik ilerleme üretimde verimliliği arttırarak, yeni yöntemlerin kullanılmasıyla yeni ve daha kaliteli ürünlerin üretilmesine olanak tanımaktadır. Bilgi ağının genişlemesi ve ekonomileri kuşatması ile birlikte artık bilginin kendisi yeni bir üretim faktörü olarak görülmeye başlanmaktadır. Bilginin artan önemi hizmet sektörünün önemini arttırmış, pazarlama, bankacılık, eğitim ve sağlık sektörleri değeri yükselen sektörler olarak anılmaya başlanmıştır. Gelişen internet ağları sayesinde bilgiye ulaşmada zaman ve mekan kavramı önemini yitirmeye başlamıştır.

Değişen ve gelişen yalnızca teknoloji değildir. Bilgi toplumunun insanı da yeni sıfatlar kazanmaktadır. 21. yüzyılda işgücü, daha araştırmacı, mukayese ve sentez yapabilme yeteneğine sahip, insan ilişkileri kuvvetli, daha yaratıcı ve değişen koşullara uyumlu, öğrenebilme yeteneğine haiz, ikna kabiliyeti yüksek ve daha yaratıcıdır. Artık makbul olan ürün üretebilmekten çok, bilgi üretebilmek ve yeni çözümler sunabilmektir (Yücel, 1997, 25-27).

Teknolojik ilerleme, bilgi toplumuna geçiş, internet teknolojileri ve elektronik ticaret giderek önem kazanmakta, üretim biçimlerini ve istihdamı direkt olarak etkilemektedir. Artık ülke ekonomileri yeni dünya düzenine ve teknolojik değişmelere uyum sağlayabilmek için birtakım yapısal önlemler almakta ve Ar-Ge faaliyetlerine ağırlık vermektedir. İnternet teknolojileri, elektronik ticaret, bilgi ve haberleşme teknolojileri ile bilgiye ulaşmak daha da kolaylaşmakta ve sistematik bir hal almaktadır (www.iskur.gov). Bu sistematik işleyişten fayda sağlayabilmek, ancak bilgi teknolojisine yüksek derecede uyum sağlayabilen beşeri sermayeye sahip ekonomiler için mümkün olmaktadır.

3.5.1.2.2. Beşeri Sermaye ve Artan Önemi

Beşeri sermaye ekonomik büyümenin en temel kaynağı olup, üretime katılan bireyin sahip olduğu ve insanın niteliğini vurgulayan; bilgi, beceri, tecrübe ve dinamizm gibi pozitif değerleri ifade eden bir kavramdır. Beşeri sermaye eğitimin bir fonksiyonudur. Üretim kalitesinin artırılması, ekonomik büyüme sağlanması ve ilerleyen teknolojiye uyum sağlanabilmesi, beşeri sermayenin vasıflarının ve niteliğinin artırılmasına bağlı hale gelmiştir. Kısacası teknolojik gelişme ve bilgi toplumuna geçiş, beşeri sermayenin önemini arttırmıştır. Beşeri sermayenin etkin bir biçimde kullanılması ise fiziksel sermaye ile olan uyumuna bağlıdır. Yani bir işletmede yüksek derecede beşeri sermayeye sahip elemanlar varsa, bu işgücünün vasıflarını ortaya çıkarabilmeleri ve produktiviteyi arttırabilmeleri için yeterli teknik donanımın da kurulmuş olması gerekmektedir. Dünya ekonomisinde özellikle 1980'lerden sonra ivme kazanan ve etki alanı genişleyen küreselleşme sürecinin istihdam boyutundaki etkileri incelenirken; bu incelemenin her aşamasında karşılaşılan temel kavram beşeri sermayedir. Dünya genelinde hızlı bir biçimde yaşanan ekonomik ve yapısal dönüşüm süreci ve bu sürecin odağında yer alan küreselleşmenin olumsuz etkilerinden kaçınabilmek için işgücü piyasalarının geliştirilmesi, modernleştirilmesi ve teknolojik gelişmelere uyumlu hale getirilmesi büyük önem taşımaktadır (www.iskur.gov).

İleri teknolojinin üretime uyarlanması istihdam da önemli değişiklikler yaratmaktadır. Makineler insan emeğinin yerini almaya başlamıştır. Böylece insan sağlığını etkileyen işleri makineler yapmakta ve insanlar daha iyi ve bilgi yoğun işlerde istihdam edilmektedir. Bu durumda işi yapan makineler, iş yapan makineleri kullananlar ise insanlardır. İstihdam ve işgücü piyasasında görülen bu değişim, istihdam da sürekli hizmet içi eğitimi gündeme getirmektedir. Enformasyon ve otomasyon teknolojisinin sanayide uygulanması “özümseme” durumunu gündeme getirmekte ve değişen şartlara ve teknolojiye uyum sağlayacak işgücünün yetiştirilmesi ise ancak hayat boyu eğitim ile mümkün olmaktadır (Yücel, 1997, 91).

3.5.1.3. Ekonomik Alanda Yaşanan Değişimler

3.5.1.3.1. Yabancı Yatırımlar, Özelleştirmeler ve Firma Birleşmelerinin İstihdam Üzerindeki Etkisi

Küreselleşme ile birlikte ulaşım ve haberleşme alanındaki teknolojik gelişmelerle dünya piyasaları giderek bütünleşmekte, ticaret ve sermaye akımları rahatça yer değiştirebilmektedir. Ancak söz konusu mobilite, yeni dünya düzeni içinde baş aktörler olan

AB, Japonya ve Kuzey Amerika'da dünyanın geri kalan kısmına kıyasla daha yoğun bir biçimde gözlenmektedir. 1980'li yıllardan itibaren dünya nüfusunun neredeyse %70'lik kısmına sahip ülkelerin, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının sadece % 10'luk kısmını alabilirken, söz konusu aktör ülkelerin (AB, Japonya ve K.Amerika) ise doğrudan yabancı sermayenin %90'ını aldığı görülmüştür. Bu dengesizliği yaratan ve gelişmekte olan ülkelerle 3. dünya ülkelerine doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının girişini sınırlandıran pek çok neden sıralanabilir: Bu ülkelerdeki esnek olmayan yasal mevzuat ve sınırlamalar, ulusal ekonomi politikaları, söz konusu ülkelerin küresel sermayeye güven vermeyen riskli ekonomik yapısı, bu ülkelerdeki üreticilerin rekabet edebilme gücü ve son olarak değişen ve gelişen piyasa koşullarına uyum sağlayabilecek beceri ve nitelikte insan gücünün bu ülkelerde var olup olmadığı...(Uysal, 2003, 310-325).

Öte yandan küresel sermayenin dikkate aldığı bir diğer nokta ise yatırım yapılacak olan ülkedeki gerekli ve yeterli fiziki ve teknolojik altyapı ve donanımın varlığıdır.

Küresel sermayenin bu taleplerini dikkate alan bazı ülkeler, ulus ötesi sermaye ve çokuluslu şirketlerin, ekonomilerin gelişmesinde ve istihdam sorunlarının çözümünde önemli bir rol oynayacağına duydukları inançla, ulus ötesi sermayeye mali ve fiziki manada cazip imkanlar sunmaya çalışmaktadırlar.

Ancak ne var ki; söz konusu küresel sermayenin yatırım yaptığı her ülkeye ekonomik ve sosyal açıdan aynı yararı sağladığı ya da aynı dezavantajlar yarattığı söylenemez. Küresel sermayeye yöneltilen eleştirilerin en temel noktası; çokuluslu sermayenin, yatırımlarını yaptığı ülkede kendi kurallarını koyarak bu kurallara göre hareket ettiği ve yatırım yapılan ev sahibi ülkenin ulusal ekonomi politikalarını uygulamakta yetersiz ve güçsüz kaldığı görüşüdür. Ayrıca küreselleşme ile birlikte artan mobilite ve güçlü iletişim ağı ile finans piyasaları birbirine bağlı ve sürekli etkileşim içindedir. Çokuluslu sermayenin herhangi bir sebepten dolayı yatırım yaptığı ülkeyi terk etmesi, enformasyon ağlarıyla birbirine bağlı olan küresel ekonomiyi zincirleme bir etki ile etkileyecek ve Asya ve Rusya krizlerindeki gibi küresel krizlere yol açabilecektir. Kuralları küresel şirketler ve çok uluslu sermaye belirlemekte ancak sosyal politikaların ve maliyetlerin sorumluluğunu üstlenmektedir. Hedef ekonomik gelişme sağlamak ve kar elde etmektir. Ancak ulusların sosyal ve kültürel yapıları göz ardı edilerek zamanla, eşitsizlik, yolsuzluk, dışlanma sorunları, çevre sorunları

gözlenmekte; işsizlik sorunu yapılaşmakta, ücretler azalmakta ve sosyal huzursuzluk baş göstermektedir (Zencirkıran, 2001).

Hedef bütünleşmek olduğu halde, dünya artık küreselleşme sürecinde çokuluslu şirketler gibi yeni aktörlerin hakimiyetinde bütünlükten uzaklaşmakta ve dünya, güçler arası rekabete sahne olmaktadır. Az gelişmiş ülkelere doğrudan veya dolaylı yabancı sermaye yatırımları sınırlı kalırken, yatırımlar oluşturulmuş ekonomik birliklere üye ülkeler arasında yoğunlaşmakta ve hatta o ülkelerin istihdam oranları nispeten düşük olan kırsal bölgelerinde değil, büyük şehir merkezlerinde yoğunlaşmaktadır. Böylece ülkelerarasındaki gelişmişlik farkları daha da artmaktadır (Zencirkıran, 2001).

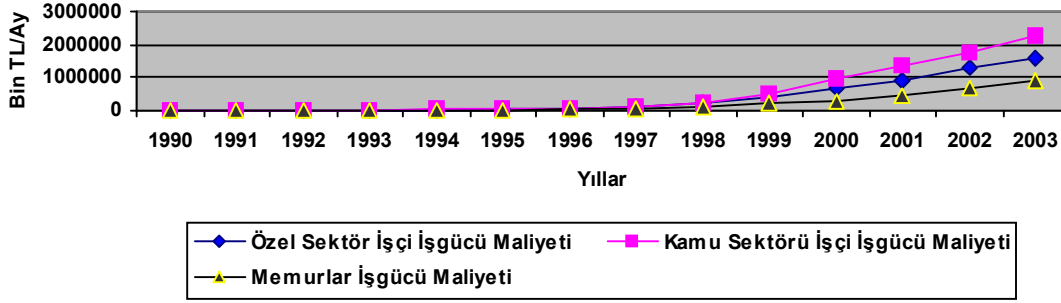
Doğrudan yabancı yatırımlar, neredeyse sadece gelişmiş endüstriyel ülkelerde yoğunlaşmaktadır. Yani ekonomiler uluslararasılaştıkça, refah ve üretim son derece adaletsiz bir dağılım ile yerel ya da bölgesel olarak kalmaktadır (Hirs-Thompsan, 1996, 79-80).

3.5.2. Küreselleşme Sürecinin İşgücü Talebi Üzerindeki Etkileri

İşgücü talebini belirleyen temel iki unsur, büyüme oranı ile işgücü maliyetidir. İşgücü talebi ile büyüme oranı arasında doğru orantılı bir ilişki söz konusu iken işgücü maliyetleri ile ters orantılı bir ilişki vardır. (İktisat teorisinde büyüme ile istihdam arasındaki doğrusal bir ilişki kurulsa da, söz konusu ilişkide, özellikle 1970’li yıllardan itibaren, kopukluk görülmeye başlanmıştır. Yani ilişki karmaşıklaşmış ve büyüme ile istihdam arasında ne birebir ne de kararlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Ancak bu konuda literatürde iktisatçılar arasında bir fikir birliği de sağlanabilmiş değildir.) Dolayısıyla yüksek işgücü maliyetlerinin azaltılması, istihdam üzerinde önemli ve olumlu katkılar sağlayacaktır (Bozdağlıoğlu, 2004, 4).

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) tarafından yapılan “Artan İşgücü Maliyeti ve Sonuçları” konulu araştırma sonuçlarına göre, Türkiye’de işgücü maliyetlerinin AB’ye yeni katılan ve aday ülkelere göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir. İşgücü maliyetlerinin bu derece yüksek olması, verimlilik artışlarına bir darbe vurarak önemli ihracat kayıplarına, ithal malların hakimiyetine, işsizlik artışına ve kayıtdışılaşmanın artmasına yol açmaktadır (Gürsel, 2005, 1).

Aşağıdaki grafik, Türkiye’de 1990-2003 yılları arasında özel-kamu sektörü işçi ve memurlarının işgücü maliyetlerinin seyrini göstermektedir (Bozdağlıoğlu, 2004, 4).

Grafik 6: Türkiye’de Yıllar İtibariyle Özel-Kamu Sektörü İşçi ve Memurların İşgücü Maliyetleri (1990-2003)

Kaynak: <http://tuik.gov.tr>

Grafik 6 incelendiğinde 1990-98 yılları arasında işgücü maliyetlerinde önemli bir artış görülmezken, 1998-2003 yılları arasında ise, kamu sektörü işgücü maliyetleri dikkate değer ölçüde artış göstermiştir. 1990-98 yılları arasında kamu ve özel sektör işgücü maliyetleri arasında önemli bir farklılık yokken, 1998-2003 yılları arasında ise kamu ve özel sektör işgücü maliyetleri arasındaki farklılaşma belirginleşmiştir. Grafığe göre en yüksek işgücü maliyetleri kamu sektöründe görülmekte ve işgücü maliyetlerindeki bu yüksekliğin kamu sektöründeki işgücü talebini daralttığı kanısına varılmaktadır.

Ülkemizde işgücü maliyetlerinin yüksekliği, kayıtdışı ekonomik faaliyetlerin büyümesinde etkisi olan önemli bir unsurdur. OECD verilerine göre Türkiye, 1985-2001 döneminde vergi yükünü en çok arttıran ülke olmuştur. Vergi oranlarının bu derece yüksek oluşu yatırım ve istihdamı olumsuz etkilemiş, işsizliği ve kayıtdışılığı arttırmıştır (Biçerli, 2004, 249-250).

“Gerek istihdam vergilerinin gerekse gelir vergisinin yükünü hafifleterek büyümenin istihdam sağlama kapasitesini arttırması mümkündür. Daha ileri giderek, bu stratejinin işsizlikle mücadelede ihmal edilemeyecek kadar önemli bir unsur olduğu iddia edilebilir.” (Coşkun, 2006, 1)

Diğer taraftan işgücü talebini belirleyen unsurlardan biri de büyüme oranıdır. Aşağıdaki tablo istihdam, GSMH ve işgücü verimlilik artış oranlarının 1994-2004 yılları arasındaki durumunu göstermektedir (Bozdağlıoğlu, 2004, 4)

Tablo 8: İstihdam ve GSMH-GSYİH Büyüme Hızları (1994-2004)

YILLAR	(1)GSMH (Cari Fiy., Milyon Dolar)	(2)GSMH Büyüme Hızı (%)	(2)GSYİH Büyüme Hızı (%)	(*)İstihdam Artış Oranı (%)	(*)İstihdam Oranı (%)	(*)İşgücü Verimlilik Artış Oranı (%)
1994	132,3	-5.0	-6.1	7.5	---	-7.7
1995	170,1	6.7	8.0	2.5	51.2	3.4
1996	183,6	7.3	7.7	2.5	51.2	4.8
1997	192,3	7.6	8.3	-0.1	50.0	10.3
1998	206,5	3.2	3.9	2.5	50.2	0.3
1999	185,2	-4.7	-6.1	2.6	50.4	-6.7
2000	200,1	7.1	6.3	-3.9	47.2	7.8
2001	145,7	-7.4	-9.5	-4.1	44.4	-6.5
2002	180,8	7.8	7.9	2.8	44.9	8.8
2003	239,2	5.9	5.8	-1.1	43.6	6.4
2004 (3)	299,4	9.9	8.9	2.0	43.8	6.8

Kaynak: (1) TOBB, 2004:129.

(2) T.C. Maliye Bakanlığı, 2004:13.

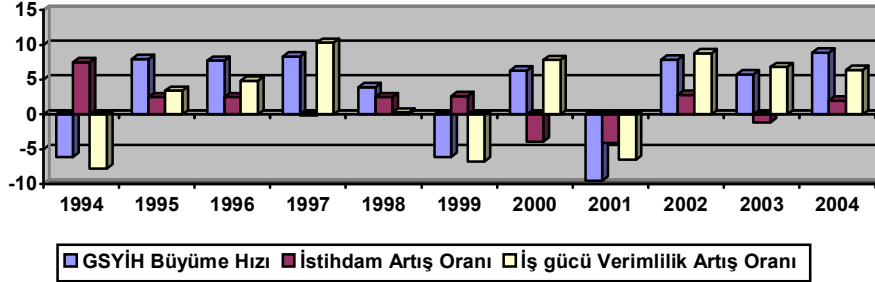
(3) DİE, 2005 (www.die.gov.tr/ TURKISH/ SONIST/GSMH /K310305t .xls), Erişim: 02.03.2005

(*) European Commission, 2004:214.

Tabloya 8'e göre, söz konusu dönemde GSYİH'daki %2.8'lik ortalama yıllık artış hızı, istihdamda yıllık ortalama 1.2'lik bir artış yaratmıştır. Bu oranlara bakılarak varılacak sonuç, büyümenin istihdam yaratma hedefinin etkin bir şekilde gerçekleştirilemediğidir.

Grafik 7'de ise, belirli bir tarih aralığı değil, Türkiye'de ekonomiyi sarsıcı ciddi etkiler yaratan krizlerin yaşandığı 1994, 1999 ve 2001 yılları baz alınmıştır. Kriz yıllarında GSYİH büyüme hızındaki düşüş, işgücü verimlilik oranlarında da düşüşe yol açmıştır. İstihdam artış oranları ise 1994'de %7.5, 1999'da %2.6 ve 2001'de ise %4.1 oranında gerçekleşmiştir. Bu

anlamda krizin istihdam üzerindeki olumsuz etkisini en acımasız şekilde gösterdiği yıl 2001 yılıdır. 2004 yılında ise GSMH'daki büyüme, istihdam yaratamamış ve GSMH büyüme hızı %9.9 seviyesinde gerçekleşirken istihdam artış oranı %2 seviyesinde kalmıştır.

Grafik 7: İstihdam ve GSYİH Büyüme Hızları (1994-2004)

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı, 2004:13.

European Commission, 2004:214.

3.5.2.1. Türkiye’de Küreselleşme ve Genel İstihdam Yapısı

Türkiye nüfusu her geçen gün hızla artan, genç ve dinamik nüfus karakterine sahip bir ülkedir. Nüfusun çoğunu gençlerin oluşturması, bir yandan çalışma çağındaki nüfusun artmasını sağlarken, diğer taraftan her yıl işgücüne katılan nüfusun artışına sebep olmaktadır. Sonuç olarak Türkiye’de işsizlik olgusu ekonomik, demografik ve sosyal yapı değişimine bağlı olarak 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yaşanan en temel problemlerden birini oluşturmuştur. İşsizlik 1990’lı yıllarda nispi olarak daha kabul edilebilir seviyelerde iken, Türkiye’nin 2000 yılı Aralık ayında ve 2. Dünya Savaşı’ndan bu yana en büyük küçülmeyi gördüğü 2001 yılı Şubat ayında yaşadığı büyük ekonomik krizlerden sonra işsizlik oranları tekrar patlama etkisi yapmıştır. 2000 yılında %6.5 olarak tespit edilen işsizlik oranları kriz sonrasında %10.3’e çıkmıştır. Yüksek işsizlik ve hızlı nüfus artışı Türkiye için kronik bir hastalık halini almış görünmektedir. Bu durum, krizlerle sarsılan Türkiye ekonomisinin, diğer taraftan teknolojik ilerleme ve küreselleşme ile yaşanan yapısal değişimden de olumsuz etkilenmemesi için işsizlikle mücadelede kapsamlı politikaların hayata geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Savaşır, 1999, 61-62; Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006, 91).

Türkiye’de istihdam yapısını etkileyerek işsizliğe neden olan faktörlerden biri de, istihdamın sektörel dağılımıdır. Türkiye’de istihdam, tarımsal ekonomik yapıdan sanayi ve hizmetler sektörüne dayalı ekonomik yapıya doğru kaymaktadır. Bu durum kırsal alandan

kentsel alana doğru göçü de beraberinde getirmektedir. Ancak kırsaldan kente göç eden işgücü, hiç de iç açıcı bir tablo ile karşılaşmamaktadır. Kentli işgücü ile kırsaldan gelen işgücü birleşince, kentlerdeki istihdam olanakları işgücü arzına cevap veremez hale gelmektedir. Ayrıca kırsaldan gelen işgücü de sanayinin ihtiyaçlarına cevap veremez nitelikte, vasıfsız işgücüdür.

Türkiye’de işgücü piyasasının yeterli derecede esnek bir yapıya sahip olmaması, kurumsallaşma düzeyinin düşüklüğü, üretime yönelik yatırımların yetersizliği, eğitim seviyesinin düşüklüğü, kalifiye elemen yetersizliği, hızlı nüfus artışı, kayıt dışı istihdam ve işsizlikle etkin mücadele stratejilerinin üretilmeyişi, Türkiye’de işgücü piyasasının yapısı ve işleyişini ilişkin sorunları yaratmaktadır. Türkiye 2001 yılından bu yana ciddi bir büyüme seviyesi yakalamış, enflasyon oranlarında düşüş kaydetmiş, ihracat ve doğrudan yabancı yatırımların artırılmasını sağlayan reformları desteklemiş ancak istihdam yaratma konusunda yavaş kalmıştır.

3.5.2.2. Beşeri Sermayenin Eğitim Boyutu

Ülke ekonomilerinin büyüyüp kalkınması ve sanayileşmesi için, sanayileşmeye yatkın bir zeminin oluşturulması, sanayileşmeye lokomotif olacak kurumların kurulması ve ileri teknoloji ve bilginin üretimde kullanılması gerekmektedir. Bir ülkede sanayileşmek ve kalkınmak temel amaç ise ve hedefler bu doğrultuda tespit edilmişse; öncelikle asgari düzeyde bir siyasal ve hukuksal altyapının kurulması ön koşuldur. Bilhassa mülkiyet ve sermaye açısından hukuki güvenceler sağlanmadan, uzun ömürlü yatırımlar ve sanayileşme beklenemez. Diğer taraftan üretim-bölüşüm ve dağıtımın etkin bir biçimde yapılabilmesi ve uzak pazarlara ulaşılabilmesi için de gerekli fiziki alt yapının muhakkak oluşturulmuş olması gerekmektedir. Ancak tüm bunların yanı sıra kalkınma ve sanayileşme için en temel ön koşul, işgücünün asgari bir temel ve teknik eğitim düzeyine sahip olması ve hatta değişen teknoloji ve iş olanaklarına uyum sağlayabilmesi daima hayat boyu eğitim olanaklarını değerlendirmeli ve yeni teknolojileri özümsemelidir (Yenal, 1999, 46).

Kısa vadede düşünüldüğünde ileri teknolojinin sanayide uygulanması ilk etapta geleneksel işsizliğe yol açabilecektir. Ancak uzun vadede ileri teknolojinin sanayide uygulanması ile kalite ve standartlar artacak, dolayısıyla produktivite artışı da talep artışı yaratacak böylece yani pazarlar ve iş imkanları doğacaktır. Ortaya çıkabilecek yapısal işsizliğin giderilmesi ise, işgücünün farklı alanlarda istihdam edilmesi ve eğitilmesi ile

mümkün olacaktır. Dolayısıyla eğitilmiş ve yeni teknolojiye uyum sağlayabilen işgücü ve bilgi toplumu kendi sanayisinde yeni iş imkanları yaratacağından, teknolojide ilerlemenin işsizlik yaratacağı korkusu biraz olsun hafifletilebilir (Yücel, 1997, 91)

David Landes'in deyimi ile; “ Sanayileşme ve ekonomik kalkınma sürecinin çekirdeği zihinseldir; belli bir teknik yani bir işi belli bir biçimde yapma tarzı ile ilgili bilgi bütünü edinmek ve uygulamaktan ibarettir.” Dünya ekonomisinin geçirdiği süreçte çok az sayıda ülkenin teknolojik değişim hızını yakaladığı ve bu değişime ayak uydurduğu görülmektedir. Peki hızlı teknolojik değişim neden birkaç ülke ile sınırlı kalmış ve alanını genişletememiştir? Ya da daha farklı bir ifade ile bilinen bir teknolojinin dağılımı neden sınırlı kalmıştır? Bu noktada Arrow'un “Yaparak Öğrenme” metodu devreye girmekte ve bu soruların yanıtlanmasına yardımcı olmaktadır. Yani modern teknolojinin öğrenilmesi ve öğretilmesi gereken bir eğitim süreci olduğu anlaşılmaktadır. Buğra'ya göre; “ bir ulusun nüfusu ne kadar uygun içerikli öğrenim edinmişse, geliştirilen ve kullanıma sunulan yeni teknolojiye o kadar kolay hakim olabilir.” (Buğra, 1996, 69-70).

Diğer yandan bir diğer önemli husus ise öğrenme potansiyelinin, öğrenimin süreklilik arz etmesine bağlı olmasıdır. Önceden öğrenim görmek, bugünkü öğrenme potansiyelini arttıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitime verilen önemin, kalkınmada ne kadar işe yaradığını gösteren en iyi örnek ülke hiç kuşku yok ki, Japonya'dır.

Küreselleşme süreci dinamik bir süreçtir. Etkileri hala devam eden oluşumlar yaratmaktadır. Bilgi toplumu da dinamiktir ve eğitim, eğitilmiş birey, öğrenme, okul, öğrenci ve öğretici gibi kavramlar tartışma konusu olmaya devam etmekte ve 20. yüzyılın son çeyreğinde yoğunlaşan değişimler, kültürel, sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da değişmeyi ve kendi içinde sorgulanmayı gerekli hatta zorunlu kılmaktadır. Söz konusu eğitim süreci yetişkinleri de kapsayıcı nitelikte olmalıdır. Çünkü yetişmiş işgücünün küresel işsiz kervanına katılmaması, eğitim ve teknolojiye uyumları konusunda sürekli eğitilmeleri ile mümkün olabilecektir. Eğitim sürecinde uygulanacak programların temeli ise bilgiye dayalı olmaktadır. Yeni eğitim anlayışında esas olan; beceri düzeyinin yükselmesi, bireyin kendini yetiştirmesi, geliştirmesi ve yeteneklerini sonuna kadar kullanmasıdır. Bireyden beklenen bilgi odaklı bir öğrenme, analitik düşünebilme, sentez yapabilme, çözüm üretebilme ve etkili iletişim kurma gibi becerilere sahip olması ve öğrenmeyi öğrenmesi beklenmektedir. Bilgi toplumunda birey, kurum ve toplumların başarısı,

bilgi üretme ve yaşama uygulamadaki etkinliğine bağlı olacağı görülmektedir (Balay, 2004, 67-68).

Tablo-9 sanayi toplumunda bilgi toplumuna geçişte eğitimde yaşanan değişimleri öğretmen, öğrenci ve öğrenme metotları gibi farklı açılardan özetlemektedir.

Tablo 9. Değişen Eğitim Modeli

Ölçütler	Sanayi Toplumunu Eğitim Modeli	Bilgi toplumu eğitim modeli
Öğretmenin Rolü	Her şeyi bilen öğretmen, bilgi aktarıcı, alanında uzman	Yönlendirici, yol gösterici öğretmen
Öğrencinin Rolü	Dinleyici, edilgen, bireysel çalışma	Aktif, işbirliğine dayalı takım çalışması
Yöneticinin Rolü	Yönetim lideri	Öğretim-yönetim lideri
Öğrenme Yöntemi	Sınıfta öğrenme	Kişisel araştırma
Öğrenme Şekli	Bireysel çalışmayla öğrenme	Takım çalışmasıyla öğrenme
Eğitim Programları	Standart eğitim programları	Değişken eğitim programları
İşgören Geliştirme	Hizmet-içi eğitim	Örgütsel öğrenme
Başarı Ölçütü	Ezberlenmiş bilgi aktarımının esas alınması	Kavramları çok boyutlu olarak tanımlayabilme

Kaynak: Balay, 2005, 68

Tablo 9’de görüldüğü gibi eğitim modeli bilgi toplumunda sanayi toplumundan önemli farklılıklar göstermektedir. “Bilgi toplumuna geçişte, yol gösterici öğretmen, takım çalışmasıyla öğrenen öğrenci, öğretim-yönetim liderliğine dayalı yöneticilik, kişisel araştırmaya dayalı öğrenme yöntemi, değişken eğitim programları, örgütsel öğrenme ve çok boyutlu kavramsal öğrenme ölçütü önemli hale gelmektedir.” (Balay, 2004, 68).

Dünyadaki hızlı değişim süreci, bilgiyi küresel düzeye yaymış ve bilgiye dayalı ekonomik bir süreç başlatmıştır. Gelişimini tamamlamış ve teknolojiye uygun içerikli öğrenim edinmiş toplumlar bu süreçten karlı çıkarken, gelişimini henüz tamamlamamış ve uygun içerikli öğrenim edinmemiş toplumlar ise çeşitli dışlanmalara maruz kalmışlardır. Çünkü hızlı değişimin temelinde, bilgi sektörünün ve bilgi işçilerinin istihdamdaki payının giderek artması yatmaktadır. İstikamet, imalat sanayisine ve kas gücüne dayalı bir ekonomiden, hizmet ve bilgi teknolojisine dayalı bir ekonomik yapıya doğrudur.

Özetle varılacak sonuç: Ekonomik büyüme ve kalkınmanın ön koşulu teknolojik yayılma iken, teknolojik yayılmanın ise farklı ülkelerde işgücünün, formel eğitim ile uygun özellikleri edinme düzeyine ve edinilen bu bilgiyi ekonomik faaliyetlerde kullanma düzeyine bağlı olduğudur (Buğra, 1996, 79).

3.6. Türkiye’de Yaşanan Değişimler ve KOBİ’lerin İstihdam Açısından Önemi

3.6.1. Türkiye Ekonomisinde 1980 Öncesi Dönem

1929’da patlak veren Büyük Dünya Bunalımı sonrasında önerilen çözüm, Keynesyen devlet müdahaleli, iktisat politikalarıydı. Devletin müdahaleci bir anlayışla hareket ettiği bu politikalar 1970’li yıllara kadar etkisini sürdürmüştür. Türkiye’de ise 1980’lere kadar önce piyasa ekonomisi, sonra devletçilik, planlı karma ekonomi ve özelleştirme ile sosyal piyasa ekonomisine geçiş çabaları görülmüştür (Özdemir, 2004, 209). 1980 öncesi dönemde Türkiye, dış ticaretin kontrol altında olduğu, yabancı finansal kurumların ülkeye istediği gibi giremediği ve katı bir denetimin hakim olduğu bir ülkedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan, ekonomide katı uygulamaların olduğu 1970’li yılların ortalarına kadar ülkemizde işsizlik düşük oranlarda seyretmiş ve bugünkü boyutta bir sorun teşkil etmemiştir. İşsizlik oranları 1960’lı yıllara kadar sadece %2-4 oranında seyretmiştir (Özdemir, Ersoy ve Sarıoğlu, 2006, 103). 1960’lı ve 1970’li yıllarda, önemli boyutta yabancı ülkelere işçi göçü yaşanmıştır. O yıllarda Türkiye henüz sanayileşme safhasına geçememiş ve işgücünün büyük çoğunluğu tarım sektöründe istihdam edilmiştir. Tarımın istihdamdaki payı zamanla azalsa da, tarıma dayalı ekonomik yapı sonraki yıllarda da etkili olmuştur. Tarımın istihdamdaki payı, 1924 yılında %89.6 iken 1944 yılında %86.5 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranları ise 1960’lı yıllara kadar düşük seviyesini korumuş, daha sonra artmaya başlamıştır. 1978 yılındaki işsizlik oranı %10.1’e ulaşmıştır.

Türkiye ekonomisi 1980 öncesinde kapılarını dünyaya kapatmış ve ithal ikameci sanayileşme modelini benimsemiştir. Önemli birkaç sanayi kuruluşu devletin tekelindedir. 1980’li yıllara kadar sadece iç pazara yönelik tüketim malı üretimi yapılmıştır. 1970’li yılların sonuna kadar hakimiyetini sürdüren ithal ikamesi modelinde devlet, hem yatırımcı hem de üretici konumundadır. Ancak 1970’li yılların sonunda ithal ikamesi modelinin zayıflıkları görülmüş ve Türkiye ekonomisinin bu model ile kalkınamayacağı anlaşılmıştır. Bunun sonucunda 1980’li yıllarda büyük bir reform ve uyum sürecine geçilmiştir. Bu reform

sürecinde ticarete liberalleşmeyi, sermaye ve finansal sektörün liberalleşmesi izlemiştir (TCMB, 2002)

3.6.2. Türkiye Ekonomisinde 1980 Dönüşümü

Türkiye ekonomisinde 1980 yılında başlayan neoliberal dönüşüm süreci, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel anlamda pek çok önemli etkiler yaratmıştır. O yıllarda tüm dünyada gelişmekte olan ülkeleri etkisi altına alan finansal liberalleşme hareketleri 1980’li yıllardan sonra ülkemizde de görülmeye başlanmıştır. 24 Ocak 1980 kararları ile ithal ikameci sanayileşme modeli bir kenara bırakılmış ve ihracata dayalı sanayileşme modeli benimsenmiştir. Gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye, “bir yandan henüz bir olgunluğa kavuşmamış yetersiz sosyal devlet hizmetlerini güçlendirmeye çalışırken, bir yandan da paradoksal olarak küresel dünyada yaygın bir hale gelen devletin küçültülmesi ve sosyal harcamaların kısılması anlayışından da kendisini kurtaramamakta, önemli bir yapısal dönüşüm süreci yaşamaktadır.” (Özdemir, 2004, 222). Bu dönemde Türkiye, liberal politikaların uygulanması ile işleyişi piyasa mekanizmasına bırakmış ve kamunun ekonomideki ağırlığı azaltılıp, özel sektörün etkinlik alanı genişlemiştir. Bunun sonucunda, kendi içinde gelişimini henüz tamamlayamayan, ve dış dünyaya karşı gerekli tedbirleri almadan kapılarını dünyaya açan Türkiye, yoksulluk, işsizlik ve gelir dağılımında adaletsizlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır (Ölmezoğulları, 2005, 297-315)

Türkiye ekonomisi bu dönüşüm sürecinde, dışa açılma politikası ile Ocak 1980’de IMF ve Dünya Bankası desteğini de almıştır. Türkiye bu yıllarda kendini, tüm dünyada etkisini daha yoğun bir biçimde hissettirmeye başlayan küresel dalganın içinde bulmuştur. Türkiye, gelişmiş ülkelerin kendi piyasalarını liberalleştirmek için uyguladıkları politikaları takip eden pek çok gelişmekte olan ülkeden biri olmuştur. Sonuç olarak 1980 kararları ile dışa dönük, piyasa odaklı, ve ihracata dayalı büyümenin teşvik edildiği ekonomik bir sistem belirlenmiş ve sisteme uygun reformlar uygulanmıştır.

Bu süreç Türkiye’de para politikalarına ağırlık kazandırmış ve birtakım kurumsal değişiklikler yaşanmıştır ve yeni finansal araçlar kullanılmaya başlanmıştır. 1984’de Kamu Ortaklığı İdaresi, 1986 yılında ise İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 1983’de TMSF açılmıştır. Ayrıca SPK’nın kurulmasıyla yatırımcılar desteklenmiş ve koruma altına alınmıştır. Serbest değişken kur belirlenmiş, Türk Lirası konvertibl hale getirilmiş ve değeri

düşürülmüştür. İhracata sübvansiyonlar sağlanmış ve ihracat kredileri verilmiştir. İthal girdilere vergi muafiyeti getirilmiş ve kurumlar vergisi indirimine gidilmiştir. Faiz oranları üzerinde devlet denetimi kaldırılmıştır. Finansal serbestleşmenin yanı sıra yabancı yatırımlar teşvik edilmiş ve özelleştirme uygulamalarına gidilmiştir (TCMB, 2002; Kepenek ve Yentürk, 1983; Çakmak ve Alagöz, 2004, 163-187; Akademi İktisat).

Ancak ihracatın gelişme ve sanayileşmeyi hızlandıracağı, yatırım ve istihdamı arttıracığı beklentisi gerçekleşmemiş, ihracattaki artışın gerisinde kalan üretim ve yatırım artışı istihdamı azaltmış ve büyümeyi yavaşlatmıştır (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006, 110).

“1980 yapısal reform programıyla birlikte kalkınma stratejisi, içe dönük, katı kurallara bağlı ve doğrudan parasal kontrollerin hakim olduğu sistemden dışa dönük, piyasa-odaklı yaklaşımın hakim olduğu açık bir ekonomik sisteme geçmiştir.” (Alagöz ve Çakmak, 2004, 171). Bu geçiş sürecinde hem ticaret akımları liberalleştirilmiş, hem de finansal liberalizasyona gidilmiştir. Ancak Türkiye, liberalleşmenin ardından gerekli ve etkin denetim kurumlarını hayata geçirememiştir. Sağlıklı bir makro-ekonomik temellere ve finansal sistemde etkin bir denetime sahip olmayan Türkiye ekonomisi, dışa açılma ve liberalleşme politikasında başarısız olmuştur.

3.6.3. Türk Ekonomisinde 1980’li Yıllarda İşgücü Piyasaları ve İstihdamın Yapısı

Türkiye’nin ekonomi politikalarını 1980 sonrası dönemde şekillendiren neoliberal ekonomi politikalarıdır. Türkiye’de işgücü piyasaları ve istihdama ilişkin değerlendirmeler de bu politika çerçevesinde gelişmiştir.

Türkiye’de hızlı nüfus artışının bir sorun teşkil etmesi, 1960’lı yıllarda başlamıştır. 1980-85 döneminde kentli nüfus artışı hızı, binde 62,61 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam tüm dönemler içinde en yüksek orandır. Kırsaldan kente göç ise bu dönemde yoğunlaşmıştır. Ayrıca yurtdışına göç olgusu da incelenen dönemde sıklıkla yaşanmaya başlanmıştır. Nüfusun büyük bir çoğunluğu çalışma çağındaki kişilerden oluşmaktadır. Ancak işgücü arzının fazlalığına rağmen, işgücüne katılma oranı giderek azalmıştır. İşgücüne katılma oranının kentlerde ve özellikle kentli kadınlarda oldukça düşük olduğu görülmektedir. Kırsalda işgücüne katılma oranı ise AB ülkelerinin çoğunun oranlarına yakın düzeyde seyretmiştir. Kırsalda işgücüne katılım oranı %60, bu oran kadınlarda %45, erkeklerde ise %75

dolayındadır. Kadınların kentlerde işgücüne katılma oranları ise %15-19'lara kadar düşmektedir. Kırsal ve kentsel alan arasında kadın emeğinin işgücüne katılım oranları arasındaki bu farklılığın sebebi; ülkemizde tarım sektörünün ekonomide ciddi bir ağırlığının bulunmasıdır. Tarım sektörünün ekonomideki ağırlığı azalma eğilimi gösterse de 1980'li yıllarda oldukça yüksek seviyededir. Ancak 1980'lerden itibaren tarım destek politikaları azaltılmış ve 2000 yılına kadar istihdam içinden %40 pay alan tarım sektörünün payı, krizler ve tarım politikalarının sonucunda 2003 yılında %32.7'ye düşmüştür. Tarımın istihdamdaki düşüşü ile hizmetler sektörünün istihdamdaki payı artışa geçmiştir. Hizmetler sektöründe istihdam özellikle turizm ve finans dallarında yoğunlaşmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2001, 417; Biçerli, 2004, 238; TCMB, 2002).

İncelenen dönemde işgücüne katılan nüfusun eğitim düzeyinin ise büyük çoğunlukla ilköğretim düzeyi olduğu görülmektedir. Yükseköğretim mezunu olanlar ise üretim-dışı hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Tarım, sanayi gibi sektörlerde üretim teknolojisi eğitilmiş ve nitelikli işgücüne ihtiyaç duymamaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2001, 417-421).

1980 sonrasında oluşan ekonomik yapı, yatırım ve üretimi arttırmada yetersiz kalmıştır. Günümüzde de nüfus artışı, göç ve kentleşme olgularının hala devam ediyor olması, işsizlik sorununun da o yıllardan bu günlere devamına neden olmuştur. Türkiye ekonomisi büyüme sağlamış ancak istihdam yaratamamıştır.

3.6.4. KOBİ'leri Geliştirme Politikaları

3.6.4.1. Küreselleşme Sürecinde KOBİ'lerin Artan Önemi

“KOBİ'ler daha çok emeğe dayalı olarak çalışan, çabuk karar verme yeteneğine sahip, düşük düzeyde yönetim giderleri olan ve ucuz üretim gerçekleştiren iktisadi teşebbüslerdir” (İraz, 2006, 225). “Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ), büyük işletmeler için gerekli olan yatırımdan daha az yatırımla daha çok çeşitlilik yaratarak talep değişikliklerine cevap verebilmeleri, istihdama önemli katkılar sağlamaları, büyük işletmelerin tamamlayıcısı olmaları ve ekonomik dalgalanmalardan etkilenmeleri bakımından bütün ülkelerde ekonomik ve sosyal hayatın temel taşı oluşturmaktadırlar.” (Armağan, 2004, 361)

Son çeyrek yüzyıldır tüm dünyada küreselleşme olarak adlandırılan ve dünyayı her yönden büyük bir değişimin kucağına iten bir olgu hakimiyetini sürdürmektedir. Para, mal ve

sermaye mobilitesinin giderek arttığı, neoliberal ekonomi politikalarının hakimiyetinde üretim, ticaret ve finans alanlarında küreselleşmenin hızla sürdüğü günümüzde, bu sürece ayak uydurmak için dışa açık ekonomi politikaları önderliğinde dünya ekonomisi ile bütünleşmek isteyen ülkeler açısından yeni stratejiler üretmek ve yeni politikalar geliştirmek büyük önem taşımaktadır. Bu süreçte KOBİ'ler küçük birer ekonomik birim olmalarına rağmen, topluca değerlendirildiğinde sayısal büyüklükleri açısından ekonomi için büyük önem arzetymekte ve rekabetçi, dinamik bir sanayi yapısının oluşturulması için, kalkınmanın temel araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Nitekim KOBİ'ler toplam işletmeler içinde ciddi bir paya sahip olmakla birlikte, piyasa mekanizmasının etkinliğini artırma, istihdam yaratma, mülkiyet, üretim, milli gelir ve sanayileşmeyi tabana yayma, düzgün rekabet koşulları yaratma, ekonomik sarsıntılara karşı dirençli olma ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlama gibi, önemli sosyo-ekonomik fonksiyonları ile ekonomilerin temel dinamiğini oluşturmaktadır (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006, 140-160; Armağan, 2004, 361).

1970'lerde yaşanan ekonomik krize kadar olan süreçte, tüm dünyada büyük ölçekli işletmelere önem verilmekte ve ekonomik anlamda büyüme kalkınma faaliyetleri; etkin kaynak kullanımı sağlamaları, uzmanlaşmaya yol açmaları ve üretimde verimlilik sağladıkları için bu tür işletmelerce yürütölmekteydi. KOBİ'ler ise ikinci planda ve önemsizdir. Ancak 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizlerle birlikte küçük girişimciliğin önemi giderek artmaya başlamıştır. Bu tür işletmelerin krizlerden daha az oranda etkilendikleri gözlenmiş ve bu işletmelerin;

- 1- Yeni iş ve istihdam yaratması,
- 2- Girişimciliği teşvik ederek rekabet ortamı yaratması,
- 3- Esneklik sayesinde yeniliklere hızla uyum yeteneği,
- 4- Daha adil gelir dağılımı sağlaması,
- 5- Butik üretim sayesinde ürün farklılaşması,
- 6- Büyük işletmelere ara malı temini,

gibi alanlarda ekonomiye katkıları ve esnek yapılarının krizler karşısında büyük ölçekli işletmelerden çok daha kolay biçimde konjonktürel adapte oldukları fark edilmiştir. Sonuç olarak devletler KOBİ'lere önem vermeye ve onlara ciddi destekler sağlamaya başlamışlardır (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006, 143; Oktay ve Güney 2002, 1-21).

Küreselleşme, korumacılık duvarlarını yıkarak dış ticaret aracılığı ile ülkeler arası yabancı sermaye dolaşımını kolaylaştırmış, özelleştirmeyi ve rekabeti arttırmıştır. Dolayısıyla küreselleşme sürecinin ülke ekonomilerine ve bu ekonomilerin baş aktörleri olan firmalara etkileri kaçınılmazdır (Aras ve Müslümov, 2006, 3).

Günümüzde tüm dünyada yaşanan küreselleşme ve küreselleşme eğiliminin yarattığı rekabet ortamı KOBİ'leri önemli ölçüde etkilemekte ve ulusal ekonomilerin küresel rekabet ortamında zarar görmemeleri, KOBİ'lerin sundukları geniş istihdam olanakları ve sahip oldukları esnek yapıları sayesinde çevresel değişimlere hızlı adaptasyonları ile mümkün hale gelmektedir. KOBİ'lerin yerel işletmeler olmasından dolayı önemi büyük olup KOBİ'ler ulusal ekonomilerde dinamizmin sürekliliğini sağlamaktadırlar. Ülke ekonomilerinin kalkınma sağlayabilmeleri ancak, küresel yeni dünya düzeni içerisinde rekabet gücü kazanabilmeleri ve sanayileşmeleri ile mümkündür. Bu noktada özellikle KOBİ'lerin rekabet gücü kazanabilmesi için ise, teknolojik yetkinliğe sahip olmaları gerekmektedir. Bu nedenle KOBİ'lerin desteklenmesi ve teşvik edilmesi gerekli olmaktadır (İraz, 2006, 223-225; Güldiken, 2006, 139-140).

3.6.4.2. KOBİ'lerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Türkiye'de özellikle AB'ye uyum çalışmalarının başladığı son zamanlarda, KOBİ'lerin küresel dünyada sahip oldukları önemin fark edilmesiyle birlikte 1980'li yıllardan itibaren KOBİ'lere yönelik destekler artış göstermiştir. Ancak bu desteğin henüz olması gereken seviye olmadığı da bir gerçektir. 1933 yılında kurulan Halk Bankası, esnaf ve küçük ölçekli sanayicinin kredi gereksinimini gidermeyi amaç edinmiştir. Aynı şekilde Teşvik-i Sanayi Kanunu, Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu gibi düzenlemelerin kabulü ile özel sektör girişimciliği teşvik edilmiş ve desteklenmiştir. Türkiye 1963 yılından itibaren devletin özel sektör için yol gösterici politikalarının yer aldığı, Planlı Kalkınma Dönemi başlamıştır. Bu çerçevede hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarında KOBİ'lere yönelik uygulamalar ve kadrolar sürekli olarak yer almıştır. Planlı Kalkınma Dönemi'nde Esnaf ve Sanatkarlar Kanunu kabul edilmiş, KÜSGEM ve KOSKEB kurulmuş, (bu kurumların oluşumu sağlanmış ancak işlev kazandırılmamıştır.) sanayi bölgeleri ve sanayi siteleri kurulmuş ve küçük sanayicinin geliştirilmesine yönelik mevzuatta düzenlemeler yapılmıştır (Özdemir, Ersöz ve Sarioğlu, 2006, 140-170; Oktay ve Güney, 2002, 1-21; www.ekonometri.com).

Türkiye ekonomisinde KOBİ'lerin yeri, bazı göstergelerle daha iyi anlaşılmaktadır. DİE tarafından gerçekleştirilen 2002 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı'nın sonuçlarına göre, Türkiye ekonomisindeki 1.720.598 girişimin sadece 116.598'i çok birimli girişimlerden oluşmaktadır. Küçük ve orta boy girişim sayısının toplam girişim sayısı içindeki oranı ise %99'un üzerindedir. Aşağıda 2002 yılı genel sanayi ve işyerleri sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de girişimlerin sayısı görülmektedir.

Tablo:10 Türkiye'de Girişimlerin Sayısı

	Girişim Sayısı
Tek Birimli Girişim Sayısı	1.604.000
Çok Birimli Girişim Sayısı	116.518
Toplam Girişim Sayısı	1.720.598

Kaynak: DİE, 2002 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, Ankara, DİE Yayını, Sayı: B.02.01.DİE.0.10.00.906-164, 14/10/2003, S.1

Buradan da anlaşılacağı gibi, ülkemizde girişimlerin büyük çoğunluğunu KOBİ'ler (250 kişiden daha az çalışanı olan girişimciler) oluşturmaktadır. Buna göre, ülkemizde girişimcilik potansiyeli açısından "mikro işletmeler" in önde geldiği söylenebilir. İmalat sanayiindeki girişimlerin ölçeklerine göre dağılımı incelendiği zaman yine aynı doğrultuda bir sonuç ortaya çıkmaktadır. İmalat sanayiinde faaliyet gösteren girişimlerin çok büyük oranı küçük ve orta boy işletmedir. Sektörlere göre bu işletmelere bakıldığında, KOBİ'lerin ağırlıklı olarak sırasıyla ticaret, imalat ve ulaştırma sektöründe yer aldıkları görülmektedir. Ayrıca Türkiye'de sigortalı çalışan her iki kişiden biri küçük ve orta boy işletmelerde istihdam edilmektedir. Sosyal Sigortalar Kurumu'nun verilerine göre, 6 milyon 918 bin civarında zorunlu sigortalı çalışanın yaklaşık 3 milyon 371 bini 30'dan daha az işçi çalıştıran küçük işyerlerinde istihdam edilmektedir. (Özdemir, Ersöz ve Sarioğlu, 2006, 140-180; Oktay ve Güney 2002, 1-21; www.onsayfa.com).

İstikrar içinde büyüme ve kalkınma hedefi güden, ayrıca rekabetçi ve sürdürülebilir milli bir sanayi oluşturarak ihracat kapasitesini arttırmayı amaçlayan ülkemiz için de KOBİ kültürü önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'de tüm işletmeler içinde KOBİ'lerin sayısı %99,8, toplam istihdamdaki payı %76.7 ve KOBİ yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı ise %38 oranındadır. DİE verilerine göre imalat sanayiinde 208.183 adet faaliyet gösteren KOBİ

bulunmakta ve bu işletmelerde 922.715 kişi istihdam edilirken bu kişiler imalat sektöründe istihdam edilenlerin %55.65'ini oluşturmaktadır. Ayrıca imalat sanayi işletmelerinin %99.2'si de KOBİ'lerden oluşmaktadır (Coşkun, 2006, 849-860).

Aşağıdaki tabloda Türkiye'de imalat sanayinde KOBİ'lerin yeri incelenmiştir. Buna göre Türkiye'de işletmelerin sadece %0.44'ü 250'nin üzerinde işçi çalıştıran büyük ölçekli işletmelerden oluşurken, %94.7'ü ise 1 ile 9 arası işçi çalıştıran mikro ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Ayrıca mikro ölçekli işletmelerin toplam istihdam içinden aldığı pay da oldukça önemli seviyede ve % 31.82 oranındadır. Ancak KOBİ'lerin Türkiye'de toplam katma değer içindeki oranı oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. Katma değeri yüksek bir KOBİ oluşumu ise teknolojik gelişme ile desteklenen yüksek rekabet gücünün sağlanması ile mümkündür (Güldiken, 2006, 146).

Tablo 11: Türkiye'de İmalat Sanayinde KOBİ'ler

Büyüklik grubu	İşyeri sayısı	İşyeri sayısı içindeki oran(%)	Ortalama çalışan sayısı	Ortalama çalışan sayısı içindeki oran(%)	Katma değer içindeki oran(%)
1-9	198.700	94,70	527.624	31,82	7,05
10-49	6.970	3,32	179.152	10,80	7,40
50-99	1.743	0,83	121.697	7,34	5,66
100-150	770	0,37	94.242	5,68	5,86
151-250	704	0,34	135.424	8,17	10,07
250+	930	0,44	599.959	36,18	63,96
Toplam	209.817	100,00	1.658.098	100,00	100,00

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı, Ocak-2004

KOBİ'lerin tüm bu sayısal üstünlüklerine rağmen, yarattıkları katma değer düşük kalmasının ve istihdam yaratmalarına rağmen katma değer yaratamayışlarının nedeni ise, emek yoğun çalışmaları ve teknolojilerini yenileyememeleri olarak görülmektedir (Oktay ve Güney 2002, 1-21). Aynı şekilde Türkiye'de KOBİ'lerin ihracata katkısı %10 gibi oldukça düşük bir seviyededir. Bu durumun nedenlerinden biri, KOBİ'lerin finansman sorunlarıyla karşı karşıya olmaları ve yetersiz sermaye, teknoloji ve işgücü kaynaklarına sahip olmalarıdır. Ayrıca dış pazarlara açılma konusunda yeterli rekabet gücüne sahip değildiler. KOBİ'lerin dış pazara yönelik mal ve hizmet üretebilmeleri, çağdaş teknolojiyi içselleştirebilmelerine ve

bu konuda alacakları desteğe bağlıdır. “Tüm bu veriler gözönüne alındığında genel olarak ülkemizdeki KOBİ’lerin yapı itibariyle teknoloji odaklı olmayan, düşük katma değer yaratabilen işletmeler olduğu görülmektedir. KOBİ’lerin araştırma, verimlilik ve teknoloji geliştirme odaklı çalışmalarını yoğunlaştırmaları ve bunları sağladıkları oranda ileri teknoloji ile buluşabileceklerinin anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle de teknolojik gelişme ölçüsü yüksek KOBİ’ler yaratmak için bunu destekleyecek sistemlerin tasarlanması büyük önem taşımaktadır” (www.ekonometri.com). Ayrıca Türkiye’de uzun süredir görülen yüksek enflasyon ve ekonomideki konjonktürel dalgalanmalar KOBİ’lerin özsermayesini eritmeye başlamıştır. Böylece KOBİ’lerin sermaye yapıları zayıflamaktadır. Türkiye’de KOBİ’lerin bir diğer özelliği de finansman araçlarını yoğun ve bilinçli bir şekilde kullanamayışlarıdır. ISO’nun 2000 yılında yaptığı Ekonomik Durum Tespiti çalışmasının sonuçlarına göre Türkiye’de KOBİ’ler faaliyetlerini finanse etmek için büyük oranda özkaynaklarını kullanmaktadırlar. Özkaynaklardan sonra ikinci olarak kullanılan finansman aracı ise ticari bankalardır. Finans kurumları, leasing, factoring gibi finansman araçlarını ise pek kullanmamaktadırlar (Özdemir, Ersöz ve Sarioğlu, 2006, 180-185; Oktay ve Güney 2002, 1-21; www.ekonometri.com.tr).

KOBİ’lerin hem ulusal hem de uluslar arası piyasalarda yüksek rekabet gücüne kavuşabilmesi için, dünyada değişen koşullara adapte olacak biçimde esnek bir yapıya sahip olmaları sağlanmalıdır. KOBİ’lerin altyapı ihtiyaçları karşılanmalı, girdi maliyetleri azaltılmalı ve bu işletmelerin kurumsallaşmaları yönünde destek sağlanmalıdır. Günümüzde sadece Türkiye’de değil AB ve tüm dünyada KOBİ’lere verilen önem ve destek giderek artmaktadır. Türkiye’de hedeflenen, sayısal bakımdan çoğunluğu oluşturan KOBİ’lerin, bu sayısal çoğunluğunun yüksek nitelik, etkinlik ve verimlilik açısından da desteklenmesidir. Modern teknolojiyi özümseyen, yüksek girişim gücüne sahip, daha profesyonel çalışma prensipleri geliştirebilen, finansal piyasalara kolay erişen ve rekabetçi bir firma yapısı hedeflenmektedir (Özdemir, Ersöz ve Sarioğlu, 2006, 180-185).

3.6.4.3. Türkiye’de KOBİ’lere Uygulanan Teşvikler

KOBİ’ler Türkiye ekonomisinde özellikle üç alanda kilit rol üstlenmektedir (İraz, 2006, 227):

- İstihdam
- Değişme

- Gelişme

Son yıllarda istihdam artışı sağlayarak, işsizlik sorununun çözümüne katkı sağlayacak bir iş-istihdam yaratıcı aranmış ve yapılan araştırmalarda KOBİ'ler bu sorunun çözümü için önemli bir potansiyel olarak görülmüştür (Oktay ve Güney, 2002, 2).

Diğer yandan, teknolojik gelişmelerin ivme kazandırdığı küreselleşme ile birlikte uluslar arası rekabet artmış ve müşteri talepleri ve çevresel koşullardaki hızlı değişim, işletmeleri esnek çalışma sistemlerine gereksinim duymaya itmiştir. Nitekim KOBİ'lerin küçük ve esnek yapıları sayesinde değişime ve gelişime yatkın oldukları için, yeni koşullara kolay uyum sağlayarak ekonomik canlılık yaratacağı görüşü hakim görüş olmaya başlamıştır. İraz'ın deyimi ile, “KOBİ'lerin sahip olduğu yenilik yapma potansiyeli, onları yeni gereksinimleri karşılama ve yeni pazarlar açma gibi yetenekleri ile bütünleştğinde gelişme için önemli bir güç haline gelmektedir” (İraz, 2006, 228).

21.yüzyılda tüm dünyada işletmelerin neredeyse %99 civarında büyük bir kısmını oluşturan KOBİ'lere farklı şekillerde teşvikler sağlanmakta ve küreselleşme olgusu 1970'li yıllardan sonra küçük girişimciliği ön plana çıkarmaktadır. Ancak ülkemizde KOBİ'lere yönelik teşvikler düzensiz ve yetersizdir.

1970'li yıllarda dünyada yaşanan ekonomik kriz ve 1980'li yıllarda Türkiye'de değişim yaşayan sanayileşme politikaları ile birlikte kitlesel üretime dayalı sanayileşme önemini yitirirken, 1980'li yıllarda KOBİ'lere dayalı sanayileşme stratejileri ön plana çıkmıştır. 8. Kalkınma Planı'nda, Türkiye'de işletmelerin büyük kısmını oluşturan KOBİ'lerin desteklenmesi ve teknoloji düzeyinin artırılması öngörülmüştür. Çünkü KOBİ'lerin yüksek verimlilik ve yüksek katma değer payı ile ihracata yönlendirilebilmesi ve uluslar arası platformda rekabet edebilir konuma gelmesi için yeterli teknik imkanlara sahip olması gerekli görülmüştür. Ancak o yıllarda uygulanan ihracata dayalı sanayileşme modeli, ilkel teknoloji malların üretimine dayanan bir strateji olup, Türkiye'ye uluslar arası rekabet gücü kazandıracak nitelikte değildir. Nitekim günümüzde Türk KOBİ'lerin teknolojik düzeyi yetersiz kalmıştır. Türkiye'nin dünya pazarlarında rekabet edebilmesi, ARGE faaliyetlerine önem vererek, bilim ve teknolojik yenilik alanlarında yetkinlik kazanmasına bağlıdır. O nedenle KOBİ'lere teknolojik destek sağlanması önemli bir gerekliliktir. Ancak KOBİ'lere

yönelik teşviklerin sık sık gündeme getirilmesine rağmen, sözkonusu destekler yetersiz kalmıştır (Güldiken, 2006, 143-146).

Aşağıdaki tablo Türkiye’de KOBİ’lerin gelişimine yönelik teşvikleri niteliksel açıdan göstermektedir.

Tablo 12: Türkiye’de KOBİ’lere Verilen Destekler

AR-GE DESTEKLERİ	İŞLETME PAZARLAMA İHRACAT DESTEKLERİ		YATIRIM DESTEKLERİ
TÜBİTAK	Pazar Araştırma Desteği (igeme)	Dış Ticaret Müsteşarlığı Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi	Yatırım Teşvik Uygulaması Yatırım Ve İstihdam Teşviki
KOSGEB	Türkiye Odalar Borsalar Birliği (TOBB) İşletme Kredisi	Yurtiçi Ulusal Ve Uluslar arası Sanayi Fuarlarına Katılma Desteği	Alman Sanayileşme Fonu Kredisi
Teknoparklar	Sınai Mülkiyet Hakkı Desteği	Genel Test Analiz Ve Kalibrasyon Desteği	Küçük İşletmeler Aracılık Kredisi
Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV)	Nitelikli Eleman Desteği Tanıtım Desteği	Bilgisayar Yazılım Desteği	Yeni Girişimci Desteği
AB Çerçeve Programları	Markaya Yönlendirme Desteği	Eğitim Desteği	
	Faizsiz KOBİ İhracatı Destek Kredisi	Danışmanlık Desteği	
	E-Ticarete Yönlendirme Desteği	İhracat Ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerde Vergi, Resim, Harç İstisnası	
	Dünya Bankası İhracat Finansmanı Kredisi	KOSGEB Yerel Ekonomik Araştırma Desteği (YEAD)	

Kaynak: Güldiken, 2006, 151.

Tablo 12’de pek çok destek sağlandığı görülen KOBİ’ler için, bu destekler etkin ve verimli bir biçimde uygulama alanı bulamamıştır. Verilen destekler nicelik açısından kısıtlı kalmış ve amaca ulaşamamıştır (Güldiken, 2006, 141-153; Coşkun, 2006, 849)

Türkiye’de esnaf ve sanatkarlar ile tüccar ve sanayici KOBİ’ler, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (TESK) ve Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odalar ve Ticaret Borsalar Birliği (TOBB) tarafından temsil edilmektedir. TESC bünyesinde 12 adet mesleki federasyon, 82 adet esnaf ve sanatkarlar odası birliği ve 3475 adet esnaf ve sanatkar odası bulunmaktadır. TOBB ise tüccar ve sanayicinin yasal olarak üst düzey kuruluşu olup, 11 adet sanayi odası, 2 adet deniz ticaret odası, 175 adet sanayi ve ticaret odası ve 108 adet ticaret borsasını bünyesinde bulundurmaktadır. KOBİ politikalarının temel uygulayıcısı

konumundaki kamu kuruluşu - Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu – Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı KOSGEB, Türkiye'de KOBİ'lere destek veren ana kuruluştur. KOSGEB, e-ticaretin yaygınlaşması için altyapı ve tanıtım faaliyetlerini sürdürmenin yanı sıra KOBİ'leri hem ulusal hem de uluslar arası faaliyetlerinde dikkat edecekleri hususlar ile ilgili olarak bilgilendirmektedir. KOSGEB'in önemli faaliyetlerinden bir de; yüksek kalite, üretimde modernizasyon, güçlü rekabet koşullarının arttırılması ve ileri teknolojinin kullanımı amacıyla AR-GE çalışmalarını yoğunlaştıracak olan “Teknoloji Geliştirme Merkezleri”nin (TEKMER) kurulması ve girişimcilere destek sağlanmasıdır. Ayrıca KOSGEB, “Girişimciliği Geliştirme Enstitüsü” ve “Küçük İşletmeler Geliştirme Merkezleri (KUGEM)” aracılığıyla yeni girişimcilere ve işletmesini daha da geliştirmek isteyen girişimlere hizmet vermektedir. Türkiye gibi KOBİ'lerin ülke ekonomisinde çok önemli yer tuttuğu bir ülkede KOSGEB'in yapmış olduğu teşvik ve yardımlar şüphesiz ki çok sınırlı kalmaktadır. KOBİ'lere sağlanan destek ve teşvikler tek elden yürütülmemekte ve koordinasyon eksiklikleri ortaya çıkmaktadır. (DPT, 2004, 9)

Bu işletmelerin uluslar arası rekabet gücünün arttırılması açısından, uzun dönemli finansal ve yönetsel gereksinimlerinin teşviklerle desteklenmesi gerekmektedir. Bu destekler ve düzenlemeler aşağıdaki biçimde yapılabilir.

- Banka ve diğer finans kuruluşlarının sunduğu hizmet genişletilmeli ve KOBİ'lerin ihtiyaçlarına yönelik kredi kaynakları arttırılmalıdır.
- KOBİ'lerin kendi aralarında yapacakları işbirliği, paylaşım, örgütlenme ve ortaklıklar teşvik edilmeli ve bilgi paylaşımı sağlanmalıdır.
- KOBİ'leri teşvike yönelik vergi ve sigorta politikaları geliştirilmelidir.
- Ülkemizde KOBİ'ler istihdam artışının önemli bir kaynağıdır. Ancak iş piyasasında yaşanan kalifiye eleman sıkıntısının giderilmesi için mesleki ve teknik eğitim alanlarında düzenlemelere ihtiyaç vardır (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006, 140-230; Oktay ve Güney, 2002, 1-21; www.ekonometri.com).

Sonuç olarak denilebilir ki, Türkiye'de KOBİ'lerin, istihdam yaratılması ve işsizliğin azaltılmasında ciddi bir potansiyele sahiptir. Ancak KOBİ'lerin istihdam yaratma ve işsizliği

azaltma yönündeki etkinlikleri, karşı karşıya oldukları yapısal sorunlar ve dezavantajların ortadan kaldırılmasına bağlı olarak ortaya çıkacaktır.

3.6.5. Türkiye’de İşgücü Piyasaları ile İlgili Genel Değerlendirme

Türkiye’de işgücü arzı, istihdam ve işsizlik seviyeleri, işgücüne katılma oranları, işgücünün cinsiyet, eğitim ve sektörlere göre dağılımı konusunda yapılan analizler ışığında, Türkiye’de istihdam konusunda gelinen durumun bazı tespitleri yapılarak, yaşanan sorunlara bir çıkış yolu aramak, yararlı olacaktır.

1. Ekonomik ve sosyal etkileri olan istihdam ve işsizlik sorunu; küreselleşme olgusu, bilgi toplumu gerekleri, teknolojik gelişme ve değişimler ve ulusal ekonomik yapının etkisi ile, hemen hemen tüm dünya ülkeleri için olduğu gibi, ülkemiz için de hem ekonomik hem de sosyal bir sorundur.
2. Türkiye’de işsizliğin pek çok sebebi vardır: Hızlı nüfus artışı, kırsaldan kente göç, bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları, teknolojik gelişme ve beşeri sermaye yetersizliği, kayıt dışı ekonomi ve istihdam, eğitim düzeyi düşüklüğü, ekonomik büyümenin yatırım yerine ithalata dayandırılması, yüksek işgücü maliyetleri, politikaların istihdam yaratmadaki yetersizliği ve beyin göçü bu sebeplerden bazılarıdır.
3. İşgücü arzı ile işgücü talebi arasında nitelik yönünden uyumsuzluk bulunmaktadır. Bir yanda yapısal işsizlik sorunu, diğer yanda ise nitelikli işgücü açığı vardır.
4. Türkiye sanayi devrimi sonrası gelişmişliği kısa sürede gerçekleştirmeye çalışmış, bir an önce tarımdan sanayi sektörüne geçme arzusunda olmuştur. Bunun sonucunda işgücü piyasasında kent-kır işgücü piyasaları, formel-informel sektör, kadın-erkek istihdamı, tarım-sanayi istihdamı gibi ikili yapılar oluşmuştur.
5. Tarım sektöründe istihdamın payı azalma eğiliminde olsa da çok yüksek seviyededir.
6. Kentlerde eğitimsiz kadın istihdamı çok düşüktür. Kırsal alanlardaki yüksek kadın istihdamının nedeni ise, kadının tarım kesiminde, ücretsiz, sosyal güvenceden yoksun olarak çalışıyor görünmesidir. Türkiye genelinde ise işgücü arzının büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır

7. Çok iyi eğitimli gençlere kaliteli ve yüksek gelirli iş yaratılamamakta ve eğitimli gençlerin işsizlik oranı artmaktadır. Bunun sonucunda eğitimli gençler gelişmiş ülkelere gitmektedir (Biçerli, 2004, 269-272; www.iskur.gov.tr).
8. Küreselleşme sürecinde KOBİ'ler küçük birer ekonomik birim olmalarına rağmen, topluca değerlendirildiğinde sayısal büyüklükleri açısından ekonomi için büyük önem arz etmekte ve rekabetçi, dinamik bir sanayi yapısının oluşturulması için, kalkınmanın temel araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. KOBİ'lerin istihdam yaratma potansiyelinin açığa çıkarılıp, etkin hale getirilmesi ise, bu işletmelere gereken desteğin sağlanarak yönetsel ve finansal anlamda etkinliğinin artırılmasına bağlıdır.

“Ekonomik ve sosyal yansımaları olan istihdam ve işsizlik sorununun çözümü; küreselleşme olgusu, bilgi toplumu gerekleri ve teknolojik gelişme ve değişimler dikkate alınarak, ülke gerçeklerine uygun ulusal istihdam politikalarının belirlenip, aksatılmadan uygulanmasıyla mümkündür.” (www.iskur.gov.tr). Ayrıca istihdam sorunun çözümü için ülke ekonomilerinin dikkate alması gereken bazı noktalar ise aşağıda sıralanmıştır.

1. Küreselleşme sürecinin istihdam ve işgücü piyasaları üzerinde yarattığı etkiyi bir bütünlük içerisinde ve çok yönlü olarak irdelemek ve yarattığı sosyo-ekonomik sorunların farkında olarak çözümler üretmek gerekmektedir.
2. İstihdamın ekonomik ve sosyal boyutu birlikte gözetilmeli ve istihdam politikalarının makroekonomik bir politika olduğu gerçeğinden yola çıkılmalıdır.
3. Ülke şartları ve kaynakları dikkate alınarak bir “istihdam politikası ve stratejisi” geliştirilmeli ve istihdam yaratmayan kalkınma politikalarından vazgeçilmelidir.
4. Rant ekonomisine dayanan, emeğin sömürülmesine yönelik, faiz ve borç ödemeye mahkum bir bütçe yerine, istihdam ve işsizlik sorunlarına odaklanmış ve yatırımlara öncelik veren bütçeler oluşturulmalıdır.
5. Küreselleşmenin hızla sürdüğü günümüzde, bu sürece ayak uydurmak ve sürecin zararlarından kaçınabilmek için yeni stratejiler geliştirmek büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle bilişim teknolojileri, nanoteknolojiler gibi yenilikçi sektörler belirlenerek yeni iş yaratma olanakları değerlendirilmeli ve istihdam arttırıcı, özendirici politikalar uygulanmalı, yatırımlar teşvik edilmelidir.
6. Hizmetler sektöründeki hızlı gelişmelere duyarsız kalınmamalı, istihdamda önemli payı olan tarım sektörünün bu önemi göz ardı edilmemeli ve hedeflerin tarım,

sanayi ve hizmetler alanındaki sektörel gelişme öncelikleri ve bütünlükçü kalkınma hedefleri ile birlikte gözetilmesi asıl olmalıdır.

7. Geliştirilen strateji ve programlarda; eğitim, sanayileşme, teknolojik gelişme, teknik adaptasyon, bilişim ve kalkınma hedefleri birlikte planlanmalı, bu doğrultuda nitelikli ve teknolojiye uygun içerikli iş yaratacak yatırımlar gerçekleştirilmelidir.
8. İş ve işgücü planlamaları ve istihdam politikaları eğitim politikası ile koşut yapılmalıdır.
9. Nitelikli işgücü ve artan rekabet gücü için, mesleki eğitime önem verilmelidir.

SONUÇ

Bu çalışmada tarihsel kökeninden günümüze kadar küreselleşme olgusunun gelişimi ve günümüzde ulaştığı boyut incelenmiş ve küreselleşmenin iş piyasaları, çalışma hayatı, istihdam ve işsizlik üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Küreselleşme çerçevesinde istihdamın yeni boyutları hakkında bilgi veren bu çalışmada; geçiş ekonomileri, gelişen ülkeler, gelişmiş ülkeler, AB ve Türkiye’de işgücü piyasaları ve istihdamda yaşanan değişim süreci, tablolar ve veriler yardımıyla ortaya konmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde her zaman var olan küreselleşme kavramı, 1980’li yıllardan itibaren sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Küreselleşme süreci Sanayi Devrimi ile birlikte hızlanmaya başlamış ve özellikle 20. yüzyılda uluslar arası ticaret ve yatırımların artması, bilim ve teknolojinin ilerlemesi ve elektronik bilgi akışının hız kazanması ile farklı bir boyut kazanmıştır. DPT’nin tanımına göre küreselleşme; “global entegrasyon, ülkeler arasındaki iktisadi, siyasi ve sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak, birbiriyle bağlantılı olguları içerdiği, bir anlamda maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması” anlamına geldiği ifade edilmiştir (DPT, 1995). Farklı ekonomik, siyasi ve sosyal yapıya sahip, farklı dil konuşan, farklı din ve inanç sistemine mensup ülkeler, aynı küresel ekonomik sistem içerisinde yer almışlardır. Ancak söz konusu farklılıklar, küreselleşmenin yarattığı etkilerin tüm dünyaya dengeli, simetrik ve adil bir biçimde dağılımını önlemiştir.

Dünyada yaşanan neo-liberal politikaların yükselişi, iktisadi liberalizmin tüm dünyaya ve yaşamın her alanına yansıtılma çabası, çok uluslu sermayenin küresel pazarda yayılması, teknolojik ilerlemeler ve bilgi toplumunun ön plana çıkması küreselleşme sürecine hız kazandırmıştır. Bu doğrultuda ilerleyen teknoloji ve bilgi toplumuna geçiş, üretim biçimlerini değiştirmekte ve istihdamı doğrudan etkisi altına almaktadır. Serbest piyasa ekonomisi yaklaşımında üretim ve istihdamda piyasa güçlerine yüksek derecede güven söz konusudur. Serbest piyasa ekonomisinin hakim olduğu İngiltere ve ABD, bu ideolojiyi gelişmiş batı ülkelerine ve gelişmekte olan güney ülkelerine yayarak istihdam krizini küreselleştirmişlerdir. Alt Sahra Afrikası da, bu ideolojinin imalat ve diğer üretken sektörleri olumsuz etkilemesine

rağmen, düştükleri güç durumdan sıyrılabilmek için, serbest piyasa ekonomisini bir çıkış yolu olarak görmüşlerdir.

Ancak küresel piyasalardaki liberalleşme Kuzey'in zengin ve sanayileşmiş ülkelerine yararlıken, liberal küresel ekonomiye hazırlıksız yakalanan ve bilgisayar ağı ile hızlanan finansman akışından kendine düşeni alamayan üçüncü dünya ülkeleri bu süreçten zararlı çıkmıştır. Üçüncü dünya ülkelerinde işsizlik yapılaşmış ve dünya nüfusunun sadece %20'si dünya gelirinin % 83'ünü paylaşmıştır.

Diğer yandan modern teknoloji, robotlar ve bilgisayarlarla işleyen fabrikalar işgücüne olan talebi azaltmış, ancak sayısal olarak az ama nitelik açısından yüksek işgücü tercih edilmiştir. GSMH artış oranlarına rağmen istihdam olanakları giderek azalmış, işsizlik artmış, yeni iş imkanları yaratılamamış hatta ilerleyen teknoloji bazı işleri ortadan kaldırmıştır (Aykaç, 2001,11).

Yaşanan ekonomik gelişme ve küreselleşme ile birlikte işgücü, geleneksel tarım kesiminden, sanayi ve hizmetler kesimine transfer olmaktadır. Vasıflı işgücünün önemi artarken, yüksek beceri isteyen yönetsel ve teknik işlerde artış olmaktadır. Fiziksel sermaye ikinci planda kalırken, üretim süreci kas gücüne değil, zihinsel ve bilimsel güce dayanmaktadır. Yeterli bilgi ve teknik donanıma sahip işgücü önem kazanmakta, fiziksel sermaye ile beşeri sermayenin uyumu gerekmektedir. Küresel sistemde bilgiye dayalı üretim alanları ortaya çıkarken, ağır sanayiye dayalı üretim anlayışı önemsizleşmektedir. Bu nedenle insan kaynaklarına yatırım, eğitim ve öğretim seviyesinin artırılması, işgücünün niteliğinin, yükseltilmesi, istihdam artışı, büyüme, ekonomik ve sosyal kalkınmada belirleyici rol oynamaktadır. Zira kas gücünün yerini beyin gücü almış ve beşeri sermayenin önemi artmıştır. Üstün nitelikli insan gücü yeni teknolojilerin vazgeçilmez unsuru olmuş ancak, vasıfsız ve eğitimsiz işçiler yoğun bir işsizlik riski ile karşı karşıya kalmışlardır.

İşsizlik sorunu, global boyutta olup sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin sorunu değildir. Yeni iş yaratamamanın getirdiği sıkıntılar, demografik yapı nedeniyle işgücüne dahil olacak nüfusun azlığı, çalışma yaşamındaki yaşlı nüfusun nitelik eksikliği ve gençlerin istihdama geçişteki problemleri AB'de işgücü piyasasının temel sorunlarıdır (www.iskur.gov.tr). ILO'nun "Küresel İstihdam Eğilimleri" raporuna göre, dünyada çalışan insan sayısında artış görülmesine rağmen, 2006 yılında işsiz sayısı rekor düzeye çıkmıştır

(195.2 milyon). Özellikle kadın istihdamı hala çok geri seviyelerdedir. Dünya genelinde 1990'lı yıllardan itibaren işsizlik oranlarının yıldıan yıla arttığı açıkça gözlenmektedir. Dünya genelinde işsizlik oranı, 1994 yılında % 5.5, 2001 yılında %6.1, 2006 yılında ise %6.3 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye ekonomisi gibi bilhassa gelişmekte olan ülke ekonomileri dikkate alındığında, işgücü piyasalarının görece küçük bir kısmını nitelikli, yüksek ücretli ve sosyal güvenlik olanaklarına sahip çalışanlar, büyük bir kısmını ise düşük ortalama verimlilik düzeyindeki tarım ve informel sektörlerde çalışanlar oluşturmaktadır. Türkiye'de ve gelişmekte olan pek çok ülkede, yoğun bir biçimde kırsaldan kente göç yaşanmaktadır. Ancak kentli işgücü ile kırsaldan gelen işgücü birleşince, kentlerdeki istihdam olanakları, işgücü arzına cevap vermede yetersiz kalmıştır. Ayrıca kırsaldan gelen işgücü de talebe cevap veremez nitelikte vasıfsız işgücüdür.

Küreselleşme ile değişen istihdam yapısı ve işgücü piyasaları incelendiğinde, gençlerin işgücü piyasasında yetişkinlere oranla daha fazla zorlukla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Kadınlara erkeklerle eşit fırsatlar sunulmamakta, çocuk emeğinin kullanımı ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Pek çok sektör ve işyerinde iş güvenliği sağlanamamıştır. Beşeri sermaye gelişmişliği hala yetersizdir ve insana yakışır iş olanakları yaratılamamıştır.

ILO'nun raporuna göre, işsizlik oranlarının düşürülmesi veya daha fazla yükselmesinin önlenmesi için, ekonomik büyüme ile iş yaratma arasındaki bağlantının pekiştirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede insana yakışır ve üretken işler yaratılması işsizliğin azaltılmasının ve çalışan yoksul aile sayısının aşağıya çekilmesinin ön koşuludur. Ayrıca bir ekonomide işgücü ne kadar uygun içerikli öğrenim edinmişse geliştirilen ve kullanıma sunulan yeni teknolojiye o kadar kolay hakim olabilecek ve küreselleşme ve teknolojik ilerleme ile ortaya çıkan yapısal değişimden olumsuz etkilenmeyecektir.

Küreselleşen dünyanın dışında kalmamak, gelişen dünya pazarında yer edinmek, dünya ticaretinden bir pay alabilmek, oluşan fırsat ve avantajlardan faydalanıp, küresel rekabetin olumsuz etkileri ve risklerinden korunabilmek dünya ülkeleri için temel amaç olmaktadır. Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler ise bu amaca hizmet eden temel unsurlardan biri olarak görülmektedir. Tüm dünyada sanayinin önemli bir bölümünü oluşturan KOBİler, istihdam ve üretimin de önemli bir kısmını sağlamaktadır. Türkiye'nin özel şart ve

koşulları dikkate alındığında, kalkınma hedefine ulaşabilmek ve uluslar arası rekabet ortamında yer edinebilmek için KOBİ'lerin geliştirilmesi göz ardı edilemez bir politika alanını oluşturmaktadır.

Sanayi devrimi sonrasında, kürselleşme kavramı derinleştikçe kitlesel üretime dayalı fordist kuram önemini yitirmiş ve bilgi esaslı, esnek üretim biçimlerine dayalı yeni ekonomi kuramları geçerli olmaya başlamıştır. Ancak yabancı pek çok firma ile rekabet etmek zorunda kalan Türk KOBİ'lerinin pek çoğu yetersiz teknolojik imkanlar, verimsiz üretim metotları ve kısıtlı mali imkanlar ile düşük kalitede üretim yapmaktadır. Bu doğrultuda KOBİ'lere yönelik politikaların temel hedefi, KOBİ'lerin üretim kalitesi ve verimliliğinin aynı zamanda rekabet gücünün artırılmasıdır. Ancak ne yazık ki Türkiye'de KOBİ'lere uygulanan teşvik ve imkanlar yetersiz kalmaktadır. KOBİ'lerin finansman sorunlarının çözümü için bankaların sundukları hizmet ve olanaklar geliştirilmelidir. KOBİ'ler daha çağdaş bilimsel yönetim yaklaşımını benimsemelidir. Nitekim 8.Beş Yıllık Kalkınma Planında daha üretken ve uluslar arası alanda rekabet gücü daha yüksek KOBİ'ler geliştirilen politika girişimlerinin esasını oluşturmaktadır. Ayrıca Ocak 2003'de KOSGEB değişim prensibi çerçevesinde daha geniş hizmet sunabilmek için, bir yeniden yapılanma süreci başlatmıştır. Kurum, KOBİ'lerin teknolojik etkinliklerinin geliştirilmesi ve yönetim altyapılarının iyileştirilmesi için sorumluluk üstlenmiş ve sektörel kalkınma planları, yeni kurulan işletmelerin desteklenmesi ve yatırım danışmanlığı gibi birçok faaliyet yürütmektedir. KOBİ'ler Türkiye ekonomisinin motoru konumundadır. İstihdama olan katkısı ve sürekli yapısal değişime açık olmaları, ulusal ekonomilerin içinde bir dinamizm yaratmaktadır.

KAYNAKÇA

- AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği (2000), “AB’de İstihdam ve Sosyal Politika (*AB Bilgilendirme Broşürleri*), Ankara 2000.
- AB Bülteni (1995), “Avrupa Birliği ve Dünyada İnsan Hakları” (*AB Bilgilendirme Broşürleri*), Ek:3/1995
- ABRAMOVİTZ, M and DAVID, P. (1996), “Technological Change and the Rise of Intangible Investments: The US Economy’s Growth-Path in the Twentieth Century”, *Employment and Growth in the Knowledge-Based Economy*, Paris:OCDE
- AKBEY, Ferhat (2004), “Küreselleşme ve Türkiye’de Kamu Ekonomisi ve Devlet-Piyasa-Toplum İlişkilerinde 1980 Sonrası Dönüşüm”, *Uludağ Üniversitesi 1. Ulusal Genç Bilim Adamları Sempozyumu: 6-7 Mayıs 2004, Değişen Dünya’da Türkiye’nin Önemi*, Bursa, S.137-162.
- AKSOY, Asu (1996), “Küreselleşme ve İstanbul’da İstihdam” (Çev:Emrehan Zeybekoğlu), İstanbul, *Fes İstanbul Bürosu Kitapçıkları*, Haziran 2006, http://www.festr.org/files/kuresellesme_ve_istanbulda_istihdam.pdf E.T: 21.12.2006
- AKTAN, Coşkun Can ve VURAL, Y. İstiklal “Globalleşme Sürecinde Çokuluslu Şirketler”, <http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan-makale.pdf> E.T: 13.07.2007
- AKTAN, Coşkun Can ve VURAL, İ.Yaşar, “Bilgi Toplumu Yeni Temel Teknolojiler ve Yeni Ekonomi”, <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/yeni-ekonomi/yeni-ekonomi.htm> E.T:13.09.2006
- ARAS, Güler ve MÜSLÜMOV Alövsat (2006), “Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinde KOBİ’lerin Yeri: Finansman, Ekonomik Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları*, <http://www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf/Bildiri-33.PDF> E.T: 13.09.2007

ARMAĞAN, Ece Aksu(2004), “Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin İhracat Pazarlaması Sorunlarının Çözümünde Ortak İhracat Pazarlama Organizasyonlarının Yeri:Aydın İlinde Bir Uygulama” *Uludağ Üniversitesi 1. Ulusal Genç Bilim Adamları Sempozyumu: 6-7 Mayıs 2004, Değişen Dünya’da Türkiye’nin Önemi, Bursa, s.361-381*

ATİK, Hayriye, “Beşinci Genişlemenin Avrupa Birliği’nde Yol Açtığı Ekonomik Dönüşümler ve Türkiye”, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*,
[http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi-21/10-%20\(173-189,%20syf.\).pdf](http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi-21/10-%20(173-189,%20syf.).pdf) E.T:06.08.2006

AYKAÇ, Mustafa (2001), “Küreselleşme Sürecinde İstihdam ve İşsizlik”, *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Sayı:20, Yıl: Eylül-Ekim 2001, S.1-14

AYKAÇ, Mustafa, (2006) “Sendikaların Geleceği: Küreselleşme-Yapısal Değişiklikler Açısından Bir Analiz”, *Kocaeli Üniversitesi İİBF Dergisi*,
<http://iibf.kou.edu.tr/ceko/armaganlar/nusretekin/3/08c.pdf> E.T: 08.05.2007

AYOĞLU, Ferruh N ve KIRAN Sibel (2003), “3. Uluslar arası İş Sağlığı ve Güvenliği Bölgesel Konferansı’nın Ardından ...” *Fişek Enstitüsü Çalışma Ortamı Dergisi*,
<http://www.fisek.org.tr/birliktelikler-isigkonf-2003.php> E.T: 01.02.2006

BALAY, Refik (2004), “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, Yıl:2004, Cilt:37, S.61-82

BALCI, Ufuk (2005) “Avrupa Birliği’nde Neler Oluyor?”,
http://www.sendika.org./yazi.php?yazi_no=2760 E.T: 18.06.2007

BENER, Ayşe Başar (2001), “Yeni Ekonominin Stratejik Gerçekleri” *Kal-Der Forum Dergisi*, Temmuz-Ağustos-Eylül,2001,
http://www.kalder.org.tr/preview_content.asp?contID=686&tempID=1®ID=2
E.T:11.01.2007

BİÇERLİ, Mustafa Kemal (2004), “İşsizlikle Mücadelede Aktif İstihdam Politikaları”, *Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F.Yayınları* No:184, Eskişehir, S.232-305

BOZDAĞLIOĞLU, Yasemin (2005), “1990’dan Günümüze Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İstihdamın Yapısının Analizi”, *Uluslar arası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, <http://www.akademikbakis.org/sayil1/makale/bozdağlioğlu.doc> E.T: 21.08.2006

BUĞRA, Ayşe (2001), “İktisatçılar ve İnsanlar”, İletişim Yayınları, İstanbul

COŞKUN, Ali (2006), “İşgücü Maliyetleri Mutlaka Kayıtdışılıkla Mücadele ile Birlikte Ele Alınmalıdır”, *İşveren Dergisi*, Mart 2006,

http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1415&id=74 E.T: 11.09.2007

COŞKUN, Ali (2006), “21. Yüzyılda Türkiye’nin Sanayi ve KOBİ Stratejileri” *Kocaeli Üniversitesi Yayınları*, S.849-865, <http://iibf.kou.edu.tr/ceko/ssk/kitap50/35.pdf>

E.T: 09.09.2007

ÇAKMAK, Yavuz ve ALAGÖZ, Mehmet (2004), “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’deki Finansal Liberalizasyon Politikalarının Sorgulanması”, *Uludağ Üniversitesi 1. Ulusal Genç Bilim Adamları Sempozyumu: 6-7 Mayıs 2004*, Değişen Dünya’da Türkiye’nin Önemi, Bursa, S.163-187

ÇUKURÇAYIR, M.Akif (2003), “Klasik Yönetim Anlayışından Stratejik Yönetime: Strateji Geliştirmede Swot Analizi”, *Küresel Sistemde Siyaset-Yönetim-Ekonomi* (Der:M.Akif Çukurçayır), Çizgi Kitabevi, Konya, S.14-17 ve 251-281

DEMİR, Gülten (2001), “Küreselleşme Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı:1/2001, S:73-103

DPT (1995), “Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler” *DPT Müsteşarlığı Alt Komisyon Raporu*, Yayın No:2375-OİK:440, Ocak 1995, <http://ekutup.dpt.gov.tr/kuresell/oik440.pdf> E.T: 18.12.2006

DPT (2004), “KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı” *T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı*, Ocak 2004, <http://ekutup.dpt.gov.tr/esnaf/kobi/strateji.pdf> E.T: 21.06.2007

ERÇEL, Gazi (2000), “Küreselleşme ve Uluslar arası Finansal Gelişmeler”, *17. Asya Bankalar Birliği Genel Kurulu*, Eylül 2000, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2000/Kuresellesme.htm/> E.T: 21.06.2007

FİŞEK, Oya (2003), “Her Çocuk Hakkı Olan Çocukluğunu Yaşayamaz”, *Çoluk Çocuk Dergisi*, Sayı:25, Nisan 2003 S.27

FİŞEK, Gürhan, “Türkiye’de Çocuk Emeği Çalışmalarına Genel Bakış”, *Fişek Enstitüsü Çalışma Ortamı Dergisi*, <http://www.fisek.org.tr/019.php> E.T: 02.12.2006

FRIEDMAN, Thomas L. (2000), “*Lexus Zeytin Ağacı-Küreselleşmenin Geleceği*” (Çev:Elif Özsayar), BZD Yayıncılık, İstanbul

GÖKBAYRAK, Şenay (2004), “Çağdaş Hekimlik Yaklaşımında Sosyal Hizmet ve Toplum Katılımının Önemi”, *Fişek Enstitüsü Çalışma Ortamı Dergisi*, <http://www.isguvenligi.net/index.php?option=com-content&task=&id=76> E.T:10.07.2007

GÖRENEL, Zeki (2002), “*Karşıtlığın Küreselleşmesi Neoliberal Dönemde ‘Yeni’ Toplumsal Hareketler, Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar*” (Der: Alkan Soyak), Om Yayınevi, İstanbul, S.305-345

GÜLDİKEN, Nevzat (2006), “Türkiye’de Sanayi-Teknoloji-KOBİ Politikalarına Eleştirel Bir Yaklaşım” *C.U İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:7, Sayı:2, Yıl:2006, S. 139-156

GÜREL, Nalan (2001), “Teknolojik Gelişmelerin İstihdam Üzerindeki Etkileri” *Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Yıl:38, Haziran 2001, S.81-93

GÜRSEL, Seyfettin (2005), “Yüksek İşgücü Maliyetleri İşsizliği Arttırıcı Etki Yaparken, Kayıtdışılığı da Destekliyor” *İşveren Dergisi- TİSK Tarafından Yayımlanan Aylık Dergi*, Ağustos 2005, http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1201&id=67 E.T: 30.05.2007

HIRST, Paul ve THOMPSON, Grahame (2000), “*Küreselleşme Sorgulanıyor*” (Çev:Çağla Erdem ve Elif Yücel), Dost Kitabevi, Ankara

İSTEMİHAN, M.Fatih ve BULUNGİRAY, Naim, “1980-2003 Döneminde Yabancı Sermayenin Türkiye’ye Gelişi ve Uygulanan Politikalar” *Akademi İktisat*

http://www.akademiiktisat.net/calisma/yabanci_sermaye/1980_2003_y_sermaye_fihan.htm

E.T: 20.05.2006

İRİZ, Rıfat (2006), “Küresel Rekabet Ortamında Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Ulusal Sosyo-Ekonomik Sisteme Katkıları Açısından Değerlendirilmesi” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,

<http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sosmak/makaleler%5CR%C4%B1fat%20%C4%BORAZ%5C223-236.pdf> E.T: 11.08.2007

KALEAĞASI, Bahadır (2003), “Küreselleşme, Avrupa ve Türkiye”, *12. Ulusal Kalite Kongresi 13-15 Ekim 2003*, İstanbul, <http://www.kalder.org/genel/bahadirkaleagasi-3bspeach.doc>. E.T: 22.5.2007

KARLUK, Rıdvan (1998), “*Avrupa Birliği ve Türkiye*”, Beta Basım Yayın, İstanbul.

KAZGAN, Gülten (2005), “Dünden Bugüne Küreselleşmenin Ekonomik Temelleri”, *Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları*, Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi, Ankara, S.1-21

KENNEDY, Paul (1998), “*Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*” (Çev:Birtane Karanakçı), Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, Ankara.

KENNEDY, Paul (1999), “*Yirmibirinci Yüzyıla Hazırlanırken*” (Çev:Fikret Üçcan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

KEPENEK, Yakup ve YENTÜRK Nurhan (2001) “*Türkiye Ekonomisi*” Remzi Kitabevi, İstanbul.

KILIÇ, Cem (2003), “Türkiye’de İşsizlik ve Avrupa İstihdam Stratejisi”, *TİSK İşveren Dergisi*, Ekim 2003.

KIRDAR, Üner (2004), “İnsan Boyutu Büyütecinden Globalleşen Dünya’da Türkiye’nin Yeri”, *Kadir Has Üniversitesi 1. Kadir Has Ödülleri Kitabı*, Globalleşen Dünya’da Türkiye’nin Yeri, İstanbul, S.99-125.

KRUGMAN, Paul (2001), “*Politika Taşeronları ve Önemsizleşen Refah-Azalan Beklentiler Çağında İktisadi Eğilimler*” (Çev:Neşenur Domaniç), Literatür Yayıncılık İstanbul.

KUMBETOĞLU, Belkıs ve CAGA, Nilgün (2000), “Çalışan Kadınlar ve Küreselleşme”, *TUSİAD Yayınları*, <http://www.tusiad.org/yayin/gorus/44/17.pdf> E.T: 28.09.2006

KUMRAL, Neşe ve DEĞER, Çağaçan (2005) “Sanayi Rekabet Performansı Endeksi: Türkiye NUTS 1Bölgeleri Örneği” *Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları*, Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi, Ankara, S.277-297

LEVİNA, David I and ROTHMAN, Dov (2005), “Does Trade Effect Child Health?”, UC Berkeley, USA and Columbia Universty, *Defence and Economics*, USA, P.1-17

OKETCH, Moses O.(2002), “Deteminants of Human Capital Formation and Economic Growth of African Countries”, Instute of Education, Universty of London, *Defence and Economics*, P:1-11

OKTAY, Ertan ve GÜNEY, Alptekin (2002), “Türkiye’de KOBİ’lerin Finansman Sorunu ve Çözüm Önerileri”, *21. Yüzyılda KOBİ’ler; Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, 03-04 Ocak 2002, Doğu Akdeniz Üniversitesi-KKTC*, <http://www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf/ertan-oktay.pdf> E.T: 01.06.2007

ÖLMEZOĞULLARI, Nalan (2005), “Türkiye Ekonomisinde Yapısal Uyum Süreci ve İstikrar”, *Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları*, Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi, Ankara, s.297-315

ÖNAL, Buhara (2001), “Küreselleşmenin İş Sağlığına Etkisi”, *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, Yıl: Ocak 2001, S.8-12

ORHAN, Sevinç (2003), “Küresel İktisat Politikaları Olarak Liberalizasyon”, Küresel Sistemde Siyaset-Yönetim-Ekonomi(Der:M.Akif Çukurçayır), Çizki Kitabevi, Konya, S.410-445

ÖZDEMİR, Ali Murat ve ÖZDEMİR YÜCESAN, Gamze (2005), “Küresel Kapitalizmde Çocuk Emeginin Ekonomi Politikası-Çocuk İşçilerin Oyun Hakkı Var mı?”, *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, Yıl: Temmuz-Ağustos-Eylül 2005, S.8-15

ÖZDEMİR, Süleyman (2004), “Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti”, *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*, No: 2004-69, İstanbul, S.174-251

ÖZDEMİR, Süleyman, ERSÖZ, Halis Yunus ve SARIOĞLU, İbrahim (2006), “İşsizlik Sorununun Çözümünde Kobi'lerin Desteklenmesi”, *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*, No: 2006-45, İstanbul, S.67-135

ÖZKIVRAK, Özlem ve DİLEYİCİ, Dilek “Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye”,*DTM Yayınları*,
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/globalleşme.doc>
 E.T:05.05.2007

PEKER, Mümtaz (2000), “Çocuk İstihdamı Üstüne Bir Deneme”, *Çalışma Ortamı Dergisi*, Sayı:53, Yıl: Kasım-Aralık 2000

PUGNO, Maurizio (2003), “The Service Paradox and Endogenous Economic Growth”, Economics Department, Universty of Trento, Trento-Italy, *Defence and Economics*, P.100-115

ŞAHİNÖZ, Ahmet, ÖZALTAN, Aylin ve GÖKDUMAN, Işıl “Küreselleşme Sürecinde Türkiye Tarımı”, <http://zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/01ahmet-sahinoz.pdf> E.T: 12.08.2007

SAVAŞIR, Rebi (1999), “Türkiye ve AB Ülkelerinde Küçük ve Orta Boyutlu İşletmeler Açısından İstihdam Politikası”, Kamu İşletmeleri İşverenler Sendikası, Ankara, S.63-221

SELAMOĞLU, Ahmet (2002), “Gelişmiş Ülkelerde İstihdam Politikaları, Esneklik Arayışı ve Etkileri”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:2 Yıl: 20002, S.33-63

SELÇUK, Fatma Ülkü (2004), “Değişen Dünya’da Sendikalar”, *Uludağ Üniversitesi 1.Ulusal Genç Bilim Adamları Sempozyumu: 6-7 Mayıs 2004, Değişen Dünya’da Türkiye’nin Önemi*, Bursa, S.319-341

SENDENBERGER, Werner (2006), “Ekonomik Küreselleşme Bağlamında Güneydoğu Avrupa’da İstihdam ve Kalkınma”, *ILO Yayınları*
<http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/events/istanbul/ist-background.pdf>
 E.T: 20.06.2007

ŞENSES, Fikret (2003), “Neoliberal Ekonomi Politikaları, İşgücü Piyasaları ve İstihdam” 2000-2003 *Petrol-İş Yıllığı*, Petrol-İş: İstanbul 2003, s.149-161

ŞENSES, Fikret (1996), “*Kalkınma İktisadı*”, İletişim Yayınları, İstanbul

ŞİRİN, Mustafa Ruhi (2003), “Çocuk Yüzlü Bir Cumhuriyet İçin”, *Çoluk Çocuk Dergisi*, Sayı:25, Nisan 2003, S.24

TANCA, Zafer ve KARABULUT, Gökhan (2001) “Küreselleşme, Kriz ve Türkiye”, *Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Dergisi*, 2001/42, İstanbul, S. 972-973

TARCAN, Ertuğrul (2000), “Esnek İstihdamdaki Trend ve İşletmelerle Çalışanlar Üzerinde Etkileri”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı:3, Cilt:2, S.1-18

TCMB (2002), “Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *TCMB Yayınları*
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kuresel.pdf> E.T: 18.12.2006

TÜRK, Kazım (1997), “Dünya Ekonomisinde Küreselleşme Süreci”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Mezunları Dayanışma Vakfı Dergisi*, Yıl:2, Sayı:5, Mart 1997,
<http://www.ktuvakfi.org.tr/dergimiz/sayi5/3.htm> E.T: 28.08.2007

UYSAL, Doğan (2003), “Küreselleşme ve Gelişmekte Olan Ülkeler”, Küresel Sistemde Siyaset-Yönetim-Ekonomi (Der:M.Akif Çukurçayır), Çizki Kitabevi, Konya, S.301-325

YALÇINKAYA, Timuçin ve ÇAKIR Aytül (2005), “Küresel Rekabet Ekseninde İhracatçı Firmalar İçin Bir Risk Faktörü: Sosyal ve Ekolojik Damping”, *İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt:6, Sayı:1, <http://www.deu.edu.tr/userweb/timucin.yalcinkaya/dosyalar/05.doc> E.T: 12.08.2007

YAŞAR YENİMAHALLELİ, Gülbiye (2003), “İş Sağlığı ve Güvenliğinde Özel Risk Grupları ‘çalışan çocuklar’”, *Fişek Enstitüsü Çalışma Ortamı Dergisi*, http://www.fisek.org.tr/birliktelikler_isigkonf_2003.php E.T: 22.01.2007

YELDAN, Erinç (2002), “Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme”, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.13

YELDAN, Erinç (2006), “İşgücü Piyasalarında Yapısal Dönüşüm”, http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Yeldan64_29Mar06 E.T: 21.07.2006

YENAL, Oktay (1999), “Ulusların Zenginliği ve Uygarlığı-Eğitim Boyutu”, Ankara

YÜCEL, İ.Hakkı (1997), “Bilim-Teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplumu”, *DPT Sosyal Sektörler Koordinasyon Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı*, Ankara, <http://www.dpt.gov.tr/bilim/> E.T: 01.01.2006

ZENCİRKIRAN, Memet (2001), “Küreselleşme: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Sayı:1, Cilt:3, Yıl:2001, s.1-8

ZENGİNGÖNÜL, Oğul (2004), “İş Güvencesine İstihdam Aşısından Bir Yaklaşım”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:1, Cilt:6, Yıl:2004, S.328-343

<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/tekstil/gelen4.htm> E.T: 21.03.2007

<http://www.iskur.gov.tr/mydocu/genelkurul/genelkurulkarar.html> E.T: 09.06.2006

- http://www.ekodialog.com/Makaleler/küresellesme_paradox_2.html E.T: 12. 02.2006
- <http://www.buik.net/subcommittee/ekonomik/showarticle.asp?Aid=535> E.T: 10.05.2007
- <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/programme/ipec.htm>
E.T: 30.04.2007
- <http://www.tuik.gov.tr/PrehaberBultenleri.do?id=350> E.T: 11.07.2007
- <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/index.htm> E.T:08.08.2007
- <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/press/2007-2.pdf> E.T:21.05.2007
- <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/press/2007-1.pdf> E.T: 16.03.2007
- <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/press/2006-1.pdf> E.T: 19.09.2006
- <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/press/2005-3.pdf> E.T:30.12.2006
- <http://www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=397> E.T:07.2007
- http://www.ekonometri.com.tr/kategori.php?link=devam&grup=11&kat_id=0&sayfa_id=124
E.T: 03.08.2007
- <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=2412> E.T:28.08.2007
- <http://inet-tr.org.tr/inetconf10/bldiri/10.doc> E.T:12.06.2007
- <http://www.bilgiyönetimi.org/cm/pages/mkl-gos.php?nt=202> E.T: 08.08.2006
- <http://www.bilgiyönetimi.org/cm/pages/mkl-gos.php?nt=443> E.T:09.12.2006
- <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/yeni-ekonomi/yeni-ekonomi.htm> E.T: 21.06.2007

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/globallesme.doc>

E.T:05.05.2007

<http://www.wikipedia.org> E.T: 11.08.2007

<http://www.onsayfa.com/forum/haber-arsivi/248172-istihdami-kobi-ler-sirtliyor.html>

E.T: 09.09.2007

http://www.ekonometri.com.tr/kategori.php?link=devam&grup=2&kat_id=0&sayfa_id=315

E.T:01.05.2007

http://www.emo.org.tr/resimler/ekler/b3213ada4830295_ek.pps E.T: 28.02.2007

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI-SOYADI : Fatma YAHŞİ
 DOĞUM TARİHİ : 22.01.1980
 DOĞUM YERİ : Osmaniye
 MEDENİ HALİ : Bekar
 SÜRÜCÜ BELGESİ : B-sınıfı
 TELEFON : 0328-814 35 14
 0532-561 81 88
 E-POSTA : fatmaya@mynet.com - fatma.yahsi@akbank.com

ÖĞRENİM DURUMU

YÜKSEK LİSANS :
 2003-2007 Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat
 İktisat Anabilim Dalı ADANA
 LİSANS :
 1998-2003 Çukurova Üniversitesi-İktisadi ve İdari
 Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü ADANA
 LİSE :
 1994-1997 Rahime Hatun Kız Meslek Lisesi OSMANİYE
 ORTAOKUL :
 1991-1994 Rahime Hatun Kız Meslek Lisesi OSMANİYE
 İLKOKUL :
 1986-1991 Atatürk İlköğretim Okulu OSMANİYE
 YABANCI DİL :İngilizce
 BİLGİSAYAR :Windows 98-2000XP,MS Office Programları ve internet

İŞ DURUMU

2006-.... :Akbank T.A.Ş. Osmaniye Şubesi.